

ÅPNE BARNEHAGER I NORGE

Organisering, bruk og betydning

**Anne Sigrid Haugset
Kjell-Åge Gotvassli
Birgitte Ljunggren
Morten Stene**

Rapport 2014:9

Trøndelag Forskning og Utvikling

Trøndelag R&D Institute

Kongensgt. 42. Postboks 2501, 7729 Steinkjer

Telefon: 74 13 46 60. Faks: 74 13 46 61

E-post: post@tfou.no

Tittel	: ÅPNE BARNEHAGER I NORGE. Organisering, bruk og betydning
Forfattere	: Anne Sigrid Haugset Kjell-Åge Gotvassli Birgitte Ljunggren Morten Stene
Rapport	: 2014:9
ISBN	: 978-82-7732-198-1
ISSN	: 0809-9642
Prosjektnummer	: 2517
Prosjektnavn	: Undersøkelse av åpne barnehager i Norge.
Oppdragsgiver	: Utdanningsdirektoratet
Prosjektleder	: Kjell-Åge Gotvassli
Prosjektrådgiver	: Morten Stene Per Tore Granrusten - DMMH
Medarbeidere	: Anne Sigrid Haugset Birgitte Ljunggren Håkon Sivertsen
Layout/redigering	Gunnar Nossun
Sammendrag	: Rapporten bringer resultater fra en utredning/kartlegging av åpne barnehager i Norge, og bringer en oversikt over organisering, omfang og type tilbud som gis i åpne barnehager. Også forhold rundt personalets kompetanse, betydningen tilbudet har for ulike brukergrupper og om åpen barnehage er en rekrutteringsarena for ordinær barnehage drøftes og besvares. Åpne barnehagers plass i den norske barnehagesektoren i en tid med tilnærmet full barnehagedekning drøftes, og det argumenteres for at en bør øke bevisstheten rundt åpen barnehage som et forebyggende, inkluderende og sosialt utjevnnende verktøy.
Emneord	: Barnehager, åpne barnehager, pedagogikk
Dato	: Juni 2014
Antall sider	: 106
Pris	: 200,–
Utgiver	: Trøndelag Forskning og Utvikling AS Postboks 2501, 7729 STEINKJER Telefon 74 13 46 60

FORORD

Denne rapporten presenterer resultatene fra en undersøkelse om ulike sider ved åpne barnehager i Norge. Oppdragsgiver har vært Utdanningsdirektoratet, og våre kontaktpersoner hos dem har vært Marit Solvoll og Solveig Helene Aksnes.

Arbeidet er utført av Trøndelag Forskning og Utvikling (TFoU) i samarbeid med Dronning Mauds Minne Høgskole for barnehagelærerutdanning (DMMH) våren 2014. TFoU har ansvar for leveransen. DMMHs rolle har primært vært knyttet til sikring av barnehagefaglig kompetanse i prosjektet.

Kjell-Åge Gotvassli (TFoU) har vært prosjektleder og hatt det overordnede ansvaret for prosjektet, og for kommunikasjon med oppdragsgiver. Anne Sigrid Haugset (TFoU) har hatt ansvaret for spørreundersøkelsen til samtlige åpne barnehager. Resultatene fra spørreundersøkelsen er presentert i sin helhet i et arbeidsnotat (Haugset og Sivertsen 2014), samtidig som en oppsummering av resultatene også er tatt med i denne rapporten. Birgitte Ljunggren (TFoU) har hatt ansvaret for dybdestudien og besøk i seks åpne barnehager. Berit Irene Vannebo fra Høgskolen i Nord-Trøndelag har også vært med på datainnsamling i dybdestudien. Håkon Sivertsen har hatt ansvaret for teknisk gjennomføring av spørreundersøkelsen og tilrettelegging av datamaterialet. Anne Sigrid Haugset har hatt hovedansvaret for produksjon av rapporten, mens hele prosjektgruppen har bidratt i analysearbeidet. Per Tore Granrusten ved Dronning Mauds Minne Høgskolen og Morten Stene ved Trøndelag Forskning og Utvikling har vært prosjektrådgivere. Morten Stene har hatt ansvaret for kvalitetssikring av arbeidet og rapporten.

Prosjektet har hatt et omfang på cirka 700 arbeidstimer.

Vi vil benytte anledningen til å takke Tripp Trapp åpen barnehage i Sandnes ved Anne Elisabeth Veggeland for verdifull hjelp i utvikling av spørreskjemaet som ble benyttet i undersøkelsen. Videre vil vi takke barnehageeier, personal, foreldre og barn i seks åpne barnehager som åpnet dørene sine for oss, og gjorde dybdestudien av utvalgte barnehager mulig. Hjertelig takk også til de mange styrere/ledere for åpne barnehager som tok seg tid til å svare på spørreundersøkelsen vår.

Steinkjer, juni 2014

Kjell-Åge Gotvassli
prosjektleder

INNHold

	side
FORORD	i
INNHold	ii
FIGURLISTE	v
TABELLER	vi
SAMMENDRAG	vii
SUMMARY	ix
1. Innledning	1
1.1 Hva er en åpen barnehage?	1
1.2 Åpne barnehagers plass i barnehagesektoren	2
1.3 Problemstillinger og forskningsspørsmål	4
1.4 Rapportens oppbygging	4
1.5 Kort oppsummering av tidligere forskning	5
1.6 Kvalitet i barnehagen	7
2. Datagrunnlag og metode	10
2.1 Undersøkelsesopplegget	10
2.2 Dybdeundersøkelser i utvalgte åpne barnehager	11
2.2.1 Valg av barnehager for dybdeundersøkelser	11
2.2.2 Intervjuer med ansatte	12
2.2.3 Intervjuer med brukerne	13
2.2.4 Observasjoner og dokumentanalyser	13
3. Funn i utvalgte åpne barnehager	14
3.1 Barnehage A: Samlokalisert med ordinær barnehage	14
3.1.1 Type tilbud	15
3.1.2 Brukerne av barnehagen	15
3.1.3 Barnehagens betydning for brukerne	16
3.1.4 Rekruttering til ordinær barnehage	17
3.2 Barnehage B: På en besøksgård	18
3.2.1 Type tilbud	18
3.2.2 Brukerne av barnehagen	19
3.2.3 Barnehagens betydning for brukerne	19
3.2.4 Rekruttering til ordinær barnehage	20
3.3 Barnehage C: På et friluftsmuseum	20
3.3.1 Type tilbud	21
3.3.2 Brukerne av barnehagen	22
3.3.3 Barnehagens betydning for brukerne	22
3.3.4 Rekruttering til ordinær barnehage	24
3.4 Barnehage D: I et familiesenter i en liten by	24
3.4.1 Type tilbud	24
3.4.2 Brukerne av barnehagen	26
3.4.3 Barnehagens betydning for brukerne	26
3.4.4 Rekruttering til ordinær barnehage	28
3.5 Barnehage E: I et familiesenter i en storby	28
3.5.1 Type tilbud	29
3.5.2 Brukerne av barnehagen	30

3.5.3	Barnehagens betydning for brukerne	30
3.5.4	Rekruttering til ordinær barnehage	31
3.6	Barnehage F: Et avlastningstilbud på kveldstid	32
3.6.1	Type tilbud	32
3.6.2	Brukerne av barnehagen	34
3.6.3	Barnehagens betydning for brukerne	34
3.6.4	Rekruttering til ordinær barnehage	35
3.7	Barnehage G: Menighetsbarnehagen Tripp-Trapp	36
3.7.1	Type tilbud	36
3.7.2	Brukere av barnehagen	37
3.7.3	Barnehagens betydning for brukerne	38
3.7.4	Rekruttering til ordinær barnehage	38
3.8	Oppsummering	39
4.	Oppsummering av spørreundersøkelsen til åpne barnehager	41
4.1	Omfang av åpne barnehager i Norge	41
4.1.1	Antall åpne barnehager	41
4.1.2	Kapasitet	42
4.1.3	Faktisk bruk	43
4.1.4	Åpningstid	43
4.1.5	Stillingsressurser	43
4.2	Eierskap og organisering	44
4.3	Innhold i tilbudet	45
4.3.1	Brukerne av tilbudet	46
4.3.2	Ansattes kompetanse og kompetansebehov	47
4.3.3	Åpne barnehagers bidrag og betydning	48
5.	Drøfting og analyse	50
5.1	Hvor mange bruker de åpne barnehagene?	50
5.2	Omfang, bruk og tilbud etter organisasjonsform	52
5.2.1	Variabler og analysemetode	52
5.2.2	Kommunal, menighetseid eller andre eiertyper	53
5.2.3	Del av ordinær barnehage eller selvstendig enhet	54
5.3	Type tilbud	55
5.3.1	Fellestrekk ved de åpne barnehagene	55
5.3.2	Ulike typer av åpne barnehager	57
5.3.3	Dimensjoner i mangfoldet	59
5.4	Personalets kompetanse og kompetansebehov	60
5.5	Brukerne av åpen barnehage	61
5.5.1	«Foreldrepermisjonsbrukeren»	62
5.5.2	«Ventebrukeren»	63
5.5.3	«Kombinasjonsbrukeren»	63
5.5.4	«Hjemmebarndomsbrukeren»	64
5.5.5	«Den arbeidsønskende brukeren»	65
5.5.6	«Den sosialt marginaliserte brukeren»	65
5.5.7	«Forbrukeren»	65
5.6	Forholdet mellom åpen barnehage og ordinær barnehage/familiebarnehage	66
5.6.1	Rekruttering	66
5.6.2	Tilvenning eller alternativ	68
5.7	Åpne barnehagers bidrag i barnehagefeltet	68
5.7.1	Det spesielle med åpne barnehager	68

5.7.2	Sosial utjevning, forebygging og inkludering	70
5.7.3	Hvilke forhold har betydning?	71
5.8	Særegne kvaliteter ved åpne barnehager	73
5.8.1	Muligheter for samspill	74
5.8.2	Kompetansen hos de ansatte	74
5.8.3	Rammevilkår	75
5.8.4	Videreutvikling av åpne barnehager	76
6.	Konklusjoner	78
6.1	Organisering, omfang og tilbudet som gis	78
6.1.1	Eierforhold	78
6.1.2	Forhold til annen virksomhet	78
6.1.3	Lokaler og samlokalisering med andre	78
6.1.4	Omfang av virksomheten	78
6.1.5	Pris/egenandel	79
6.1.6	Aldersgrupper og aldersinndeling	79
6.1.7	Hvilke tilbud gis i de åpne barnehagene, og langs hvilke dimensjoner finner vi variasjon?	80
6.1.8	Hva er ansattes vurdering av kvalitet i barnehagen, og av spesielle utfordringer i så måte?	80
6.1.9	Hvilken vekt legger barnehagen på forholdet til de voksne som kommer sammen med barna?	81
6.2	Personalets formelle kompetanse	81
6.3	Betydningen åpen barnehage har for brukerne	81
6.3.1	Hvilke behov dekker åpen barnehage for ulike brukere?	81
6.3.2	Hvor sentral er den åpne barnehagen for å dekke disse behovene?	82
6.4	Rekruttering til ordinær barnehage og familiebarnehage	83
6.4.1	Fører åpen barnehage til at barn som ellers ikke ville gått i barnehage før skolestart, søker om plass?	83
6.4.2	Framskynder eller utsetter bruk av åpen barnehage ordinær barnehagestart?	83
6.4.3	Hvilke mekanismer er i funksjon der barnehagen har en rekrutteringseffekt?	84
6.5	Hvordan kan åpne barnehager videreutvikles?	84
6.5.1	Det unike bidraget til åpne barnehager	85
6.5.2	Hvordan videreutvikle åpne barnehager?	86
	LITTERATURLISTE	87

Vedlegg 1: Intervjuguider/observasjonsguide dybdestudier

FIGURLISTE

Figur		side
1.1:	Oversikt over antall åpne barnehager i Norge pr. høst 2013 fordelt på fylkesnivå. Figuren tar utgangspunkt i de 222 åpne barnehagene som utgjør nettoutvalget i (Haugset og Sivertsen 2014).	3
4.1:	Oversikt over svarene på spørsmålet om hvor mange barn den åpne barnehagen er godkjent for. Tallene på y-aksen angir antall barnehager.	42
4.2:	Oversikt over eierforholdene i de åpne barnehagene. Tallene i figuren angir prosentandeler. N=154.	44
4.3:	Innslag av faste aktiviteter i åpne barnehager. Tallene på y-aksen angir hvor stor andel av de som svarte på undersøkelsen som oppgir at aktiviteten skjer minst en gang i uka. N=153.	45
4.4:	Oversikt over svarfordelingen på spørsmål om i hvor stor grad respondenten mener barnehagen bidrar til rekruttering til ordinær barnehage. Tallene på y-aksen angir prosentandel. N=154.	46
4.5:	Oversikt over respondentenes opplevde behov for kompetanseheving i den åpne barnehagen på ulike felt. Tallene i figuren angir prosentandeler. N=147.	47
5.1:	Tentativ plassering av idealtypene av barnehager i et spenningsfelt mellom ulike oppgaver og funksjoner åpen barnehage kan ha.	60
5.2:	Åpen barnehage og utformingen av tilbudet i spennet mellom ulike brukergruppers forventninger til tilbudet som gis.	73

TABELLER

Tabell	side
1.1: Oversikt over utviklingen for åpne barnehager i perioden 2008-2013. Tallmaterialet er hentet fra BASIL sin innsynsløsning (BASIL åpen rapportportal) 28. mars 2014.	3
1.2: Oversikt over hovedproblemstillinger og forskningsspørsmål som søkes besvart gjennom prosjektet.	4
2.1: Oversikt over hvilket datagrunnlag som informerer de ulike problemstillingene i prosjektet.	11
3.1: Oppsummerende beskrivelse av brukere, betydningen den åpne barnehagen har for brukerne og om barnehagen rekrutterer barn til ordinær barnehageplass.	40
5.1: Oversikt over oppgitt kapasitet, måten en teller/rapporterer om antall brukere på og det antallet brukere for 2013 som oppgis, for 14 tilfeldig uttrukne barnehager fra datasettet fra spørreundersøkelsen. Vi trakk ut 20 barnehager, men de 6 som ikke hadde svart på spørsmålet om oppmøte/antall brukere er ikke inkludert i tabellen.	51
5.2: Sammenhengen mellom barnehagens eierskap og om en utarbeider årsplan for virksomheten eller ikke. Kjikvadratet er 34,06 (signifikant på $p < .000$ -nivå) og Cramer's $V = 0,480$ (en sterk sammenheng).	54
5.3: Sammenhengen mellom barnehagens organisasjonsform og om en om en har drevet noen form for organisert foreldreveiledning i løpet av siste uke. Kjikvadratet er 9,34 (signifikant på $p < .00$ -nivå) og Cramer's $V = 0,254$ (en moderat sammenheng).	55

SAMMENDRAG

Trøndelag Forskning og Utvikling har sammen med Dronning Mauds Minne høgskolen utredet åpne barnehager i Norge, på oppdrag fra Utdanningsdirektoratet. Denne rapporten utgjør sammen med et notat (Haugset og Sivertsen 2014) leveransen i prosjektet. Formålet med utredningen har vært å kartlegge tilbudet som gis i, omfanget av og organiseringen av åpne barnehager i Norge. Vi har også sett på hvilken kompetanse personalet har, hvilken betydning barnehagen har for brukerne og om den åpne barnehagen fungerer som rekrutteringsarena for ordinær barnehage og familiebarnehager. Datagrunnlaget er skaffet til veie gjennom en spørreundersøkelse sendt til lederne for samtlige åpne barnehager i Norge, samt en dybdestudie av i alt sju strategisk utvalgte åpne barnehager.

De rundt 200 åpne barnehagene i Norge er i gjennomsnitt godkjent for 30 barn, har 0,9 årsverk, 1-2 ansatte og åpent cirka 12 timer i uka. Omtrent halvparten av dem eies av kommuner og 30 prosent av menigheter/trossamfunn. Felles for de fleste at de retter seg mot barn fra 0-6 år, men har flest brukere mellom 0 og 3 år. Dagsorden har vanligvis fellestrekk med en ordinær barnehage. Det er stor variasjon i bruksmønsteret, men i gjennomsnitt er andelen som bruker tilbudet regelmessig over tid på 61 prosent. Andelen fremmedspråklige brukere varierer også svært mye, og er i snitt 29 prosent. Det varierer mellom barnehagene om man legger hovedvekten på læring, opplevelser og formidling, på inkludering og forebyggende helse- og familievern, eller på av integrering av fremmedspråklige.

Ulike brukergrupper har ulike behov og ønsker i møte med åpen barnehage. Gruppen som potensielt kan rekrutteres til ordinær barnehage er liten i antall. Det er likevel stor bevissthet rundt rekruttering og overgang til ordinær barnehage i de åpne barnehagene, og det drives både holdningsarbeid, informasjonsarbeid og praktisk bistand i forbindelse med søking. Variasjonen i hvorvidt barnehagen er en rekrutteringsarena synes å først og fremst komme av brukergruppens sammensetning.

Åpne barnehager har egenskaper som gjør dem spesielt egnet til forebyggende helsearbeid og utjevning av sosiale forskjeller (barnehagelovens paragraf 2). Dette kan ses på som åpne barnehagers mest unike bidrag i barnehagefeltet. Dersom en vil videreutvikle denne funksjonen, mener vi at en bør:

- Sørge for at tilbudet er attraktivt både for brede lag av norske småbarnsfamilier i permisjonstiden, og for utsatte familier med mangfoldige og sammensatte utfordringer.
- Legge vekt på relasjonene mellom ansatte og voksne brukere av barnehagen
- Anerkjenne den åpne barnehagens særpreg, og at krav til blant annet dokumentasjon, planlegging og formelle organer må tilpasses denne driftsformen
- Etterkomme barnehagenes ønske om mulighet for kompetanseheving i det å støtte og veilede voksne, samt i kulturelt og språklig mangfold

- Øke bevisstheten rundt bruk av ressurser hos de voksne som bruker barnehagen, slik at de i større grad blir samskapere av tilbudet til både barn og voksne.

SUMMARY

Trøndelag Research and Development Institute together with Queen Maud University College of Early Childhood, have on assignment from the Directorate for Education and Training, examined open day care centers in Norway. This report constitutes, together with another report (Haugset and Sivertsen 2014), the delivery in the project. The purpose of the study has been to gather information about what the open day care centers offer and the organization of the open day care centers in Norway. We also examine what expertise the staff has, what impact the open day care centers have for those who use them and to which degree the open day care centers serve as a recruiting arena for ordinary Early Childhood Educational and Care Institution's (ECECs). The data in the project consist of a survey sent to the manager of individual open day care centers in Norway, as well as an in-depth study of seven open day care centers.

We have approximately 200 open day care centers in Norway, and they are on average approved for 30 children, have 0.9 full year man-hour, 1-2 employees and are open about 12 hours a week. The municipalities own about half of them and 30 percent are owned by churches/denominations. The open day care centers are open for children from 0-6 year old, although the most common clients are children between 0 and 3 years. Their daily agenda is similar to ECEC institutions. There is a lot of variation in the way parents and children take part in open day care centers, but on average 61 percent of the parents use open day care center on regular basis. The proportion of foreign-language users varies among the different day care centers. Data show that staff and management are concerned with preventive health care and family counseling, children's learning, and cultural and social integration of clients whom practice Norwegian as a second language.

Different groups have different needs and expectations to open day care centers. The group that could potentially be recruited to mainstream ECECs is relatively small. However, staff and managers show a great awareness of recruitment and transition to mainstream ECECs in the open day care centers, and they emphasize educational curricula, disseminating information about ECECs and assisting with practical help with the application process to transition to mainstream ECECs.

Open day care centers have characteristics that make them particularly suitable for working with preventive health care, integration, and equalization of social differences (the Day Care Institutions Act, paragraph 2)—which is also the open day care centers most unique contribution in the field of ECECs in Norway. If one wants to further develop these features, we would recommend the following:

- Make sure that the open day care centers and what they offer is attractive for a wide range of Norwegian families with small children during maternal/paternal leave, as well as for families with multiple and complex challenges.
- Emphasize the importance of the connections that are formed between staff and adult clients (parents) that take advantage of the open day care centers.

- Recognize the uniqueness of the open day care centers, and that the requirements for documentation, planning and formal bodies must be adapted to the operating form of the open day care centers.
- Complying with the staff's desire for developing competence in parental guidance, as well as in facilitating cultural learning and language skills.
- Raise awareness about the resources that are needed in open day care centers—and the particular needs of the adults (parents) that are relying on these centers —so that parents and staff can work together to improve the learning outcomes for children and to shape the offerings of individual open day care centers.

1. INNLEDNING

Denne rapporten bringer resultatene fra en utredning om åpne barnehager i Norge. Utredningen er gjennomført av Trøndelag Forskning og Utvikling på oppdrag for Utdanningsdirektoratet. Bakgrunnen for prosjektet beskrives av oppdragsgiver på denne måten i anbudsinvitasjonen:

I Meld. St. 24 (2012–2013) Framtidens barnehage varsles det at regjeringen vil gjennomføre en undersøkelse om åpne barnehager som omfatter blant annet (...) omfang, åpningstider, type tilbud, kompetanse hos personalet og betydningen for brukerne (s. 37). Utdanningsdirektoratet har i oppdrag fra Kunnskapsdepartementet blitt bedt om å sette i gang denne undersøkelsen.

Åpen barnehage har eksistert siden 1988, og er regulert gjennom lov om barnehager. Åpen barnehage skiller seg særlig fra andre driftsformer (ordinære barnehager og familiebarnehager) ved at barna ikke blir tildelt plass i barnehagen. I åpen barnehage kan barn som ikke går i barnehage og deres foreldre møtes og delta i et pedagogisk tilbud noen timer per uke. Virksomheten baseres på at de voksne som følger barna er en del av bemanningen. Åpne barnehager som er godkjente, må følge rammeplanen og utarbeide egne årsplaner, på linje med ordinære barnehager.

Vi har i dag dårlig oversikt over tilbudet med åpne barnehager, og det er ulikt fra kommune til kommune hvordan dette organiseres. Tall fra 2012 viser at det var ca. 200 åpne barnehager. Det er mange barn og foreldre som benytter seg av dette tilbudet. Barnehagelovutvalget¹ fremhever at i mange tilfeller virker åpen barnehage som en rekrutteringsarena til ordinær barnehage eller familiebarnehage. (fra anbudsdocumentet).

Utredningen har som formål å skaffe en oversikt over organiseringen av og en beskrivelse av tilbudet i åpne barnehager i Norge, samt å skaffe innblikk i hva den åpne barnehagen betyr for brukerne og hvem disse er.

1.1 Hva er en åpen barnehage?

Åpen barnehage er et pedagogisk tilbud til barn under skolepliktig alder. I likhet med andre barnehager kan tilbyderer av tjenesten enten være en kommune eller en privat aktør, men tilbudet finansieres i stor grad av det offentlige gjennom tilskudd til barnehagen. Åpne barnehager reguleres som andre barnehager av lov om barnehager (Kunnskapsdepartementet 2005) og Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver (Kunnskapsdepartementet 2006).

¹ NOU 2012:1 Til barnas beste. Ny lovgiving for barnehagene

En åpen barnehage skiller seg imidlertid fra en ordinær barnehage eller en familiebarnehage på to sentrale punkter:

- Barnet **tildeles ikke fast plass** i den åpne barnehagen, driftsmodellen er i stedet at man uforpliktende kan møte opp innenfor barnehagens åpningstid de dagene man ønsker det.
- **Foreldre eller andre voksenpersoner** skal være til stede sammen med barnet i åpen barnehage. Åpen barnehage tilbyr altså ikke tilsyn med barnet mens foreldre/foresatte er på jobb etc., men er i stedet et tilbud til barn og voksne sammen.

1.2 Åpne barnehagers plass i barnehagesektoren

Barnehagesektoren i Norge er i dag preget av tilnærmet full barnehagedekning², spesielt for de litt større barna. Ved utgangen av 2012 hadde litt over 90 prosent av 1-5-åringene i Norge barnehageplass, men tallet varierer mellom 85 prosent av barn i Oslo og 94 prosent av barn i trøndelagsfylkene og Troms. De aller fleste har heldagsplass (mer enn 33 timer i uka). Andelen som har barnehageplass øker med barnets alder: Mens 70 prosent av ettåringene hadde barnehageplass, er tilsvarende tall for barn mellom 3 og 5 år 97 prosent. For barn med minoritetsspråklig bakgrunn (annet morsmål enn norsk, samisk, svensk, dansk og engelsk) var andelen som hadde barnehageplass i 2012 71 prosent, noe som var en økning fra året før på 2 prosent (Kilde: SSB, <http://www.ssb.no/barnehager/>, lesedato 25. april 2014).

Brukergrunnlaget for åpne barnehager er først og fremst barn som ikke har fast heldagsplass i ordinær barnehage. Høy barnehagedekning, spesielt for de eldste barnehagebarna, får derfor følger også for de åpne barnehagene: Antallet barn som nærmer seg skolepliktig alder og som er potensielle brukere av åpen barnehage, er lavt. Andelen av barn som ikke går i ordinær barnehage er imidlertid klart høyere blant minoritetsspråklige barn – det vil si barn som ofte trenger et barnehagetilbud blant annet på grunn av språktreningen det gir før skolestart. Det å stå utenfor barnehagen som 5-åring når 97 prosent av norske 5-åringer har barnehageplass er i seg selv et «utenforskap», ikke minst fordi det bli få andre barn på samme alder å leke med i gata eller på løkka. På denne måten kan en argumentere for at tilbudet om åpen barnehage blir viktigere for de få som trenger tilbudet, i takt med at volumet på brukergruppen reduseres med økende barnehagedekning.

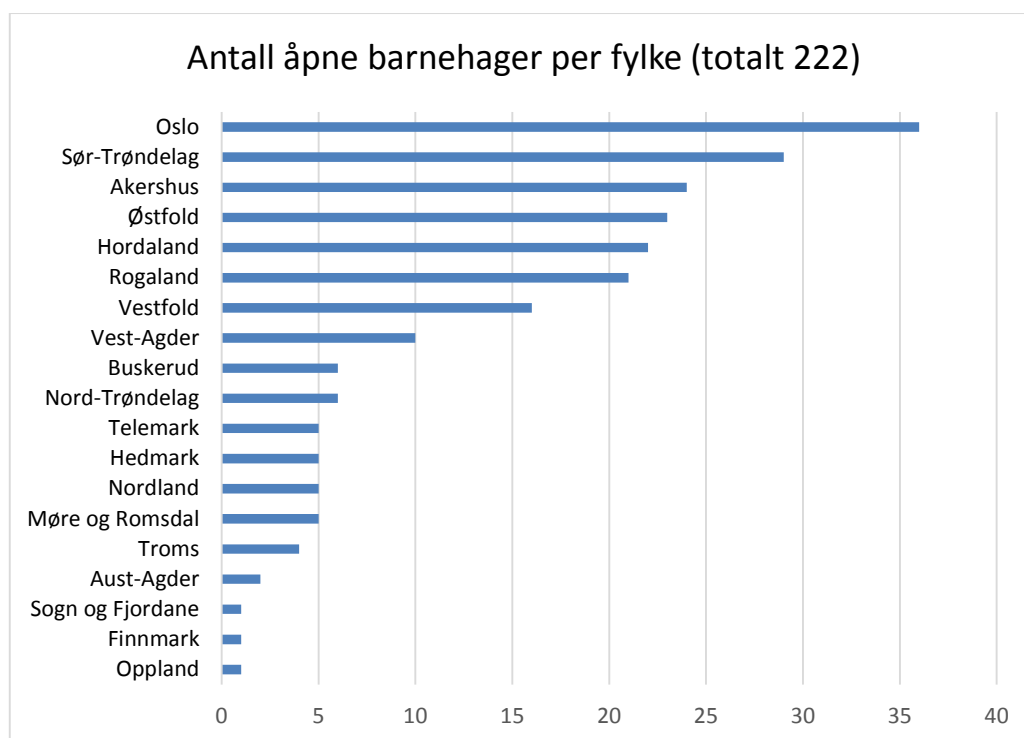
I BASIL, rapporteringssystemet som Utdanningsdirektoratet benytter for barnehagesektoren, var det for 2013 registrert 184 åpne barnehager. Antallet åpne barnehager har gått ned de siste årene (se tabell 1.1).

² Barnehagedekning defineres her av andelen av årskullene som har barnehageplass – og er dermed ikke direkte koblet til faktisk etterspørsel

Tabell 1.1: Oversikt over utviklingen for åpne barnehager i perioden 2008-2013. Tallmaterialet er hentet fra BASIL sin innsynsløsning (BASIL åpen rapportportal) 28. mars 2014.

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Antall åpne barnehager i BASIL	271	262	259	219	199	184
Andel av åpne barnehager som er kommunale	55 %	56 %	54 %	53 %	50 %	49 %
Gjennomsnittlig antall godkjente plasser per barnehage	28	27	27	26	24	25
Totalt antall godkjente plasser	7 588	7 145	6 868	5 646	4 807	3 847

Det viser seg å være vanskelig å få til eksakte tall for antall åpne barnehager i Norge. I vårt arbeid med å definere utvalgsramme for spørreskjemaet (Haugset og Sivertsen 2014) som skulle gå til alle åpne barnehager fant vi kontaktinformasjon til i alt 222 åpne barnehager i Norge. 70 prosent av disse finner vi i fylkene Oslo, Sør – Trøndelag, Akershus, Østfold, Hordaland og Rogaland (figur 1.1). Troms, Aust-Agder, Sogn og Fjordane og Finnmark har alle færre enn fem åpne barnehager.

Figur 1.1: Oversikt over antall åpne barnehager i Norge høsten 2013 fordelt på fylkesnivå. Figuren tar utgangspunkt i de 222 åpne barnehagene som utgjør nettoutvalget i (Haugset og Sivertsen 2014).

I følge Meld. St. 24 2012 - 2013 Framtidens barnehage (s. 36 - 37) skal åpne barnehager være et lavterskeltilbud: Barnehagen skal være en åpen og tilgjengelig arena for foreldre og barn som av ulike årsaker ikke benytter seg av ordinært barnehagetilbud. Det blir pekt på en rekke funksjoner som de åpne barnehagene kan ha:

- en viktig arena for rekruttering av barn til ordinær barnehage
- utvikling av sosialt nettverk for småbarnsforeldrene i lokalmiljøet
- betydning for tidlig innsats for barn med særskilte behov
- kan gi barn som ikke går i ordinær barnehage språkstimulering i norsk

1.3 Problemstillinger og forskningsspørsmål

Med utgangspunkt i oppdragsgivers hovedproblemstillinger samt i gjennomgang av tidligere forskning på åpne barnehager (presentert i Haugset og Sivertsen 2014) har vi formulert følgende forskningsspørsmål (tabell 1.2).

Tabell 1.2: Oversikt over hovedproblemstillinger og forskningsspørsmål som søkes besvart gjennom prosjektet.

Hovedproblemstilling:	Utlede forskningsspørsmål:
Hvordan er de åpne barnehagene organisert, herunder omfang, åpningstider, type tilbud?	Beskrivelse av: • Antall brukere (snitt) • Eierforhold og forhold til annen virksomhet • Lokaler, samlokalisering med andre • Åpningstider i uka og over året • Aldersgrupper/aldersinndeling • Personalressurser • Pris/egenandel • Kapasitet Hvilke tilbud gis i de åpne barnehagene, og langs hvilke dimensjoner finner vi variasjon? Hva er ansattes vurdering av kvalitet i barnehagen, og av spesielle utfordringer i så måte? Hvilken vekt legger barnehagen på forholdet til de voksne som kommer sammen med barna?
Hvilken kompetanse har personalet?	Hvilken formalkompetanse/utdanning (nivå og fagretning) har medarbeiderne i åpne barnehager?
Hvilken betydning har åpen barnehage for brukerne?	Hvilket behov dekker barnehagen for ulike grupper av brukere? Hvor viktig/sentral er barnehagen for å dekke dette behovet?
Fungerer åpen barnehage som en rekrutteringsarena til ordinær barnehage eller familiebarnehager?	Fører åpen barnehage til at barn som ellers ikke ville gått i barnehage før skolestart, søker om plass? Framskynder eller utsetter bruk av åpen barnehage ordinær barnehagestart? Hvilke mekanismer er i funksjon der barnehagen har en rekrutteringseffekt?

1.4 Rapportens oppbygging

Resten av innledningskapitlet inneholder en kort oppsummering av tidligere forskning på åpne barnehager, samt en gjennomgang av kvalitetsbegrepet i barnehagen.

I de følgende kapitlene i rapporten gjør vi først rede for datainnsamlingen som er foretatt i de sju utvalgte barnehagene som utgjør dybdestudien (kapittel 2). Deretter presenteres de utvalgte åpne barnehagene vi har gjennomført dybdestudier av i kapittel 3. Kapittel 4 bringer en kort oppsummering av funn fra en spørreundersøkelse som ble sendt til samtlige åpne barnehager i Norge, og som er besvart av styrer eller annen leder i barnehagen.

Funn både fra dybdestudien og fra spørreundersøkelsen drøftes opp mot problemstillinger og forskningsspørsmål i kapittel 5. Her gjøres det også noen typologiseringer av henholdsvis barnehager og brukere av disse, samt en drøfting av de åpne barnehagenes særegne kvaliteter.

Kapittel 6 bringer konklusjonene fra arbeidet og gir svar på forskningsspørsmålene som ble presentert i kapittel 1.1. I tillegg trekkes det konklusjoner i henhold til de noe videre problemstillingene som drøftes og utvikles i kapittel 5.

1.5 Kort oppsummering av tidligere forskning

Hatlem og Frank (2009) peker på at det er forsket lite på åpne barnehager i Norge. Vi har foretatt et avgrenset litteratursøk for å finne tidligere forskning og andre faglige arbeider knyttet til åpne barnehager i Norge, og en nærmere presentasjon av arbeidene vi fant samt en drøfting av deres reliabilitet (gyldighet) finnes i (Haugset og Sivertsen 2014). Formålet med gjennomgangen av tidligere forskning har vært å bygge videre på allerede eksisterende kunnskap, samt å kunne drøfte og sammenligne våre funn opp mot det andre har funnet. Under presenteres en kort sammenstilling av det vi fant i dette litteratursøket.

Vi har funnet i alt åtte artikler, utredninger og evalueringer som vi mener er relevante å bygge videre på i dette prosjektet. Bidragene vi har funnet og sett nærmere på kan grovt inndeles i kategoriene

- forskning om åpen barnehage som institusjon/barnehagetype,
- evalueringer av bestemte åpne barnehager

- case-basert forskning på åpne barnehagers effekter og bidrag i forhold til inkludering, helse og integrering³.

Forskningsarbeidene som er gjort viser at åpen barnehage kan ha mange ulike funksjoner og ulik betydning for ulike brukergrupper:

- Et sted å treffe andre småbarnsforeldre under barselpermisjon og eventuell forlengelse av denne, eller mens en venter på barnehageplass
- Et sted for barnet å bli kjent med og vant til å forholde seg til andre barn og voksne, og forberede seg på oppstart i ordinær barnehage
- Et sted å få ankerfeste i det norske samfunnet for innvandrergupper
- Et sted som erstatter lekeplassen/løkka som uformell møteplass i lokalsamfunnet/nærmiljøet
- Et sted som kan være «hjertet og magneten» i et familiesenter som tilbyr et bredt spekter av tjenester, og som kan fange opp og møte hjelpebehov

Det antydes at ansatte og foreldre som bruker åpen barnehage for barna sine kan ha ulik oppfatning av hva tilbudet representerer og hvor den største verdien av det ligger (Tingstad og Kvamstad 1998).

To evalueringer av åpne barnehager som er knyttet til annen type virksomhet rettet mot utsatte grupper (i Kirkens bymisjon og familiesentrene), antyder at brukerne av åpen barnehage i stor grad er «*vanlige foreldrepar i en krevende overgangsperiode med små barn hjemme*» (Mortensen og Fosse 2006). Brukerne er i all hovedsak kvinner, og mange av dem er i barselpermisjon eller er hjemmeværende i en periode mens barna er små. De har litt høyere utdanningsnivå enn gjennomsnittet i sin aldersgruppe. Brukerne av Kirkens bymisjons og familiesentrenes barnehager var svært godt fornøyd med tilbudet de fikk, og ga uttrykk for at både de som foreldre og barna trives i barnehagen. I familiesentrene oppga over halvparten av brukerne at de var faste gjester i åpen barnehage, det

³ **Inkludering** handler om at alle som bor i Norge skal ha like muligheter og plikter til å bidra og til å delta i fellesskapet (regjeringen.no). Enkelte grupper er mer utsatt for å oppleve ensomhet og utenforskap enn andre, blant annet eldre personer, langtidssyke og personer som av andre grunner er utenfor arbeidslivet. Inkluderende tiltak motvirker ensomhet, fremmer nettverksbygging (det å bli kjent med og knyttet til andre mennesker) og legger til rette for sosial kontakt. Barnehagen har et mål om at alle barn skal få anledning til å delta i et inkluderende fellesskap, uavhengig av funksjonsnivå og sosial bakgrunn. Barnehagen har et særlig ansvar for å gi god og tidlig hjelp til barn som har særskilte behov, blant annet knyttet til det å være minoritetsspråklig, ha nedsatt funksjonsevne eller ha en vanskelig familiesituasjon (St.mld. nr. 41 Kvalitet i barnehagen). Inkludering oppfattes gjerne å være et bredere begrep enn integrering, som først og fremst handler om relativt nyankomne innvandrere til Norge.

Integrering handler om tilrettelegging og tilpassing for at nye innvandrere skal bli inkludert i samfunnet, det vil si ha like muligheter og plikter til å bidra og delta i fellesskapet som alle andre (regjeringen.no). Integrering innebærer at de nyankomne til landet skal gjøres funksjonsdyktige i det norske samfunnet, samtidig som de beholder som etniske og kulturelle identitet. Å beherske norsk språk er sentralt for å være funksjonsdyktig i det norske samfunnet. Barnehagen blir sett på som en viktig arena blant annet for språkopplæring for barn med minoritetsspråklig bakgrunn. Det er et mål å få flere barn med minoritetsspråklig bakgrunn til å benytte seg av retten til barnehageplass, blant annet fordi studier viser klar sammenheng mellom minoritetsspråklige barns barnehagedeltakelse og deres faglige utvikling videre oppover i skolesystemet (St.mld. 41 Kvalitet i barnehagen).

vil si at de gikk der minst en dag i uka. Det varierer relativt mye mellom foreldrene hvorvidt de benytter seg av muligheten til å få foreldreveiledning.

Casebaserte forskningsbidrag som gjør mer dyptgående undersøkelser i en eller noen få barnehager viser hvordan åpne barnehager kan fungere som:

- Et myndiggjørende og helsefremmende nettverk i nærmiljøet for småbarnsmødre, der en blant annet fikk trening i rollen som engasjert og myndig forelder overfor skole og barnehage. Dette kan være spesielt viktig for foreldre som har med seg negative opplevelser fra egen skolegang (Emhjellen 2008)
- En innføring i norsk barneoppdragelse og barnekultur for innvandrergrepper, gjennom rådgiving som balanserte respekt for andres kultur med aktiv formidling av verdier, pedagogikk og praktisk kunnskap om det norske samfunnet barnet skal møte i utdanningssystemet (Filipovic-Kittelsen 2008)
- En arena for språktrening, der ikke-norskspråklige barn og foreldre får anledning til å lære og øve på språket sammen i forbindelse med praktiske oppgaver og aktivitet i en uformell ramme (Mellin-Olsen 2014).
- En gunstig arena for barns tidlige læring sammen med foreldrene, der barn er trygge sammen med foreldrene/kjent omsorgsperson og dermed kan starte læring tidlig. Å fange opp barn med spesielle læreversker tidlig vurderes som svært viktig både for den enkeltes læreløp og i forhold til sosial utjevning (Universitetet i Stavanger/TODDLER-prosjektet).

Forskningsarbeidet som er gjort spesifikt på åpne barnehager synes ikke å være spesielt omfattende. Noe av det vi har funnet ligger også relativt langt tilbake i tid - f. eks er den ene litt bredere studien (Tingstad og Kvamstad 1998) 16 år gammel. Siden barnehage-sektoren har endret seg mye (barnehagedekningen er økt kraftig, og retten til barnehage-plass er lovfestet), vil også empirisk forskning om åpne barnehager delvis «gå ut på dato» over en så lang tidsperiode. De nyere arbeidene er i stor grad case-baserte, det vil si at de er dybdestudier som ikke sier noe om hele populasjonen av åpne barnehager. Denne rapporten utvikler derfor forskningsfeltet gjennom en oppdatert og bred kartlegging av samtlige åpne barnehager, og gjennom en dybdeundersøkelse som tar for seg åpne barnehager med ulikt eierskap, innretning og organisering.

1.6 Kvalitet i barnehagen

En rekke av problemstillingene og forskningsspørsmålene i dette prosjektet dreier seg om ulike aspekter ved kvalitet i de åpne barnehagene. Vi vil bruke barnehagekvalitet som et utgangspunkt for drøfting og analyser av deler av det innsamlede datamaterialet. På denne måten kan vi undersøke hvilke kvalitetsdimensjoner som fremstår som viktige i de åpne barnehagene og om kvalitet i de åpne barnehagene fremstår som forskjellig fra ordinære barnehager og familiebarnehager. I en slik sammenheng er det også viktig å se på kvalitetsarbeid i de åpne barnehagene som et *utviklingsarbeid*: *Hvordan kan de åpne barnehagene utvikles i riktig retning?* Slik blir kvalitetsarbeid en måte å lære på og utvikle de åpne barnehagene.

Begrepet kvalitet i barnehager er imidlertid et komplekst begrep som dekker over flere aspekter av det som skjer i barnehagen. I sin enkleste form forklares ofte kvalitet med i hvilken grad et tjenestetilbud oppfyller behov eller forventninger som er angitt eller brukernes krav og forventninger (Norsk Standard). Hva som er god kvalitet avhenger ofte av hvem som vurderer kvaliteten, hva slags forventninger og krav har foreldre, ansatte, eiere, samfunnet eller andre? Denne typen kvalitet betegnes ofte som *subjektiv kvalitet* eller *opplevelseskvalitet* (Kvistad og Søbstad 2005, s. 28 - 35). Hva som er kvalitet her avhenger altså av hvilke øyne er det som ser på barnehagen. Her vil det være interessant å se på hva er det foreldrene i de åpne barnehagene verdsetter ved tilbudet - altså brukerperspektivet. Her vektlegges altså de *prosesser* som skjer i barnehagen og hvordan dette *oppleves* av f. eks brukerne. Et slikt perspektiv finner vi blant annet i en svært mye brukt definisjon av barnehagekvalitet:

Med barnehagekvalitet menes barnas, foreldrenes og de ansattes oppfatninger av og erfaringer med barnehagen og i hvilken grad barnehagen oppfyller faglige og samfunnsmessige kriterier på hva en god barnehage er. (Kvistad og Søbstad 2005, s. 29)

Denne definisjonen åpner for at også det omgivende samfunnet kan sette opp kriterier for hva en god barnehage er.

I tillegg til denne forståelsen av kvalitet er det vanlig å bruke begrepet *strukturkvalitet*. Her er kvalitetstenkningen preget av å gi muligheter for å sammenligne og måle. Oppmerksomheten er her rettet mot målbare faktorer som bygningsmessig standard, personalets formalkompetanse, antall barn per ansatt og andre kriterier som lett kan tallfestes og sammenlignes.

I Meld.St.24 (2012-2013) *Framtidens barnehage* (s. 19) beskrives kvalitet i barnehagen som bestående av både *strukturkvalitet* og *prosesskvalitet*. Denne forståelsen kan utvides ved å bruke den inndelingen som Dansk Clearinghouse for Uddannelsesforskning har utarbeidet (Sommersel, Vestergaard og Larsen 2013, s. 8 – 11):

- **Strukturell kvalitet:** De strukturelle elementene ved kvalitet inkluderer bemanningsnormer, barnehagepersonalets kvalifikasjoner og utdanning, arbeidsforhold, fasiliteter og ressurser i barnehagen. Strukturelle faktorer er i høy grad styrt av rammer utenfor barnehagen, som økonomi.
- **Prosesskvalitet:** De prosessuelle elementene ved kvalitet handler om interaksjon mellom barn og voksne, barna imellom og mellom foreldre og barnehagen. Dessuten omhandler prosesskvalitet barnehageledelse, barnehageansattes pedagogiske kompetanse i praksis, samt læringsmiljøet i barnehagen.
- **Innholdskvalitet:** Innholdskvalitet dreier seg om innholdet i barnehagens virke, og omhandler blant annet på hvilken måte og i hvilken grad barnehagen lever opp til kravene i rammeplanen. Begrepet dekker også over hvordan barnehager med særlige profiler eller formål ivaretar disse. Slik berører innholdskvalitet primært det pedagogiske arbeidet i barnehagen.

- **Resultatkvalitet:** Resultatkvalitet betegner det vi ofte snakker om som effekter eller virkninger av barnehagen, som for eksempel faglig utbytte eller personlig utbytte for det enkelte barn. Det kan også henvise til samfunnsmessige og samfunnsøkonomiske konsekvenser av å ha barn i barnehagen. Resultatkvalitet kan altså både ses på individnivå, institusjonsnivå og på samfunnsnivå.

Det teoretiske rammeverket er utviklet hovedsakelig med basis i ordinære barnehager og delvis familiebarnehager, med få referanser til åpne barnehager. Et poeng med å bringe inn kvalitetsdimensjonen i vår undersøkelse vil altså være å se på hva ansatte i og brukere av åpen barnehage oppfatter som kvalitet i tilbudet. Hva trer frem som kvalitetsfaktorer i de åpne barnehagene, og er det forskjeller i dette og det som fremholdes som kvalitet i ordinære barnehager? Det gjør det mulig å stille en del spørsmål til datamaterialet vårt: Er f. eks de strukturelle kvalitetene ulike? Hva vektlegger brukerne som viktige aspekter ved den prosessuelle kvaliteten i åpne barnehager? Hvordan ser innholdskvalitet ut i åpne barnehager kontra det som er beskrevet i ordinære barnehager? Og ikke minst hvordan kan de åpne barnehagene *videreutvikle sin særegne kvalitet* som åpne barnehager.

Slik blir vår analyse av kvalitet i de åpne barnehagene ikke bare en statistisk sammenligning med andre barnehager, men like mye en diskusjon om hvordan de åpne barnehagenes kvalitetsmessige styrker kan videreutvikles.

2. DATAGRUNNLAG OG METODE

I dette kapitlet gjør vi rede for valg av undersøkelsesopplegg og for datagrunnlag og metoder som er benyttet i de utvalgte åpne barnehagene som ble besøkt av forskerne. Dokumentasjon av datainnsamling og datakvalitet for spørreundersøkelsen er presentert i eget arbeidsnotat (Haugset og Sivertsen 2014).

2.1 Undersøkelsesopplegget

Problemstillingene i dette prosjektet er av en slik natur at det er naturlig å designe en undersøkelse som både kartlegger i bredden og som går i dybden på enkelte områder. Det ligger dessuten to sentrale premisser til grunn for oppdraget, formulert i anbuds-dokumentene:

- Undersøkelsen skal omfatte samtlige åpne barnehager
- Brukerne av åpen barnehage sitt perspektiv og stemme skal inkluderes

Undersøkelsesopplegget vi har valgt består av en digitalt distribuert spørreundersøkelse til samtlige (registrerte) åpne barnehager i Norge (Haugset og Sivertsen 2014), samt utdypende studier og besøk i et strategisk utvalg av åpne barnehager. Hovedformålet med spørreundersøkelsen er å skaffe en oversikt over organisatoriske, formelle og «målbare» fakta om samtlige åpne barnehager.

Dybdestudiene i utvalgte barnehager har som formål å få brukerne av tilbudet i tale, samt å skaffe mer innsyn i mekanismer og rikere beskrivelser i tillegg til oversikten svarene på spørreundersøkelsen vil gi. For å kunne inkludere brukerperspektivet er det nødvendig å besøke barnehager, da det ikke finnes noe enhetlig register over brukere av åpen barnehage. Dermed finnes det heller ikke noen måte å nå et representativt utvalg av disse på.

Prosjektet er meldt inn til Personvernombudet ved Norsk samfunnsvitenskapelig data-tjeneste, og vi følger de retningslinjer som er gitt blant annet i forhold til oppbevaring og lagring av data. Det betyr også at innsamlingen av data er basert på frivillig, informert samtykke blant annet ved at vi har benyttet informasjonsskriv bygd på malen til Personvernombudet til aktuelle deltakere i prosjektet.

De to datainnsamlingsmetodene forholder seg til hovedproblemstillingene på følgende måte (tabell 2.1):

Tabell 2.1: Oversikt over hvilket datagrunnlag som informerer de ulike problemstillingene i prosjektet.

Problemstilling:	Datagrunnlag:
Hvordan er de åpne barnehagene organisert, herunder omfang, åpningstider og type tilbud?	I hovedsak spørreundersøkelsen. Data fra dybdeundersøkelsene i utvalgte barnehager illustrerer og utdypes, spesielt i forhold til type tilbud som gis.
Hvilken kompetanse har personalet?	Spørreundersøkelsen.
Hvilken betydning har åpen barnehage for brukerne?	I hovedsak intervjuer med brukere gjort i de utvalgte barnehagene. Spørreundersøkelsen gir «støtdata» (styrer/pedagogisk leders vurderinger) og antydninger om utbredelse.
Fungerer den åpne barnehagen som en rekrutteringsarena til ordinær barnehage eller familiebarnehager?	Både spørreundersøkelsen (styrer/pedagogisk leders vurderinger samt hvilke rekrutterende aktiviteter en gjennomfører) og dybdeundersøkelsene i utvalgte barnehager (brukernes situasjon og vurderinger).

2.2 Dybdeundersøkelser i utvalgte åpne barnehager

2.2.1 Valg av barnehager for dybdeundersøkelser

Det er foretatt et strategisk utvalg av åpne barnehager for dybdeundersøkelser, basert på kunnskap om åpne barnehager framskaffet gjennom tidligere forskning (se kapittel 1.5 og Haugset og Sivertsen 2014). Målet var å sikre at utvalget inneholdt variasjon langs flere dimensjoner: Beliggenhet i storby eller landlige strøk, andelen av brukerne som har en annen etnisk tilhørighet enn den norske/nordiske (heretter omtalt som minoritetsgrupper), i hvor stor grad den åpne barnehagen bevisst forsøker å henvende seg til brukere med ulike typer spesielle utfordringer, ulike typer eierskap og ulike typer profiler eller innretning på tilbudet (herunder aldersgruppen en inkluderer). Med dette som utgangspunkt benyttet vi listen over åpne barnehager registrert i BASIL i 2013, aktuelle kommuners nettsider og telefonkontakt med kommuner og ideelle organisasjoner for å finne aktuelle barnehager.

Til sammen ble det gjennomført besøk i seks åpne barnehager. Fire av barnehagene er plukket ut spesielt med tanke på å kunne belyse tema som integreringseffekter i forhold til fremmedspråklige brukere og mekanismer knyttet til rekruttering av barn til ordinær barnehage.

Måten utvalget av barnehager er gjort på gjør at gruppen på totalt 36 brukere som er intervjuet ikke er statistisk representativ for brukere av åpne barnehager generelt. Materialet gir likevel grunnlag for analytisk generalisering ut over barnehagene i utvalget. Med det forstår vi at det er sannsynlig at de ulike kategoriene av brukere som vi finner i de utvalgte barnehagene, også vil være til stede i andre åpne barnehager. Vi kan ikke si hvor mange av dem vi kan vente å finne, eller om alle gruppene vil finnes i alle åpne barnehager, men vi antar at kategoriene vi deler brukergruppen inn i har visse generelle trekk på tvers av barnehagene.

Utvalget av barnehager til dybdeundersøkelsene ble gjort før resultatene fra spørreundersøkelsen forelå. Spørreundersøkelsen viste at barnehager eid av menigheter/ trosamfunn utgjør en betydelig andel (29 prosent) av åpne barnehager i Norge. Vi hadde ingen menighetseid åpen barnehage i det opprinnelige utvalget på seks barnehager, og følte derfor behov for å supplere materialet med data om en slik barnehage og brukerne av den. Løsningen ble å inkludere Tripp-Trapp åpen barnehage i Hana menighet i Sandnes i utvalget, basert på grundige beskrivelser av tilbudet som gis og brukerne som benytter det i jubileumsrapporten *Tilbakeblikk og betraktninger i forbindelse med 20-års jubileum høsten 2013* (Tripp-Trapp 2013), samt høringsuttalelsen *Tripp-Trapp åpen barnehage ga i forbindelse med NOU 2012: 1 Til barnas beste- Ny lovgivning for barnehagene* (Veggeland, Fykse og Bjerva 2012). Det som gjør Tripp-Trapp-barnehagen og jubileumsrapporten deres spesielt egnet til dette formålet er at den åpne barnehagen har gjennomført systematiske brukerundersøkelser helt siden oppstarten i 1994, som presenteres som tidsserier i rapporten deres. Dermed får vi svar på mye av det samme som vi har spurt brukerne om i barnehagene vi har besøkt, selv om vi ikke samler primærdata selv i barnehagen gjennom et besøk.

Vi organiserte datainnsamlingen i de seks utvalgte barnehagene som dagsbesøk i barnehagene med to forskere (i den første barnehagen deltok tre forskere for å planlegge den videre datainnsamlingen). Teamet bestod totalt av fire forskere, hvorav en deltok på alle de seks dybdeundersøkelsene. Data ble innsamlet ved hjelp av semistrukturerte og strukturerte intervju, observasjoner og innsamling av relevante dokumenter (blant annet årsplaner). I den videre framstillingen er barnehagene benevnt som henholdsvis barnehage A, B, C, D, E, F og G.

2.2.2 Intervjuer med ansatte

Datainnsamlingen startet med et timelangt, semistrukturert intervju med ansatte i barnehagen. I nesten alle tilfellene innebar dette intervju med den pedagogiske lederen, og dette ble ofte gjennomført før åpningstiden. Pedagogiske ledere i barnehagene er nøkkelinformanter som sitter inne med mye bakgrunnsinformasjon om de åpne barnehagene vi studerer. Vi valgte å starte datainnsamlingen med et slikt «insider» intervju for å få mer informasjon om selve barnehagen, noe som ga oss et bedre utgangspunkt for blant annet å forstå og strukturere observasjonene vi gjorde i løpet av besøket (Hammersley og Atkinson 1993). Intervjuene hadde et eksplorativt tilsnitt hvor vi la vekt på å få innblikk i ulike sider av driften av de åpne barnehagene, hva som vektlegges i driften og hvordan den som har hovedansvar for den daglige driften forstår tilbudet og kvalitetene ved det. Det lange (semistrukturerte) intervjuet egner seg til eksplorative studier (Kvale 1998). Disse intervjuene fulgte en intervjuguide som var felles for barnehage A-F (barnehage G ble ikke besøkt) (vedlegg 1). Denne ble tilpasset og forbedret midtveis i datainnsamlingen etter en evaluering som slo fast at spørsmålene var noe overlappende.

Intervjuene med ansatte i barnehagene ble tatt opp på bånd, og videre transkribert til tekst som ble brukt i analysene. I alt ble det foretatt 10 intervjuer med ansatte.

2.2.3 Intervjuer med brukerne

Brukerne av den åpne barnehagen ble intervjuet med utgangspunkt i en relativt strukturert intervjuguide (vedlegg 1), og svarene deres ble notert i skjemaet for hånd. Vi valgte å ikke benytte båndopptaker under intervjuene med brukerne (foreldre/ voksenpersoner), fordi vi fryktet at dette hjelpemidlet kunne skremme eller forstyrre spesielt informanter med fremmedkulturell bakgrunn. Både dårlige språkferdigheter og tidligere opplevelser kan bidra til dette. Dersom informanten ikke er bekvem med at samtalen tas opp på bånd, vil man kanskje velge å ikke la seg intervju. Siden vi i dette prosjektet har vært spesielt opptatt av å få mennesker med annen kulturell og språklig bakgrunn i tale, valgte vi av disse grunnene heller å basere oss på notater. For å sikre mest mulig pålitelige notater ble intervjuene gjennomført ved at en forsker intervjuet, og den andre skrev ned svarene i tillegg til å supplere med spørsmål. Selv om vi la opp til strukturerte intervjuer, var vi likevel åpne for å følge opp tråder i intervjuet som vi mente var interessante og viktige, men som falt litt utenfor intervjuguidens tema. Dette gjorde det mulig å tilpasse datainnsamlingen til hver enkelt bruker. Likevel sørget en felles guide/skjema for at vi fikk stilt de samme, relevante spørsmålene til alle informantene. Spørsmålene vi stilte brukerne av åpen barnehage var knyttet til årsaker til bruk av barnehagen, alternativer for bruk av barnehage og hvordan de opplever ulike forhold ved barnehagen (innhold, relasjoner til andre og ansatte, nettverksbygging).

For å sikre at brukerne kunne uttale seg friere prøvde vi i intervjusituasjonen å trekke oss tilbake på et eget rom eller sitte tilbaketrukket i forhold til andre brukere. Foreldrene måtte i stor grad intervjues samtidig som at de holdt øye med barna sine, men vi opplevde ikke dette som en stor utfordring i intervjusituasjonen. Intervjuene ble i stor grad gjennomført på norsk, to ble gjennomført på engelsk og tre ved hjelp av somalisk tolk. Det kan kanskje likevel diskuteres hvor «frie» informantene kunne oppleve å være i forhold til å komme med kritiske bemerkninger i de tilfellene at vi ikke fant et eget, skjermet rom for å gjennomføre intervjuene. Brukerintervjuene resulterte i et datamateriale bestående av en rekke skjema/tekst som ble gjenstand for analyse.

I alt ble det intervjuet 36 brukere av åpen barnehage i løpet av besøkene i de seks utvalgte barnehagene.

I forhold til informanter som er dårlige i norsk har vi basert oss på at tolker oversetter informasjonsskrivet, eller at vi har presentert studien og informasjonsskrivet på engelsk. Vi har valgt å anonymisere barnehagene (med unntak av Tripp-trapp der vi bygger på offentliggjorte publikasjoner) som vi besøkte. Vi har opplyst informanter som arbeider i barnehagene om at vi anonymiserer barnehagene, men at det kan være mulig å gjenkjenne barnehagen gjennom beskrivelsene av tilbudet. Dette har informantene samtykket i.

2.2.4 Observasjoner og dokumentanalyser

Intervjuene ble supplert med innsamling av observasjonsdata i løpet av besøket, og dokumenter i form av ulikt eksisterende planverk, men tanke på at dette også vil kunne være med og fylle ut bildet av barnehagene vi gjennomførte dybdestudier i.

3. FUNN I UTVALGTE ÅPNE BARNEHAGER

I dette kapitlet presenteres funn som ble gjort ved dybdestudier av sju utvalgte åpne barnehager (barnehage A-G). Kapitlet tar for seg hver av de sju barnehagene og beskriver tilbudet som gis, brukergruppene i den åpne barnehagen, betydningen barnehagen har for disse brukerne og i hvilken grad den åpne barnehagen kan sies å fungere som en rekrutteringsarena til ordinær barnehage. Datakildene som benyttes (som beskrevet i kapittel 2.2) er intervjuer med styrer og/eller pedagogisk leder i den åpne barnehagen, intervjuer med brukere og forskernes egne observasjoner i løpet av den dagen vi besøkte barnehagen⁴.

Sitatene fra ansatte i de åpne barnehagene er presentert ordrett slik informantene ordla seg, med basis i transkriberte intervjuer. Disse sitatene er satt i kursiv og med innrykk i presentasjonen.

Intervjumaterialet fra brukerne av den åpne barnehagen er ikke transkribert, og de «sitatene» som presenteres baserer seg derfor på notater som forskerne har gjort under intervjuet. De vil derfor ikke være gjengitt ordrett slik informanten sa det, men på en slik måte at meningsinnholdet er bevart. Disse sitatene er skrevet som med kulepunkt, med innrykk og uten kursiv i presentasjonen.

3.1 Barnehage A: Samlokalisert med ordinær barnehage

Om barnehagen	Type tilbud	Brukere
Kommunal barnehage tilknyttet helse og omsorgsetaten, enheten for helsesøster og barn/familie. Sentralt beliggende i middelstor norsk by. Samlokalisert med ordinær barnehagedrift. Deler uteareal. En fast ansatt førskolelærer, som har en «altnuligmann-funksjon» i barnehagen. Samarbeider med helsesøster. Åpningstid: tre dager i uken, 10.30 – 14.30 Pris: kr. 50.- per besøk Oppholdsrom, lite kjøkken og garderobe. Leker og innredning som i ordinær barnehage.	Fokus på nettverksbygging og sosial inkludering og foreldreveil. Mye inneaktiviteter, en fast utedag i uka i sommerhalvåret. Har ikke utarbeidet årsplan.	Cirka 50 prosent har minoritetsbakgrunn. Brukere både fra den aktuelle kommunen og fra omkringliggende småkommuner som ikke selv har et åpen barnehage-tilbud. Sju brukere er intervjuet.

⁴ Barnehage G er ikke besøkt, og datamaterialet herfra bygger på dokumentasjon (rapporter etc.) utarbeidet av barnehagen selv og telefonintervjuer/mail-kontakt med styrer. Se kapittel 2.2.1 for detaljer rundt dette.

3.1.1 Type tilbud

Barnehage A har en tydelig innretning mot å være et møtested og en arena for å skaffe seg et nettverk, med et ekstra øye for marginaliserte grupper. Styrer/pedagogisk leder forteller at hun ser på åpen barnehagetilbudet som like mye rettet mot de voksne som kommer som mot barna. Det er *familien* som er i fokus, og tanken er at en ved å støtte de voksne i hverdagsliv og foreldrerolle også bidrar til barnas utvikling og trivsel. Pedagogisk leder mener at tilbudet skal være en plass hvor hjemmевærende småbarnsforeldre kan få struktur på dagen, treffe likesinnede og få gode dager:

Det at en stiller seg om morgenen, en spiser frokost, en kommer seg ut, en er ikke hjemme og har på joggebuksa hele dagen og fjernkontrollen, ikke sant. Du er ute og sørger for fine dager sammen med barna dine.

Pedagogisk leder fremholder også at hun mener at foreldreveiledning er en svært viktig del av hverdagen i og funksjonen til åpen barnehage.

Innholdet i barnehagedagen i den åpne barnehagen er i stor grad basert på frilek. Styrer har en ambisjon om å gjennomføre organiserte fellesaktiviteter på onsdager i vinterhalvåret. I sommerhalvåret brukes onsdagene som fast turdag. Da drar barnehagen til en fast møteplass i et av byens friområder.

Barnehage A har ingen oppdatert årsplan, halvårsplan eller månedsplan. Pedagogisk leder sier at usikkerhet i forhold til drift og kapasitetsproblemer har gått ut over formell planlegging og utforming av planer, både årsplaner, halvårsplaner og månedsplaner. Aktivitetene struktureres likevel etter en fast rytme, med «*grøt på mandag, samlingsstund på tirsdag og utedag eller formingsaktivitet på onsdag*». Foreldresamarbeidet er ikke formalisert gjennom samarbeidsutvalg eller foreldreutvalg, men skjer i uformell kontakt med pedagogisk leder gjennom dagen.

3.1.2 Brukerne av barnehagen

Pedagogisk leder forteller at brukergruppen har endret seg en god del siden barnehagen ble startet i 1993. Barnehagen ble tidlig et samlingspunkt for foreldre med svært ulik bakgrunn. I de første årene ble den brukt av eldre barn, dette som en konsekvens av lav barnehagedekning i kommunen. I dag er barna som kommer yngre, og mange av foreldrene er i fødselspermisjon.

I tillegg til dette har den åpne barnehagen blitt brukt av medlemmene i en mødregruppe for foreldre i vanskelige situasjoner, som heller foretrakk å gå i åpen barnehage fordi de opplevde at dette var et mindre stigmatiserende tilbud.

Når det gjelder hvem som er brukere sier styrer at:

Det er en heterogen brukergruppe hvor foreldre med ulike sosiale og etniske bakgrunner finner veien. Den største endringen siden åpningen har vært internasjonaliseringen, ca. 50 prosent av brukerne har nå minoritetsbakgrunn.

Dette kommer blant annet av etableringen av et asylmottak i kommunen som bruker åpen barnehage som barnebase i stedet for å tilby et eget pålagt tilbud.

Sju foreldre/foresatte som var brukere av den åpne barnehagen den dagen vi besøkte den ble intervjuet. Tre av disse hadde reist fra omliggende kommuner for å benytte barnehagen. Barna var i hovedsak under tre år, men med et par unntak. Blant annet var det med noen litt eldre søsken som hadde fri fra barnehagen der de gikk til vanlig.

En del av personene vi intervjuet var mødre som jobbet deltid, og som brukte fridager sammen med barna i åpen barnehage for å kunne være sammen med dem og la barna leke med andre barn. Vi møtte også foreldre som for tiden var arbeidsløse og hadde barn i deltid i barnehage, men brukte tid sammen med barnet i åpen barnehage blant annet etter oppfordring fra helsesøster.

En kvinnelig bruker med minoritetsbakgrunn var gift med en nordmann som var mye borte på jobb. Hun hadde ikke tilknytning til arbeidslivet, snakket dårlig norsk og hadde lite sosialt nettverk. Hun fortalte at hun ventet på at barnet skulle få vanlig barnehageplass. Hennes far, som var på besøk, var også med i barnehagen denne dagen.

3.1.3 Barnehagens betydning for brukerne

Alle brukerne fremhevet betydningen av den åpne barnehagen som *en viktig sosial arena* for dem, forstått som et sted der de kan treffe andre. Noen har større nettverk utenfor barnehagen enn andre, men alle oppsøkte åpen barnehagen for at de selv og barna skulle få treffe andre, både voksne og barn. Barnehagens betydning som fast innslag og som møtested blir spesielt understreket av de som aktivt har valgt bort ordinær barnehage. For dem ble tilgangen til en åpen barnehage opplevd som en forutsetning for å kunne gjøre dette valget, fordi det gir enkelte dager struktur og et innhold for både voksne og barn.

Følgende stikkord ble nevnt:

- fint å kunne få råd og veiledning fra styrer og andre brukere
- her blir vi møtt av alle på en god og inkluderende måte
- en plass å komme for å treffe (nye) folk, komme seg ut av huset og en mulig ensomhet og skaffe seg et nettverk
- jeg har truffet nye venner i den åpne barnehagen, vi treffes nå også uten at vi er sammen i den åpne barnehagen
- vi ønsker ikke å sende de yngste barna i barnehagen, for disse barna er åpen barnehage det eneste pedagogiske tilbudet vi har
- en av de få sosiale arenaene jeg har innpass i, også i forhold til å treffe andre norske kvinner og få snakket litt norsk og litt innsikt i det norske samfunnet

I tillegg til at barnehagen er en møteplass, tilbyr den også et pedagogisk tilrettelagt innhold⁵. Dette gjør at brukerne opplever den åpne barnehagen som en meningsfull arena å oppsøke.

Vi møtte utsagn som:

- Fint med mye frilek og en turdag på vår/høst
- Her står leken i sentrum og ungene får utfolde seg
- Bra at det er mye frilek, ut over det har vi ingen sterke synspunkter på innholdet

Også observasjonene vi gjorde i barnehagen den dagen vi var til stede gjorde det klart at barnehagen var en trivelig møteplass for barn og foreldre, og at foreldreveiledning er et sentralt innslag. Vi observerte at foreldre har et stort behov for å snakke med pedagogisk leder, og at hun hadde «kontaktsøkende øyne» på seg hele tiden. Foreldre ønsker å snakke med henne om ulike forhold, men mest om praktiske tips og vink i forhold til hvordan en skal behandle sitt eget barn. De fleste foreldrene satt sammen med barna sine på gulvet, og lekte med både egne barn og med andres barn som tok kontakt. Noen av foreldrene satt sammen ved bordene. Det rådet en hyggelig atmosfære, det var lite støy og vi fikk inntrykk av at dette var en plass der man kan snakke med alle.

3.1.4 Rekruttering til ordinær barnehage

Pedagogisk leder sier at hun har inntrykk av at foreldrene som benytter den åpne barnehagen er positive til ordinær barnehage, og ønsker at barna etter hvert skal gå der. Samtidig understreket hun at foreldre ofte blir oppmerksomme på barnas behov for lek og sosialisering med andre barn når de tok dem med i den åpne barnehagen. At foreldre ble bevisste på også de yngste barnas behov for å leke med jevnaldrende barn kan bidra til at foreldre ombestemmer seg og søker ordinær barnehageplass tidligere enn de først hadde planlagt.

Av de sju foreldre/foresatte vi intervjuet var flertallet positive til at barnet skulle begynne i ordinær barnehage. Noen ønsket imidlertid å utsette oppstart i ordinær barnehage til barna ble rundt to år:

- Vi bruker åpen barnehage som en plass barna kan venne seg til å være i større barnegrupper, bli litt kjent med rutiner som samlingsstund og felles måltid.

To av mødrene vi intervjuet hadde aktivt valgt bort ordinær barnehage fordi de ønsket å ha omsorgen for barna selv fram til skolealder:

⁵ Med pedagogisk tilrettelagt tilbud/virksomhet forstår vi at det gis et tilbud som er valgt, tilpasset og planlagt av lederne i barnehagen, og som er forankret i mål knyttet til barns læring og utvikling (blant annet rammeplanen og dens fagområder). Et pedagogisk tilrettelagt tilbud kan legge opp til formell læring gjennom organiserte fellesaktiviteter (f. eks samlingsstund), eller det kan fremme uformell læring (blant annet sosial kompetanse i å omgås og leke med andre barn) gjennom uorganisert aktivitet (fri lek).

- Åpen barnehagen muliggjør dette valget fordi det ga dem selv og barna en mulighet til å komme ut av huset og treffe andre, men også et meningsfullt innhold i dagen for barna.

3.2 Barnehage B: På en besøksgård

Om barnehagen	Type tilbud	Brukere
Privat åpen barnehage. Drives som en av flere aktiviteter i en besøksgård som eies og drives av en landsdekkende ideell organisasjon gjennom en stiftelse. Lokalisert i utkanten av en middels stor by. Åpningstid: Tre ganger i uken klokken 10 – 14. Betaling: 30 kroner for selvkost til lunsj. Et lite tillegg for ridning, fjøsbesøk etc. Stort felles rom og tilgang til fjøs, dyr etc., og stort uteområde.	Tilbudet som gis er i tråd med og støtter opp under verdiene som den ideelle organisasjonen bygger på: Vektlegging av læring gjennom praksis, fellesskap og et ønske om å formidle kunnskap om landbruk, matproduksjon og husdyrhold. Mye av aktivitetene foregår utendørs eller i fjøs/stall, med gårdsdrifta som utgangspunkt.	I hovedsak etnisk norske brukere. To brukere er intervjuet.

3.2.1 Type tilbud

Pedagogisk leder i barnehage B legger vekt på at driften av barnehagen er tett integrert med driften av besøksgården barnehagen er en del av, og dermed er den også knyttet til den ideelle organisasjonen som eier besøksgården. Barnehagen er blant annet en arena der verdigrunnlaget til den ideelle organisasjonen kan formidles til barn under skolealder.

Årsplanen som er utarbeidet for virksomheten for 2013-2014 beskriver dette slik:

Vi ønsker at vår åpen barnehage skal være en barnehage med hovedfokus på gårdsdrift, gode naturopplevelser, fysisk fostring og fellesskap med barn og voksne. Gjennom lek, læring og samspill ønsker vi at barna skal få gode og spennende opplevelser knyttet til hvordan det er å drive gård på "gamlemåten".

Det er en grunnleggende ide med barnehagen at innholdet i barnehagedagene er tett knyttet til selve gårdsdriften. Samtidig bruker pedagogisk leder også rammeplanen og dens fagområder for å få ideer til aktiviteter og innhold:

Jeg tar utgangspunkt i rammeplanen og setter opp aktiviteter som er greie å gjennomføre og de som passer med årstiden. Det med årstidene er viktig i forhold til gårdsdriften. Lamming, grønnsakdyrking og ulike gårdsaktiviteter knyttes til aktiviteter i månedsplanen. Både det med språk og matematikk.

Pedagogisk leder jobber aktivt med innholdet i barnehagedagene, og lager hver måned en månedsplan som legges ut på nettet. Dette har blitt den viktigste kanalen for å promotere den åpne barnehagen i nærmiljøet. Det er ikke noen form for formell brukermedvirkning i barnehagen, forstått som samarbeids- eller foreldreutvalg eller liknende.

Den tette koblingen mellom gården/organisasjonen og barnehagene gjenspeiler seg i observasjonene vi gjør i barnehagen på besøksdagen. Dagen starter med et langt besøk i fjøset for å hilse på dyrene og mate og stelle dem. Det er anledning til å gå inn til enkelte av de mindre dyrene. Etterpå er det lunsj, og alle spiser sammen ved et av spisebordene. Etter måltidet organiseres det barneridning for de som ønsker det. Pedagogisk leder snakker med både barna og de voksne under besøket. Det er ingen samlingsstund under vårt besøk, noe som har litt å gjøre med at det planlagte programmet måtte endres på grunn av været.

3.2.2 Brukerne av barnehagen

Styrer forteller om en mangfoldig brukergruppe. Likevel er det flest mødre og en overvekt av foreldre som er hjemme i foreldrepermisjon, samt en del skiftarbeidere. I de senere årene har det også blitt flere fedre som bruker barnehagen, i takt med økingen av fedrekvoten. På et tidspunkt hadde barnehage B en gruppe for au pairer, men ellers er det svært få med minoritetsbakgrunn som bruker barnehagen. Unntaket er enkelte brukere med østeuropeisk bakgrunn (arbeidsinnvandrere).

Også besteforeldre og tanter/onkler ledsager barn til den åpne barnehagen. Det er ingen som bruker tilbudet hver dag, men enkelte bruker det fast en dag i uken i en periode. Pedagogisk leder opplever at bruken av barnehagen varierer delvis i takt med graden av barnehagedekning i kommunen. Når det blir færre ordinære barnehageplassen, øker tilstrømmingen til åpen barnehage, noe som indikerer at noen brukere har dette som en «venteløsning».

Barnehage B satser på å tilby aktiviteter som de vet trekker brukere til barnehagen. Barnehagen er en av flere åpne barnehager i byen der den er lokalisert, og pedagogisk leder opplever at aktivitetene er avgjørende for hva brukerne velger: «*noen har helse-søster, vi har hest*». Samtidig konkurrerer man også om brukerne med andre tilbud i byen, blant annet badeland. Pedagogisk leder mener at trivsel for brukerne og kvaliteten på tilbudet (innholdet) er avgjørende for frammøtet i åpen barnehage. Personalet legger derfor stor vekt på at brukerne skal trives, og forhører seg fortløpende om hva brukerne setter pris på og ønsker seg i samtaler med dem i barnehagen.

Den dagen vi var på besøk var det kun to familier som benyttet den åpne barnehagen, noe som ifølge de ansatte var svært få i forhold til forventet besøk. Brukerne som var der var et besteforeldrepar med et barnebarn (cirka 1,5 år) og en mor sammen med sitt barn (cirka tre år).

3.2.3 Barnehagens betydning for brukerne

En av brukerne er mor som jobber deltid. Hun ønsker å bruke fridagen sin sammen med barnet sitt på tre år. Barnet går til daglig i ordinær barnehage, men blir tatt ut av barnehagen på mors fridager fordi mor vil at hun og barnet skal oppleve noe sammen. En begrunnelse for dette er at mor mener det er gunstig for barnets tilknytning.

Hun peker på en rekke fordeler med dette:

- å bruke fridagen til en tur i denne åpne barnehagen er en mulighet for henne å gi barnet opplevelser og læring barnet ikke får gjennom den ordinære barnehagen
- er godt kjent med tilbudet og mener dette gir henne og barnet en god opplevelse sammen
- barnet har en interesse for dyr, noe som et besøk i barnehage B ville stimulere
- betegner seg selv som en «luksusbruker» av barnehagetilbudet: har mulighet til å ta fri en dag, ta barnet ut av ordinær barnehage og kan velge å bruke åpen barnehagen som en arena for å skape en god, felles opplevelse med barnet

Den andre brukeren er besteforeldrene med barnebarnet på ca. halvannet år. Barnet hadde startet i ordinær barnehage som ved 13 måneders alder. Barnet trivdes imidlertid ikke i barnehagen, og besteforeldrene hadde derfor påtatt seg tilsynet i et år fram til gutten skal starte i ordinær barnehage ved to års alder. Besteforeldrene vektlegger følgende ved åpen barnehage B:

- Vi ønsker å skape en meningsfull og artig hverdag sammen med barnet, særlig da det å komme i kontakt med dyr
- Veldig positive til tilbudet, selv om det var første besøk kommer de til å oppsøke det igjen, men de hadde også andre planer for aktiviteter de ønsket å ta med barnebarnet på.

3.2.4 Rekruttering til ordinær barnehage

Pedagogisk leder mener at å komme til barnehage B med barna kan forberede barna på en hverdag utenfor hjemmet i ordinær barnehage. Det er en plass der barna kan venne seg til å treffe andre enn foreldrene, leke med andre barn og delta i pedagogisk tilrette-lagte aktiviteter. På denne måten kan åpen barnehage være en tilvenning for barna i forhold til deltakelse i fellesskap uten at foreldrene er med.

For de to familiene vi intervjuet på besøksdagen var ikke bruken av barnehage B en viktig rekrutteringsarena for ordinær barnehage. De brukte allerede eller kom til å bruke ordinær barnehage i nær fremtid.

3.3 Barnehage C: På et friluftsmuseum

Om barnehagen	Type tilbud	Brukere
Privat åpen barnehage. Er en del av et friluftsmuseum i en større by. Disponerer flere restaurerte bygninger, blant annet et fjøs med dyr. Har også egen åker. Åpningstid: Tre ganger i uken klokken 10 – 15. Betaling: 35 kr til dekning av mat (suppe).	Drives i tråd med museets formidlingsplan og profil. Ønsker å introdusere barn og barnefamilier til museet og barnefamilier.	Etnisk norske og utlendinger tilknyttet universitets-høgskolemiljø i byen med korte opphold i Norge. Seks brukere er intervjuet.

3.3.1 Type tilbud

Pedagogisk leder i denne barnehagen legger vekt på tilknytningen til museet og formidling av kulturarven.

Jeg jobber aktivt med barna gjennom det som beskrives som en gjenstands- og skjørtapedagogikk.

Dette innebærer at hun inviterer barna med inn i hverdagsaktiviteter som tilhørte den gamle gårdsdriften. Dette kan være bæring av vann, lage mat på takke over åpen ild i grua, bære ved etc. Det er et bevisst mål at omgivelsene skal stimulere barnas sanseapparat. Dette gjelder spesielt for de aller yngste barna som ikke kan delta på samme måte i hverdagsaktivitetene. For disse barna vektlegges sansing, og pedagogisk leder forteller at målet med dette er:

Jeg ønsker at barna som har vært i den åpne barnehagen senere skal få behagelige følelser når man går inn i et gammelt hus. Det er noe med hva rommet gjør med sansene, ulike rom gir ulike følelser, et sånt gammelt dårlig belyst rom som her gir andre følelser enn en gymsal.

Den åpne barnehagens funksjon som møteplass og arena for nettverksbygging og trivelig samvær er viktig, men er ikke et hovedfokus i driften. Pedagogisk leder sier at hun i arbeidet ønsker å synliggjøre barnas ressurser overfor foreldrene, og vise for foreldrene at barna får til mer enn de kanskje er klar over. En annen viktig oppgave er å styrke foreldrenes kommunikasjon med barna i forhold til å delta i barnas rollelek.

Barnehagen har en årsplan som viser hvordan de arbeider blant annet med fagområdene i rammeplanen. Tilbudet som gis i denne åpne barnehagen bærer sterkt preg av tilknytningen til museet. Formidling av kulturarven står i sentrum, noe som også uttrykkes i årsplanen som er utarbeidet for barnehagen:

Gjennom lek med gjenstander i det kulturhistoriske miljøet ønsker vi å bidra til at barna får et sanselig møte med fortiden.

Innholdet i barnehagedagen og planleggingen av denne kan pedagogisk leder styre selv så lenge hun holder seg innenfor rammene som er lagt for driften (kulturhistorisk profil). Denne friheten har hun blant annet brukt til å løse litt opp i forhold til hva som skal kunne regnes som kulturhistorie. I starten var det meningen å legge tilbudet nært «anno 1906», men som hun sier:

Nå er vi mye løsere med hva vi mener er gamle dager, det er alt fra da dinosaurene fantes til da mamma var liten, et løst begrep.

Barnehage C utarbeider ikke en fast plan for aktiviteter som distribueres til foreldrene, men har et «repertoar» av ulike aktiviteter å ta av som kan tilpasses en varierende brukergruppe. Barnehagedagen følger en fast rytme hver dag, med samlingsstund cirka klokken 11.30 etterfulgt av felles måltid klokken 12.00. Denne rytmen informerer ansatte i barnehagen nye brukere om når de kommer. Mye av foreldresamarbeidet skjer i form av

muntlig og direkte kommunikasjon. Foreldresamarbeidet er ikke formalisert i barnehage C.

Vekten på kulturformidlingen gjenfinner vi i observasjonene fra barnehagen den dagen vi var på besøk. Barna får leke med gamle kjøkkenredskap og får delta i oppvask på «gammelmåten». I samlingsstunden gjennomfører pedagogisk leder et opplegg hvor Alf Prøysens univers tas i bruk, for å videreformidle denne delen av kulturarven i jubileumsåret. Barna er i sentrum for førskolelærerens oppmerksomhet i alle aktivitetene vi observerer under besøket i barnehage C, og hun går inn i aktiv lek med dem.

3.3.2 Brukerne av barnehagen

I følge pedagogisk leder er det to brukergrupper som dominerer i den åpne barnehagen:

- Foreldre i foreldrepermisjon som tar med seg barn i hovedsak rundt 1 år. Også i barnehage C har de opplevd en økning i andelen fedre som benytter tilbudet.
- Utenlandske foreldre med kortidsengasjement ved universitet/høgskolemiljøene i byen. Fordi det er vanskelig å få barnehageplass for så korte intervall, brukes den åpne barnehagen i hovedsak for at barna skal kunne få treffe og leke med andre barn.

Pedagogisk leder opplever at brukerne som kommer til barnehagen er ressurssterke og kompetente foreldre uten behov for spesiell rådgiving og oppfølging. Det er også veldig få andre typer minoritetsspråklige brukere. Det ble gjort et framstøt i forhold til det lokale asylmottaket, men barnehagen lykkes ikke med dette samarbeidet:

De kom en gang og satt og frøs litt. Jeg tror det er mer de som søker bonderomantikken som bruker oss, kanskje de som søker den spesielle stemningen i rommet?

En del brukere «shopper litt rundt», enkelte har fast dag i den åpne barnehagen og noen er i kategorien «*de som bare er her [i denne barnehagen]*». I tillegg til disse brukergruppene bruker to familiebarnehager den åpne barnehagen fast to dager i uka, som del av sitt eget tilbud. Disse utgjør også en fast inntektskilde for barnehagen.

Vi har intervjuet seks personer som benyttet seg av barnehagetilbudet den dagen vi besøkte barnehagen. Av disse var fire personer hjemme i foreldrepermisjon. En informant var europeisk innvandrersom var gift med en nordmann, og hun hadde valgt å være hjemme med barnet (to år). Den siste informanten var en av førskolelærerne som kom med sin familiebarnehage. Fem av de seks hadde høyere utdanning og alle unntatt en var tilknyttet arbeidslivet.

3.3.3 Barnehagens betydning for brukerne

Alle brukerne satte stor pris på lokalene og utemulighetene til barnehagen, og mente dette var en viktig kvalitet ved tilbudet:

- det oppleves tiltalende og trygt

- det gir en egen ro i en hektisk hverdag

Alle de fire permisjonsbrukerne bruker barnehagen som et av flere mulige tilbud/ muligheter til deltakelse i et fellesskap sammen med andre i foreldrepermisjonstida:

- å treffe familie, treffe barselgruppa si eller bruk av en annen åpen barnehage, eller et besøk på et kjøpesenter som ellers ville vært alternativet.
- at barnehagen ligger i nærmiljøet er også av betydning

Den ene av disse var i ulønnet permisjon, og brukte barnehagen i påvente av ordinær barnehageplass. Hun opplevde at deltakerne i barselgruppen nå var startet på jobb igjen:

- og det ble færre å finne på noe sammen med og for barnet å leke med, oppsøker åpen barnehage i påvente av at barnet får begynne i barnehagen.

Ser vi bort fra førskolelæreren som brukte tilbudet som del av eget familiebarnehage-tilbud la alle brukerne stor vekt på muligheten den åpne barnehagen ga til samvær med andre, for både dem selv og barnet:

- Barnehagen dekker et sosialt behov som vi foreldre og barn har

For de fleste brukerne i denne barnehagen var den likevel et supplement til mange andre arenaer de hadde for å møte andre og ha det trivelig. For brukeren med minoritetsspråklig bakgrunn var imidlertid barnehagen en veldig sentral møteplass:

- Jeg får praktisert norsk språk og har fått venner gjennom åpenbarnehage
- Jeg bruker ulike åpne barnehager i løpet av uka og er en «storforbruker» av tilbudet. Alternativet er å sitte hjemme.

Innholdet i barnehagedagen og det pedagogisk tilrettelagte tilbudet var viktig for samtlige brukere:

- Her er det ro, trygghet og læring for barna (av sanger og rutiner)
- Ser frem til våren og til dyrene skulle komme, det gir en ekstra kvalitet ved tilbudet.
- Barnehagen gir en myk tilvenning til en barnehagetilværelse

Veiledning på egen foreldrerolle var ikke noe brukerne vi intervjuet la spesiell vekt på.

For familiebarnehagene var besøkene i den åpne barnehagen ved museet en veldig viktig del av det pedagogisk tilrettelagte tilbudet de gir til sine egne brukere. Her kunne førskolelæreren i familiebarnehagen blant annet bruke tida til å observere «egne» barn, og for henne var besøkene den muligheten hun hadde til faglig utveksling og veiledning på egen praksis.

En bruker slo fast:

- det viktigste for oss er det sosiale miljøet, muligheten for å komme sammen med andre barn og voksne, dette med læring synes jeg ikke er så viktig.

3.3.4 Rekruttering til ordinær barnehage

Bortsett fra den ene bruken med utenlandsk bakgrunn, var de brukerne vi snakket med tydelige på at de ville ha barnet i ordinær barnehageplass etter endt foreldrepermisjon. De framholdt at dette valget ville vært det samme uansett deltagelse i åpen barnehage. Også pedagogisk leder hadde inntrykk av at de aller fleste brukerne vil ta ordinær barnehageplass når de har krav på dette. Hun har opplevd å få spørsmål fra foreldre om hvilke barnehager de bør velge, og da har hun gitt råd.

3.4 Barnehage D: I et familiesenter i en liten by

Om barnehagen	Type tilbud	Brukere
Kommunal, samlokalisert med kommunens nybygde familiesenter med bl.a. barnevern og helsestasjon. Lokalisert i en småby/tettsted. Har en del fellesrom med andre brukere, og derfor lite «barnehagepreg». Åpningstid: En dag i uka kl 10 – 14 Betaling: Gratis, må selv ta med mat	Fokus legges på nettverksbygging og sosial inkludering. Ses som en del av kommunens forebyggende arbeid.	Brukes av «alle», men ca. 50 prosent har minoritetsbakgrunn. Ni brukere er intervjuet.

3.4.1 Type tilbud

Pedagogisk leder i barnehage D har sterkt fokus på nettverksbygging og sosial inkludering. Dette gjenspeiles i hvordan den åpne barnehagen presenteres på kommunens hjemmesider, hvor disse ved tilbudet trekkes sterkt fram i tillegg språktrening. For kommunen oppleves tilbudet ifølge pedagogisk leder som et forebyggende tiltak og en dør-åpner til ordinære barnehager:

Jeg tror vi blir sett på som et godt forebyggende tiltak og at det er en arena for å rekruttere til vanlig barnehage for de som synes vanlig barnehage er litt skummelt. [Forskeren spør: kan du si mer om det?] Det ufarliggjør i hvert fall det å være i en barnehage.

Et grep for å få til nettverksbygging i barnehagedagen er felles aktiviteter som fører voksne og barn sammen. Her nevnes f. eks betydningen av fellesmåltidet de har i barnehagen og av formingsaktiviteter:

Så er det også gjennom formingsaktiviteter, da blir foreldre engasjerte. Hvis man lager aktiviteter som gjør at man må snakke sammen, da skapes det bånd.

Arbeidet med sosial inkludering i barnehagen omfatter også foreldreveiledning og mulighetene til tidlig intervensjon. Pedagogisk leder argumenter med at det da bygges tillitsbånd mellom brukerne og de ansatte, også fordi man kanskje har truffet helsesøster tidligere (svangerskapskontroll og hjemmebesøk) og det gjør det lettere for foreldrene å spørre om vanskelige tema:

De spør, det blir naturlig for dem å gjøre det, uten at de tenker at vi er på jobb, for vi er her, vi organiserer dagen og vi sitter på gulvet og leker med barna, sitter og prater med de voksne, så det blir naturlig ... Vi har jo jobbet lenge så vi ser kanskje ting ganske raskt, så vi kanskje kan gripe fatt i.

Det har skjedd at personalet har snakket med foreldre og foreslått en videre henvisning, noe som er lett i en liten kommune.

Det er meningen at samlokaliseringen i familiesenteret skal bidra til tettere koblinger og felles utbytte med de andre tilbudene i sentret, kanskje spesielt eldresentret og barnevernet. Barnehagen jobber tett med helsestasjonen, og er en del av det forebyggende arbeidet i kommunen. De jobber også aktivt med aktører utenfor barnehagen, for eksempel bibliotek og brannstasjon som de av og til besøker.

Innholdet i barnehagedagen i denne åpne barnehagen framstår som relativt strukturert. Dagen følger en fast rytme med åpning klokken 10.00, klokken 10.30 er det samlingsstund, formingsaktivitet eller lek eller tur. Måltidet er cirka klokken 12.00, og så er det ofte fri lek til stengetid klokken 14.00.

De ansatte lager halvårsplaner for aktivitetene i barnehagen. I denne prosessen konfererer de med foreldrene i barnehagen, men det er sjelden de får konkrete innspill til planene. Foreldresamarbeidet praktiseres også gjennom uformell dialog mellom foreldre og ansatte i hverdagen.

Pedagogisk leder forklarer at rammeplanen ikke brukes så aktivt:

Vi bruker kanskje ikke rammeplanen så aktivt som vi kanskje ville gjort i en vanlig barnehage, men det vi gjør ligger likevel i rammeplanen. Målene i rammeplanen er store og vide så vi kan si at vi ligger innenfor.

Måltidet og samlingsstunden er viktige deler av tilbudet. Her fortelles det hver gang et eventyr og de ansatte vektlegger den språklige biten og grunnleggende begrep.

Det går mye på lek, veldig mye lek og så er det språk som er veldig viktig i åpen barnehage.

Den dagen vi gjør observasjoner, fremstår barnehagen som en møteplass for flere typer brukere. Gjennom barnehagedagen går praten livlig mellom brukerne. Vi ser likevel en tendens til at brukere med samme minoritetsspråklige bakgrunn setter seg sammen. Barna fungerer som brobyggere mellom de voksne brukerne ved at de tar kontakt og blir et naturlig, felles samtaletema. De ansatte fordeler oppmerksomhet mellom foreldre og barn, men vi observerer at en del tid går med til å organisere og gjennomføre aktiviteter.

Å få til noe felles der alle har oppmerksomhetene mot det samme synes å være utfordrende. Her observerer vi at barna, og spesielt litt eldre barn, leker en del for seg selv. En del foreldre er opptatt av å snakke med hverandre. Etter hvert begynner en del av de eldste barna å løpe i korridorene og vandre inn og ut av lokalet. Foreldrene må løpe etter

og hente inn barna. Samlingsstunden vi observerer fremstår som en stund for både voksne og barn, hvor både barn og foreldre deltar aktivt med sang og innspill.

3.4.2 Brukerne av barnehagen

De ansatte i barnehage D forteller om en svært heterogen brukergruppe, der barna for det meste er mellom ett og to år. Det kommer også cirka fem faste barn i fire til femårsalderen. Det er ikke så vanlig at foreldre i betalt foreldrepermisjon (som skal tilbake til arbeidslivet) bruker denne barnehagen.

Cirka 50 prosent av brukerne har minoritetsspråklig bakgrunn. En stor andel av disse er østeuropeiske arbeidsinnvandrere. Brukerne er ofte foreldre og barn som av ulike grunner ikke har barnehageplass. Det kan være at de står i barnehagekø, at de har utsatt eller valgt bort barnehage eller at de har deltidsplass og bruker fridagen i åpen barnehage.

Pedagogisk leder beskriver brukerne slik:

Noen kommer hit for sin egen del, tror jeg, og noen kommer hit for barnas del. Og noen kommer fordi vi har oppfordret dem til å komme. Når vi har konsultasjoner på helsestasjonen så kommer vi med tilbud om å komme, til de som ikke har fått barnehageplass. Noen må mases på og minnes på.

Helsestasjonen er den viktigste rekrutteringskanalen, og her spiller helsesøster en viktig rolle. Hvis hun opplever at noen burde introduseres for barnehagen, kan hun legge konsultasjoner slik at hun etter timen kan vise brukeren den åpne barnehagen.

De ni voksenpersonene vi intervjuet ved besøket i denne åpne barnehagen utgjorde nesten alle som var innom barnehagen denne dagen. fem av dem var minoritetsspråklige fra ulike nasjoner. Av de fire etnisk norske brukerne var de fleste tilflyttere. Flere av brukerne, spesielt de med minoritetsbakgrunn, hadde lite sosialt nettverk og få alternativer til åpen barnehage. En av brukerne var bestemor til barnet, resten var foreldre. Det var også et foreldrepar som deltok sammen.

Brukerne har barn i ulike aldre og flere kombinerte bruken av åpen barnehage med deltidsplass i ordinær barnehage. To av brukerne som oppga at de var fra byen og beskrev et stort sosialt nettverk, men at de hadde valgt å bli hjemmевærende.

Av de ni vi intervjuet i denne barnehagen var det bare en bruker som var i jobb på det tidspunktet vi snakket med dem (hun var der for første gang og fant ut at hun ikke ville bruke tilbudet mer). To var selvvalgte hjemmевærende for å ha mer tid til barna. De andre oppga ulike grunner til at de var utenfor arbeidslivet, blant annet egne eller barns helseproblemer og språkmessige barrierer. Flere oppga at de ønsket å jobbe, men at de ikke fikk eller kunne jobbe.

3.4.3 Barnehagens betydning for brukerne

En fellesnevner for brukernes opplevelser er at de oppsøker tilbudet fordi de ønsker en plass å være sammen med andre, både for dem selv og for barna. Siden flere av brukerne

har lite sosialt nettverk blir den åpne barnehagen en viktig møteplass og et sted å treffe andre, og for enkelte er barnehagen den eneste slike møteplassen de har tilgang til.

Noen stikkord fra intervjuene om dette:

- Det er få alternativ til dette tilbudet for oss med lite sosialt nettverk
- Vi som er minoritetsspråklige opplever det som vanskelig å komme i kontakt med etnisk norske i lokalsamfunnet
- Jeg har lite nettverk i byen og opplever at folk er skeptiske til fremmede/utlendinger, de er tilbakeholdne, så å komme til barnehagen er sosialt for meg

En av de etnisk norske tilflytterne opplevde også at det var vanskelig å bygge nettverk og at det i den åpne barnehagen var de minoritetsspråklige som hun fikk mest kontakt med.

Det er også flere som forteller at de bruker barnehagen i påvente av ordinær barnehageplass. Det er likevel en del av disse brukerne som ønsker å ha barna hjemme lenger enn til etter permisjonstida, og som bruker barnehagen som et supplement til en hjemmebasert omsorg for barnet.

Noen oppgir at de oppsøker barnehagen for å treffe andre med samme minoritetsbakgrunn og for å snakke sitt morsmål. Flere av brukerne med minoritetsspråklig bakgrunn mener også at den åpne barnehagen gir dem og barna muligheter til å snakke norsk.

- norske sanger og norske tradisjoner reflekteres i aktivitetene, og barnehagen gir på denne måten et innblikk i norsk samfunn

En av brukerne, en etnisk norsk kvinne som var fra kommunen, var der for første gang da vi intervjuet henne. Hun var i foreldrepermisjon og hadde hørt om barnehagen via helsestasjonen. Som «innfødt» hadde hun også hørt om barnehagen via venner, både om det som var «bra og dårlig». Hun hadde hørt at dette var:

- en plass for utlendinger som ikke har andre plasser å gå til og at det er mange store barn

Etter å ha besøkt barnehagen satt hun også igjen med det var for mange store barn i forhold til hva hun var på utkikk etter. Hun ønsket et tilbud som ga henne og barnet en felles opplevelse i foreldrepermisjonstida og barnet en innføring i barnehagedagen. Hun konkluderte derfor med at hun kom kanskje heller til å bruke tilbudet sammen med barselgruppen på turdagene.

Også en annen etnisk norsk bruker problematiserte innslaget av minoritetsspråklige både i denne åpne barnehagen og i en annen åpen barnehage hun hadde brukt. Hun opplevde at språkbarrieren gjorde kommunikasjon vanskelig, og at det kunne bli «klikkede» siden de som snakket samme språk satte seg sammen:

- utlendingene kjenner hverandre fra før

De organiserte aktivitetene i barnehagen er noe de fleste brukerne ikke legger stor vekt på, selv om de setter pris på at det er et innhold i dagen. De opplever den åpne barnehagen i hovedsak som en trivelig møteplass. Innholdet i barnehagedagen oppleves som førskolelærerens ansvar, og de fleste brukerne forstår sin egen rolle som å «passe på barna». Likevel ser vi at flere av de minoritetsspråklige ser på dette som en arena for å lære seg og barnet norsk, noe de setter pris på.

3.4.4 Rekruttering til ordinær barnehage

De ansatte i barnehagen arbeider bevisst i forhold til å rekruttere brukerne til ordinære barnehager i byen. Dette gjøres blant annet ved å besøke ordinære barnehager på tur-dager for å gjøre brukerne kjent med de ordinære barnehagene, men også gjennom å konkret hjelpe til med å fylle ut søknadsskjema og minne på om søknadsfrister. Personalet opplever ikke en skepsis til bruken av barnehagen hos brukerne, selv som det kan være unntak.

I brukerintervjuene sporer vi hos enkelte en skepsis til å sende de aller yngste barna i ordinær barnehage, og en oppvurdering av hjemmebarndommen gjennom utsagn som:

- Drømmen er at en er hjemme med barna, vi vil at de skal ha den best mulige oppdragelsen, være tilstede for barna. Drømmen er trygghet hjemme med barna. Det er et bevisst valg at hun ikke jobber, har fått tilbud om jobb og takket nei.

Økonomi blir også nevnt som en begrensning for å ta ordinær barnehageplass:

- Vi ønsker full barnehageplass, men har ikke hadde råd til mer enn en deltids plass. Den åpne barnehagen blir derfor en erstatning for ordinær barnehage enkelte dager.

Flere av brukerne forteller også at de står i barnehagekø, slik at de ikke har mulighet til å sende barna i barnehage selv om de både ønsker det og har økonomi til det.

3.5 Barnehage E: I et familiesenter i en storby

Om barnehagen	Type tilbud	Brukere
Kommunal, samlokalisert med et familiesenter i en storby. Det er både barnevern og helsestasjon i samme bygg. Godkjent for 24 barn 0 – 2 år. Barnehagetilpassede lokaler. Åpningstid: «Fire dager i uken, kl 9 – 14. Betaling: 10 kr. per. gang som skal dekke kaffe/te.	Fokus legges på sosial inkludering og forebygging.	En mangfoldig gruppe med både etnisk norske og minoritetsspråklige brukere. Åtte brukere er intervjuet.

3.5.1 Type tilbud

Pedagogisk leder i barnehage E forteller at det inkluderende og forebyggende ved tilbudet er noe de ansatte legger stor vekt på. Dette reflekteres f. eks ved at barnehagen hver torsdag lager et kort informasjonsinnlegg som handler om f. eks barneoppdragelse, (tann)helse, kosthold og foreldreveiledning. Da kontakter barnehagen sine samarbeidspartnere i kommunen, som bidrar med fagfolk som holder innlegg på ulike tema. Å invitere til slike små foredrag er en bevisst strategi for å ufarliggjøre disse tjenestene for brukerne. I tillegg til disse «temadagene» har barnehagen også samarbeid med kommunens rådgivings- og veiledningsgruppe som besøker barnehagen en time i uken for å snakke med foreldre.

Pedagogisk leder sier at

Slik har barnehagen en tiltenkt funksjon å fange opp på et tidlig tidspunkt foreldre og barn med spesielle behov og informere dem om andre tiltak som finnes innen kommunens tjenester, vi har også et konsept her hvor vi bruker barnehagen for å rekruttere til andre arenaer som kan være nyttig for foreldrene.

Familiesentret som barnehagen er en del av tilbyr flere lavterskeltilbud som kan være aktuelle å rekruttere brukere til: språkgruppe, kvinnegrupper, datagrupper etc. Disse er ment å ivareta funksjoner som ikke den åpne barnehagen har kapasitet eller lokaler til, som språkopplæring og tiltak for barn med særskilte behov. Barnehagen fungerer slik som en rekrutteringsarena for andre forebyggende tiltak og en sluse til disse.

Ved å presentere brukere for ulike religiøse høytider ønsker barnehagen også bidra til integrering.

Pedagogisk leder forteller at samlingsstunden er den eneste organiserte aktiviteten som barnehagens ansatte tar initiativ til i løpet av dagen i åpen barnehage E. Dagsrytmen er: frilek, samlingsstund, måltid og frilek. Den daglige samlingsstunden ledes av ansatte i barnehagen. Her brukes bevisst norske sanger og norsk språk for å styrke norskkompetansen hos brukerne, og etter et program som gjentas slik at barna skal kunne kjenne igjen sangene og lære dem. Det er ingen formelle fora for foreldresamarbeid. Barnehagen utarbeider ikke årsplan, men setter opp oversikt over innhold i temadagene, rammeplanen brukes ikke spesielt aktivt. Dette forklares av pedagogisk leder med den sterke vektleggingen på forebygging – særlig da foreldreveiledning - i barnehagen.

Det er ifølge pedagogisk leder heller ikke vanlig med turer og utelek:

Barnehagen disponerer ikke noe uteområde, og det har vist seg utfordrende å arrangere turer f. eks til ordinære barnehager fordi det store antallet ulike brukere byr på praktiske problem i forhold til å gjennomføre en felles tur.

På besøksdagen observerer vi at de ansatte bruker en del tid på samtaler med de voksne brukerne, i tillegg til å bruke tid på organisering og administrering. Samlingsstunden er den eneste organiserte aktiviteten som barnehagens ansatte tar initiativ til. Observasjons

bekrefter at dette er vital møteplass. Vi ser en tendens til at brukere med samme språk setter seg sammen, og dette gjelder særlig i frileken.

3.5.2 Brukerne av barnehagen

Pedagogisk leder opplever at minoritetsspråklige foreldre møter utfordringer i å oppdra barn i Norge, og at de derfor setter stor pris på foreldreveiledningen som tilbys i den åpne barnehagen. For eksempel kommer noen fra kulturer hvor barneoppdragelsen ivaretas av storfamilien. Dette er et nettverk som forsvinner når familien kommer til Norge. De minoritetsspråklige brukerne oppleves ikke av de ansatte som spesielt mobile. Det er en terskel for mange å ta turen ut av nabolaget, også av praktiske grunner. Pedagogisk leder legger vekt på at barnehagen ligger i en bydel hvor innbyggerne er vant til det multikulturelle, og dette forklarer hvorfor tilbudet trekker til seg både etniske nordmenn og brukere med minoritetsbakgrunn. Denne barnehagen synes ikke å få et «stempel» som en «plass for utlendinger» som gjør at etnisk norske brukere velger den bort.

De åtte brukerne som ble intervjuet den dagen vi besøkte barnehagen kan karakteriseres på følgende måte:

- seks av dem er minoritetsspråklige, derav 3 fra Somalia
- en av brukerne var etnisk norsk og bestemor til barnet, en annen en etnisk norsk far.
- to av brukerne hadde vært i ordinært arbeid før de fikk barn, men var nå i permisjon eller sykemeldt
- den ene faren var i lønnet foreldrepermisjon
- de andre brukerne var ikke i lønnet arbeid, men hjemmeværende eller pensjonert

Mange av brukerne, spesielt de med minoritetsbakgrunn, oppga at de hadde lite sosialt nettverk og få alternativer til åpen barnehage. Sju av brukerne benyttet seg av tilbudet tre til fire ganger i uka, men var ikke der hele dagen.

3.5.3 Barnehagens betydning for brukerne

En fellesnevner for alle brukerne at de oppsøker tilbudet fordi de søker en arena å treffe og være sammen med andre på, både for dem selv og for barna. Siden flere av brukerne har lite sosialt nettverk blir den åpne barnehagen en viktig arena, og for enkelte den eneste arenaen for samvær med andre som de har tilgang til.

- Her kan man også treffe brukere med samme bakgrunn, som man ikke kjenner til, det oppleves som ensomt å være hjemmeværende i Norge
- For lite sosialt liv i Norge, folk har ikke tid til å snakke med hverandre
- Alternativet er å være hjemme, gå gatelangs eller på kafe

Flere av brukerne understreker at barnehagen er spesielt viktig for dem fordi barna ikke kan være ute og leke med andre barn. De fleste andre barn er i barnehage.

- Det er en trivelig sosial arena hvor barna kunne treffe andre barn for å leke
- Men tilbudet til barna blir veldig avhengig av hvilken omsorgsperson barnet har med seg, fordi det er veldig få ansatte og siden mye av aktiviseringen av barna gjøres av foreldrene.

Tre av informantene bruker barnehagen i påvente av barnehageplass. For de to etnisk norske brukerne har det vært viktig å utsette oppstart i barnehage fordi de mener barna er for unge og ikke modne. Det er også et ønske om å være til stede i barnas liv og oppleve barnas utvikling, slik som bestemor uttrykker det:

- Vi synes det er for tidlig med barn i barnehagen som kun krabber. Vi er her for at hun skal få sosial trening til hun begynner i vanlig barnehage. Hun har lært seg å si farvel til foreldrene

De minoritetsspråklige brukerne oppgir at barnehagen er en av få arenaer der de og barna kan praktisere norsk både med andre minoritetsspråklige, men også med nordmenn. Det kan være det eneste felles språket de har:

- Samlingsstunden er viktig for å praktisere norsk, språkbarrierer er likevel en utfordring
- blir kjent med folk her som jeg ellers aldri ville kommet i kontakt med
- Lærer mye om oppdragelse, blant annet fordi de får veiledning og ved å observere hvordan andre foreldre håndterer barna sine

Brukerne er stort sett fornøyde med de fysiske omgivelsene i barnehagen, men opplever at lokalene blir for små til maks antall brukere (som det jo som oftest er). Noen opplever også at de ansatte har en veldig hektisk arbeidsdag, noe som begrenser hvor mye tilrettelegging og veiledning de som brukere opplever at de får.

3.5.4 Rekruttering til ordinær barnehage

Siden dette er et tilbud for barn mellom null og to år, er det mange av brukerne som venter på plass i ordinære barnehager. Pedagogisk leder sier at vektlegging av forebygging også innebærer å informere brukere om ordinære barnehager, og de hjelper dem med å søke. Det er et hovedinntrykk at brukerne ikke er skeptiske til ordinære barnehager, men noen av dem kan likevel ha holdninger til den ordinære barnehagen som gjør at de ikke bruker dem:

Noen mødre er hjemme og de sier «vi har ikke behov for barnehage, hvorfor skal vi betale?», det er nok for dem å komme i åpen barnehage noen timer.

En god del av arbeidet med å rekruttere til ordinære barnehager som foregår i Barnehage E går ut på å snakke med foreldre (mødre) for å opplyse om hvorfor det er viktig at barna starter tidligere i vanlig barnehage nettopp for å lære seg norsk tidlig:

Men det er ikke slik, det er snakk om å forstå språket. Så vi tenker nå på hvordan vi skal få foreldre til å tenke nytt i forhold til dette med at «barn lærer fort», fordi å lære seg språket ordentlig er det ikke nok med ett år i barnehage før skolestart

Brukerne vi intervjuet var ikke skeptiske til å bruke barnehagen, men manglende tilhørighet til arbeidsmarkedet og dårlig økonomi – særlig de seks minoritetsspråklige – fører til at foreldre bruker den åpne barnehagen både fordi den er billigere og fordi det oppleves som økonomisk dumt å bruke penger på en barnehageplass når man likevel er hjemme og kan ta vare på barnet. Flere av informantene ønsket seg betalt arbeid, men fikk det ikke på grunn av dårlige språkferdigheter i norsk. Men de mente at den dagen de fikk arbeid, ville de sende barna i vanlig barnehage.

3.6 Barnehage F: Et avlastningstilbud på kveldstid

Om barnehagen	Type tilbud	Brukere
Privat åpen barnehage som drives av en ideell stiftelse basert på kristent verdigrunnlag. Lokalisert i en større by. Leid lokale i et borrettslag. Stort lokale som kan ta i mot cirka 60 besøkende. Lokalet brukes også til annen virksomhet/arrangement. Samarbeid med PPT og helsesøster. Åpningstid: To dager i uken kl 14.30 – 20.00 Betaling: Gratis	Kveldsbasert avlastningstilbud. Sosial inkludering, helse og familieveiledning vektlegges.	Kun etniske minoritetsbrukere – med relativt homogen etnisk/språklig bakgrunn Fire brukere er intervjuet.

3.6.1 Type tilbud

I denne barnehagen var det en ansatt som var barnevernspedagog og daglig leder i barnehagen som ble intervjuet. Hun forteller at barnehagen startet som et kveldsbasert avlastningstilbud, fordi organisasjonen som driver den så behov for at foreldre (mødre) og barn kunne være sammen på en meningsfylt arena på kveldstid. Tilbudet vektlegger også i dag det å være en møteplass og bidra til sosial inkludering. Vekten på inkludering reflekteres i organisasjonens verdigrunnlag: Det er en sentral del av arbeidet å skape møteplasser og inkludere utsatte grupper i ulike tilbud, gjerne med å tilby og samles rundt måltider.

Dette innebærer at man i denne barnehagen blant annet tilbyr et varmt måltid/middag hver dag for brukerne som kommer, som del av tilbudet.

Jeg tror at dette måltidet betyr mye for de som kommer, både fordi det kan være dårlig økonomi blant brukerne og fordi det kan være en del ensomhet.

Det å være en møteplass for de voksne kan være vanskelig å kombinere med et pedagogisk tilrettelagt tilbud som omfatter organiserte fellesaktiviteter. Man ønsker f. eks at foreldrene skal bidra aktivt i å skape tilbudet sammen med barna.

Vi ønsker jo at foreldrene skal være med, det har vi tatt opp på foreldremøtet, men der er det veldig forskjell på mødrene og hvilke grupper det er som kommer. Noen ganger er mødrene veldig aktive og vi bare legger til rette for at aktiviteten går sin gang, mens andre ganger sitte bare mødrene og snakker øverst i lokalet og alle barna holder på med noe sammen med oss nederst i lokalet.

Det er en utfordring for barnehagen å begrense antall brukere i henhold til kapasiteten, fordi de ikke ønsker å avvise noen.

Barnehagen har utarbeidet en årsplan som inneholder aktiviteter etter årstider og høytider, men rammeplanen for barnehager brukes kun i liten grad. Pedagogisk leder og personalet setter sammen en halvårsplan for aktiviteter, men denne planen er «veiledende» i den forstand at den skal gi de ansatte en retning på hva som skal foregå den aktuelle dagen. Aktiviteten som settes opp kan gå ut hvis det viser seg at barna har lyst til å gjøre noe annet.

Vi prøver å integrere det pedagogiske gjennom alle de andre aktivitetene som foregår og «putter» det pedagogiske inn (i forhold til å snakke om farger, former, årstider etc.) i samtaler med barna gjennom måltidet, gjennom matlaging og andre plasser hvor «det faller naturlig». Vi prøver også å få til en samlingsstund, men her er det ofte mye uro da brukere kommer og går hele tiden.

Barnehagedagen følger en fast rytme ved at foreldrene (mødrene) begynner å komme cirka klokken 16.00 -16.30 etter at de har hentet barn i ordinær barnehage og SFO. Så er det en samlingsstund klokken 16.15, etterfulgt av måltid. Mens måltidet ryddes av bordet setter man i gang aktiviteter for de som ønsker å delta. Det er derfor rom for frilek.

Barnehagen organiserer også aktiviteter og utflukter som tar brukerne med ut av barnehagen, aktiviteter de kanskje selv ikke har mulighet ellers til å delta på, f. eks besøk i svømmehall og museer.

Observasjonene vi gjorde i barnehagen den dagen vi var på besøk bekrefter det ansatte og brukere forteller om uformell inndeling i grupper etter etnisk tilhørighet. Blant annet er det en mor med to barn som ikke har samme språklige/etniske bakgrunn som majoriteten av brukerne, og hun sitter en del alene. De ansatte bruker mye tid på aktiviteter knyttet til måltidet (matlaging, sette fram bestikk etc.) og på å legge til rette for aktiviteter med barna. Det er både samlingsstund og formingsaktiviteter som foregår. Mødrene deler seg også mellom de som deltar aktivt sammen med barna, og en større andel mødre som sitter og prater mens barna holder på for seg selv.

Vi observerer at det etter måltidet blir en del løping og støy. De tilrettelagte/organiserte aktivitetene ble brukt av noen av barna og foreldrene, mens en god del av barna løp rundt og lekte i lokalet (blant annet i garderoben), mens mødrene satt og snakket. Det medførte det vi opplevde som støy og uro.

I samlingsstunden var det også mye uro. Den ansatte som ledet samlingsstunden forsøkte å gå gjennom navnene på alle barna gjennom en sang, men brukere satt og pratet på morsmålet sammen og forstyrret på den måten samlingsstunden.

3.6.2 Brukerne av barnehagen

Barnehagen er åpen for alle som ønsker å komme, men de ansatte forteller at brukergruppen har utviklet seg til å bli stort sett brukere med samme språk- og kulturbakgrunn (kurdere, med noen nyanser i nasjonalitet). Disse bor i hovedsak i nærområdet til barnehagen, men noen reiser også et stykke for å bruke barnehagen. Det er kun mødre som kommer hit med barna. Barnehagen har en del faste brukere som har brukt tilbudet i mange år.

De fire brukerne som ble intervjuet under besøket i denne barnehagen kan karakteriseres slik:

- Alle minoritetsspråklige
- Alle har barna eller har hatt barna i fulltid ordinær barnehage
- En har bodd i Norge hele livet, de tre andre vært i Norge mellom 4 og 17 år
- En hadde høyere utdanning (jurist), de andre hhv hjelpepleiere og renholdere
- Tre er i lønnet arbeid på intervjuetidspunktet
- En ute av jobb pga. helseproblem

3.6.3 Barnehagens betydning for brukerne

En fellesnevner for alle brukerne at de oppsøker tilbudet fordi de ønsker kontakt med og samvær med andre, både for dem selv og for barna. Alle brukerne oppgir imidlertid at de har relativt brede sosiale nettverk utenfor barnehagen. Enkelte som har bodd lenge i Norge kjenner også mange nordmenn.

Barnehagen framstår først og fremst som en viktig arena for å ivareta den kulturelle bakgrunnen til seg selv og barna. Brukerne drar hit for å treffe andre med samme bakgrunn og for at barna skal leke med andre barn med samme bakgrunn og språk.

- Her treffer man brukere med samme kulturelle og språklige bakgrunn, både de man kjenner fra før og nye, flere kommer med venner de kjenner fra før
- «her treffer jeg kurdere jeg ikke kjente fra før. De spør meg om jobb, helse, jeg leser mye»
- «du trives her fordi det er dine folk. Du har ikke noe rolle her og det er lett å gli inn her-jeg er her når jeg har tid»
- «De som ikke er gode i norsk kan få øvd seg, men når det kun er en gjeng med tyrkere som treffes, da blir det tyrkisk språk»
- Tre av brukerne oppgir andre alternativ til å dra hit (at barna leker med nabobarn, at barna er på fritidsaktiviteter etc)
- En bruker oppgir at barnehagen er veldig viktig sosialt fordi de hun kjenner jobber mye og hun har en ensom jobb som renholder sammen med andre minoritetsspråklige som hun har problemer med å kommunisere med

- Brukerne setter pris på at tilbudet er tilpasset deres religion slik at det ikke serveres svinekjøtt og man legger opp til turer hvor det bare er med kvinner.
- En bruker vektla måltidet og at det var godt å slippe matlaging

Brukerne rekrutterer nye brukere gjennom de nettverkene de allerede har. Det er et språklig og til dels kulturelt skille mellom de som snakker tyrkisk kurdisk og irak-kurdisk, slik at brukerne deler seg etter etnisk tilhørighet.

I forhold til barna er dette en arena hvor foreldrene tar dem med for å leke med andre kurdiske barn:

- Barna snakker norsk til hverandre, mens mødrene snakker kurdisk.
- To av brukerne vektlegger sterkest barnets behov for å treffe venner i dette miljøet som grunn for å oppsøke barnehagen: «gutten min har noen han pleier å treffe her, det er kun her de treffes hverandre og han blir glad når han ser dem. Det er viktigere for han enn for meg»
- Det er uklart for brukerne hva det pedagogiske innholdet er: «her er det fritt, her gjør barna hva de vil, i vanlig barnehage gjør alle barna det samme»
- En bruker ønsker med fokus på folkeskikk og at de skal være stille i samlingsstunden
- En ønsker med uteaktiviteter, «det blir mye inne»

Brukerne er stort sett fornøyde med de fysiske fasilitetene ved barnehagen, men understreker at det på den aktuelle besøksdagen var veldig mange brukere og en del støy. Dette forklares med en omlegging til to dagers-åpningstid nettopp denne dagen, slik at barnehagen gikk bort fra at irakkurderne og tyrkiskkurderne delte ukene mellom seg. De ønsker selv å beholde en etnisk deling i forhold til bruken. Dette betyr også at de blir færre brukere av lokalet, mindre støy og at det blir lettere å få til organiserte fellesaktiviteter.

Brukerne er veldig fornøyde med de som jobber i barnehagen og føler de kan kontakte dem for veiledning om de ønsker. De opplever at barna blir tatt godt hånd om av de ansatte.

3.6.4 Rekruttering til ordinær barnehage

I denne barnehagen var ikke dette en relevant problemstilling, fordi dette var et kvelds-tilbud og barna som gikk der var allerede i barnehagen. Dette reflekteres også i brukerne vi intervjuet, de hadde alle barna i 100 prosent barnehageplass.

3.7 Barnehage G: Menighetsbarnehagen Tripp-Trapp

Om barnehagen	Type tilbud	Brukere
Drevet av Hana menighet, lokaler i Hana kirke som er spesialbygd for formålet. Åpent klokken 9-14 en dag i uka og 9-14.30 to dager i uka. Pris: Kroner 30,- per barn per gang (max 75,- i uka). Søskkenmoderasjon.	Har fastsatt særlige bestemmelser om tros- og livssynsspørsmål (Barnehagelovens §1a). Henvender seg til brukere av alle typer religioner, nasjonaliteter og livssyn. Fokus på kristen tro og tradisjoner, samlinger i kirkerommet ved høytidene. Fokus på og prosjekter knyttet til integrering av flerspråklige barn og voksne. Legger stor vekt på at barnehagen skal være et pedagogisk tilrettelagt tilbud til barna, men er også opptatt av å dekke behov for samvær med andre og av foreldreveiledning/støtte til foreldre. Språk og musikk er satsingsområder.	Hovedvekten av barn er under tre år. Cirka 35 prosent minoritetsspråklige brukere (barn) Rekrutterer også fra andre bydeler enn Hana. Datamaterialet er basert på barnehagens egne brukerundersøkelser (Tripp-Trapp 2013).

3.7.1 Type tilbud

Både i 20-årsrapporten (Tripp-Trapp 2013) og i høringsuttalelsen (Veggeland, Fykse og Bjerga 2012) legger Tripp-Trapp åpen barnehage stor vekt på at den åpne barnehagen arbeider for å gi et pedagogisk tilrettelagt tilbud til barna, og ikke bare være en trivelig møteplass for samvær med andre. Det pekes på at kvaliteter ved barnehagen som møteplass og det som fremmer læring påvirker hverandre, og at barnehagen derfor bevisst jobber med begge dimensjonene (Tripp-Trapp 2013, side 20). De ansatte i barnehagen er sterke motstandere av en eventuell omdefinering av åpen barnehage slik at driftsformen ikke lenger regnes som barnehagevirksomhet, men som organisert barnetilsyn. De legger stor vekt på rammeplanen og på å oppfylle kravene i denne. Blant annet har barnehagen formelle institusjoner for foreldremedvirkning tilnærmet lik en ordinær barnehage (Weydahl 2000, s. 20).

Tripp-Trapp åpen barnehage har i dag formål om å være:

- Et sted hvor barns behov for lek og læring i samspill med andre står i fokus
- Et flerkulturelt møtested hvor barn og voksne kan få positive fellesopplevelser
- En plass der de voksne har mulighet for å dele erfaringer med andre småbarnsforeldre og utvide sitt sosiale nettverk
- Et sted hvor de ansatte kan bidra med inspirasjon og veiledning
- Et inkluderende og romslig miljø hvor småbarnsfamilier kan få kunnskap, erfaringer og positive opplevelser til kristen tro og tradisjoner.

Barnehagen benytter seg av retten menighetsbarnehager har til å fastsette særlige bestemmelser om tros- og livssynsspørsmål (Barnehagelovens §1a). Tripp-Trapp har i den forbindelse konkretisert arbeidet med rammeplanens fagområde Etikk, religion og filosofi på følgende måte:

- Vise respekt for de ulike livssyn som er representert i barnehagen
- Være positivt nysgjerrig i møte med mennesker fra andre kulturer og religioner
- Formidle kristne grunnverdier som nestekjærlighet, tilgivelse, menneskeverd, likeverd, ansvar for fellesskapet, ærlighet og rettferdighet
- Legge vekt på å markere de kristne høytidene: Jul, påske og pinse [barnehagen har samlinger i kirkerommet i etasjen over barnehagelokalet fire ganger i året]
- Formidle enkle bibelfortellinger og bruke sanger som formidler et gudsbilde preget av trygghet og glede
- Være oppmerksom på barns undring, spørsmål og tanker i forbindelse med skaperverket, liv og død.

Tripp-Trapp har hatt flere prosjekter med ekstern finansiering rettet mot å være en god språktreningsarena for barn og voksne med annet morsmål enn norsk. I 2003 fikk den åpne barnehagen Anette Thommesens minnefonds pris for «*nyskapende innsats og bidrag til sosial og kulturell integrering i det norske samfunn*» (Tripp-Trapp 2013, side 6). Barnehagen har regelmessige besøk fra Ressurshelsestasjonen i kommunen (helsestasjon/familiesenter).

3.7.2 Brukere av barnehagen

I brosjyren forteller Tripp-Trapp åpen barnehage at de har et daglig frammøte på 10-25 barn og 10-20 voksne. De fleste barna er under tre år. Det er tilbud om egne aktiviteter for de minste til fastsatte klokkeslett (babytreff og babysang). I brosjyren beskriver barnehagen brukergruppen sin på denne måten:

Mange av de voksne er i svangerskapspermisjon, utvidet permisjon eller pappapermisjon. Andre arbeider deltid eller skift slik at de kan komme her enkelte dager, og noen har valgt å være hjemmearbeidende i kortere eller lengre tid. (fra Tripp-trapps informasjonsbrosjyre.

Tripp-Trapp åpen barnehage har gjennomført systematiske spørreundersøkelser til brukerne helt siden oppstarten i 1994. Hvert år har i gjennomsnitt 33 foreldre svart på spørreskjemaet, som i stor grad har vært det samme over alle disse årene. Data fra brukerundersøkelsene gir ytterligere oversikt over brukerne (Tripp-Trapp 2013, s. 11). Tripp-Trapp åpen barnehage har helt fra starten hatt relativt mange brukere som har valgt å være hjemmearbeidende i en periode (cirka 30-60 prosent av brukerne), men trenden er at denne gruppen blir færre de siste åtte årene. I samme periode har imidlertid foreldre i fødselspermisjon inntatt barnehagen, slik at disse per i dag er den største gruppen med rundt 50 prosent av brukerne. Enkelte år er det også betydelig innslag av foreldre som har arbeid som lar seg kombinere med omsorg for egne barn (cirka 10-20 prosent) og foreldre som ikke har fått barnehageplass til barnet (cirka 5-10 prosent).

I 2012-2013 var 38 av cirka 110 barn (35 prosent) som benyttet tilbudet, flerspråklige. 20 av disse kom fra land utenfor Norden og hadde foreldre som begge var tospråklige (Tripp-Trapp 2013, side 13 og 16). Brukerne med flerspråklig bakgrunn består både av

familier som ser at barnehagen kan gi dem et nettverk og gi verdifull språkstimulering både for barn og voksne, av flyktninger og arbeidsinnvandrere som bruker åpen barnehage mens de venter på at formaliteter rundt ordinær barnehageplass kommer i orden og familier som er skeptiske til ordinær barnehage for de minste barna.

3.7.3 Barnehagens betydning for brukerne

Mer enn 80 prosent av brukerne av Tripp-Trapp åpen barnehage svarer at det betyr «mye» eller svært mye» for dem at barnehagen gir et pedagogisk tilrettelagt tilbud, og ikke bare er et møtested for sosialt samvær. Brukerne gir også tilbudet et svært godt skussmål (60-70 prosent vurderer det som «svært godt»). I kommentarene som presenteres trekkes det fram at tilbudet er lærerikt, gjennomtenkt og inspirerende. 90 prosent av brukerne svarer også at de synes balansen mellom fokus på barns læring og utvikling og på voksnes behov og trivsel framstår som svært god i Tripp-Trapp åpne barnehage.

De aller fleste brukerne oppgir at de benytter seg av muligheten åpen barnehage gir til å utveksle erfaringer med andre småbarnsforeldre, enten av og til, ofte eller svært ofte. Foreldrene opplever at de og barna i stor grad blir møtt på en positiv måte av de ansatte, og at miljøet i barnehagen er slik at de kan ta kontakt dersom de lurer på noe, er uenig i noe eller ønsker forandringer i barnehagen (foreldremedvirkning). Så å si alle svarer at de har hatt positive erfaringer med at personalet deler kunnskap og gir støtte og inspirasjon i forhold til foreldreoppgaven (uformell foreldreveiledning).

Et spesielt forhold ved Tripp Trapp åpen barnehage er at barnehagen har fastsatt særlige bestemmelser om tros- og livssynsspørsmål (barnehagelovens §1a), som beskrevet ovenfor. Ansatte i barnehagen skriver i 20-årsjubileumsrapporten at

Vi har forståelse for at noen er usikre på og skeptiske til hva det innebærer at vi er en menighetsbarnehage som vektlegger formidling av kristne verdier, tro og tradisjoner. [...] I løpet av 20 års drift har vi kun opplevd et fåtall voksne som gir negative tilbakemeldinger eller oppgir at tilbudet derfor ikke passer eller er aktuelt for dem. (Tripp-Trapp 2013, side 37).

I perioden 2000-2013 har andelen av brukere som svarer at Tripp-Trapp har bidratt til at de får et mer positivt syn på det som har med kirke og menighet å gjøre, variert mellom 25 og 55 prosent. For alle årene er det betydelige grupper (10-40 prosent) som svarer «Vet ikke» på dette spørsmålet. Rundt 40 prosent (2010-2013) svarer at de tror at Tripp-Trapp kan bidra til at familien benytter seg av andre tilbud i kirka. Også her er det store vet ikke-grupper.

3.7.4 Rekruttering til ordinær barnehage

I dokumentasjonen fra Tripp-Trapp framgår det ikke hvorvidt barnehagen har spesielle aktiviteter rettet mot rekruttering til ordinær barnehage. Store deler av brukergruppen er i foreldrepermisjon, og 85 prosent av barna er under tre år. I 20-årsjubileumsrapporten trekkes det fram at enkelte familier med bakgrunn i andre kulturer er skeptiske til barnehage for de minste barna. Potensialet for å rekruttere barn til ordinær barnehage som ellers ikke ville søkt om plass er dermed tilstede. Det ser ut som barnehagen i større grad

fungerer som forberedelse til ordinær barnehage eller som alternativ i en periode mens barnet er ungt.

3.8 Oppsummering

Besøkene i de åpne barnehagene hadde som hovedmål å komme i kontakt med brukerne av tilbudet, få en forståelse av hvem de var og få deres egne vurderinger av hvilken betydning den åpne barnehagen har for dem. Oversikten over brukerne og deres tilknytning til arbeidsmarkedet, barnas alder og planer om bruk av ordinær barnehage sier også noe om potensialet barnehagen har for å rekrutterer barn som ellers ikke ville søkt om barnehageplass til ordinære barnehager og familiebarnehager.

Det er gjennomgående at brukerne av den åpne barnehagen legger stor vekt på det å kunne treffe andre småbarnsforeldre, og på den måten utvide bekjentskapskrets og nettverk. Brukerne søker sosial, mellommenneskelig kontakt med medmennesker – både for seg selv og ikke minst for barnet sitt. I barnehage B og C er også opplevelser knyttet til barnehagens fasiliteter (besøksgård og friluftsmuseum) noe som «trekker» familier til tilbudet.

Fem av de sju barnehagene har et betydelig mangfold i etnisk og språklig bakgrunn blant brukerne sine. De øvrige tre er litt ulike: Barnehage B har lite innslag av andre språk og nasjonaliteter enn norsk, mens barnehage C rekrutterer en del utenlandske brukere som er i byen i forbindelse med korttidsengasjement ved universitet og høyskoler. Barnehage F har på sin side så å si utelukkende kurdiske brukere.

De tre kommunale åpne barnehagene vi besøkte er de som legger mest vekt på at barnehagen skal være et forebyggende tiltak og en plass å gi veiledning til foreldre. To av disse kommunale barnehagene ligger i et familiesenter. I de øvrige fire barnehagene opplever en det i mindre grad som sin oppgave å aktivt veilede foreldrene, selv om man mer enn gjerne svarer på spørsmål som kommer opp.

Det synes å være de to åpne barnehagene som er en del av et familiesenter som i størst grad har potensial for å rekruttere barn over til ordinær barnehage. I samtlige åpne barnehager vi har undersøkt er personalet svært positive til ordinær barnehage, og de bistår gjerne med informasjon og råd knyttet til å søke plass. Det som skiller barnehagene i familiesentrene ut fra de andre, er at de har et visst innslag av brukere (foreldre/foresatte) som ikke nødvendigvis planlegger fast barnehageplass for barnet sitt. Disse finner vi knapt nok i de øvrige barnehagene, selv om en del foreldre utsetter barnehagestarten og velger åpen barnehage i en periode. Også menighetsbarnehagen synes å ha et visst potensial for rekruttering, knyttet til minoritetsspråklige brukere.

Tabell 3.1 summerer opp sentrale funn for hver av de sju utvalgte barnehagene vi har sett på.

Tabell 3.1: Oppsummerende beskrivelse av brukere, betydningen den åpne barnehagen har for brukerne og om barnehagen rekrutterer barn til ordinær barnehageplass.

Barnehage	Brukere og betydning for brukerne	Rekruttering til ordinær barnehage
A: Kommunal barnehage	50 prosent med minoritetsspråklig bakgrunn. Brukerne legger mest vekt på å treffe andre voksne og barn, og på det mellommenneskelige miljøet i barnehagen. Aktiv uformell foreldreveiledning.	Liten, da de fleste planlegger å søke plass i ordinær barnehage. For enkelte kan åpen barnehage framskynde søknad om barnehageplass noe.
B: Privat, på besøksgård	Lite innslag av andre nasjonaliteter enn norsk. Brukerne legger vekt på opplevelsene som gården, dyrene og nærområdet gir. Moderat/lite vekt på foreldreveiledning.	Liten, da den fleste har eller planlegger å søke barnehageplass uansett.
C: Privat, på friluftsmuseum	To brukergrupper: Norske foreldre med fødselspermisjon og utenlandske brukere i forbindelse med kortere engasjement ved høyere utdanningsinstitusjoner i byen. Brukerne legger vekt på opplevelser og lokaler/utemuligheter på museet, på barnehagen som møtested, på at barnehagen er et pedagogisk tilrettelagt tilbud og på forberedelse til barnehagestart. Liten etterspørsel etter foreldreveiledning.	Ingen, da så å si samtlige uansett planlegger å søke om ordinær barnehageplass.
D: I familiesenter, liten by	Mangfold av brukere, cirka 50 prosent har minoritetsbakgrunn. Mange brukere står utenfor arbeidslivet. Få brukere som er i permisjon. Eier ser barnehagen som et forebyggende tiltak, legger til rette for uformell foreldreveiledning. Brukerne benytter barnehagen for å få et sosialt nettverk, komme i kontakt med folk på tvers av etnisitet. Både en arena for å lære norsk og for å få pratet sitt eget morsmål.	Har en viss rekrutteringsfunksjon. Personalet har stort fokus på og arbeider aktivt med dette.
E: I familiesenter, storby. Aldersgruppe 0-2 år.	Mangfold i brukere, blanding av etnisk norske og minoritetsspråklige. En betydelig andel har ikke tilknytning til arbeidslivet. Eier ser barnehagen som et forebyggende tiltak, og legger vekt på foreldreveiledning (også organisert). Brukerne benytter barnehagen i stor grad for å kompensere for lite sosialt nettverk.	Potensial for å ha en rekrutteringsfunksjon, da en del brukere ikke planlegger barnehageplass av ulike årsaker. Personalet har stort fokus på og arbeider aktivt med rekruttering til ordinær barnehage.
F: Åpent på kveldstid	Overveiende kurdiske brukere som er tilknyttet arbeidslivet, og der barna går i ordinær barnehage på dagtid. Brukerne benytter den åpne barnehagen som en arena for kontakt med barn og voksne med samme kulturelle bakgrunn som dem selv.	Ingen, da tilbudet kommer som et supplement på kveldstid for barn som allerede er i ordinær barnehage.
G: Menighets-barnehage	Flest norske, men betydelig innslag av flerspråklige brukere. Mange foreldre i permisjon og selvvalgt hjemmearbeidende brukere. Brukerne setter tydelig pris på at tilbudet som gis er pedagogiske tilrettelagt. De som bruker barnehagen er positiv til barnehagens kristne tilknytning. For cirka 40 prosent synes barnehagen å fungere som en inngang til andre aktiviteter i menigheten.	Har et visst potensial for rekruttering overfor enkelte familier med bakgrunn i annen kultur som er skeptisk til barnehage for små barn.

4. OPPSUMMERING AV SPØRREUNDERSØKELSEN TIL ÅPNE BARNEHAGER

Her bringer vi en oppsummering av sentrale funn i spørreundersøkelsen. En mer omfattende og detaljert oversikt over hvordan respondentene svarte på spørreundersøkelsen finnes i (Haugset og Sivertsen 2014).

Totalt fikk vi svar fra 160 åpne barnehager, etter å ha invitert 222 barnehager med i undersøkelsen. Det er imidlertid noe uklarhet rundt om alle disse 222 barnehagene faktisk var i drift på tidspunktet for undersøkelsen (Haugset og Sivertsen 2014).

4.1 Omfang av åpne barnehager i Norge

Omfang av virksomheten i åpne barnehager kan forstås både som

- Antall åpne barnehager
- Kapasitet (hvor mange barn den åpne barnehagen er godkjent for i samtidig bruk),
- Faktisk bruk /frammøte (hvor mange benytter tilbudet)
- Åpningstid (hvor mange timer i uka har barnehagene åpent)
- Total stillingsressurs som er dedikert til åpne barnehager (et uttrykk for ressursrammer).

I det følgende vil vi ta for oss hvert enkelt av disse fem indikatorene på omfanget til åpne barnehager i Norge.

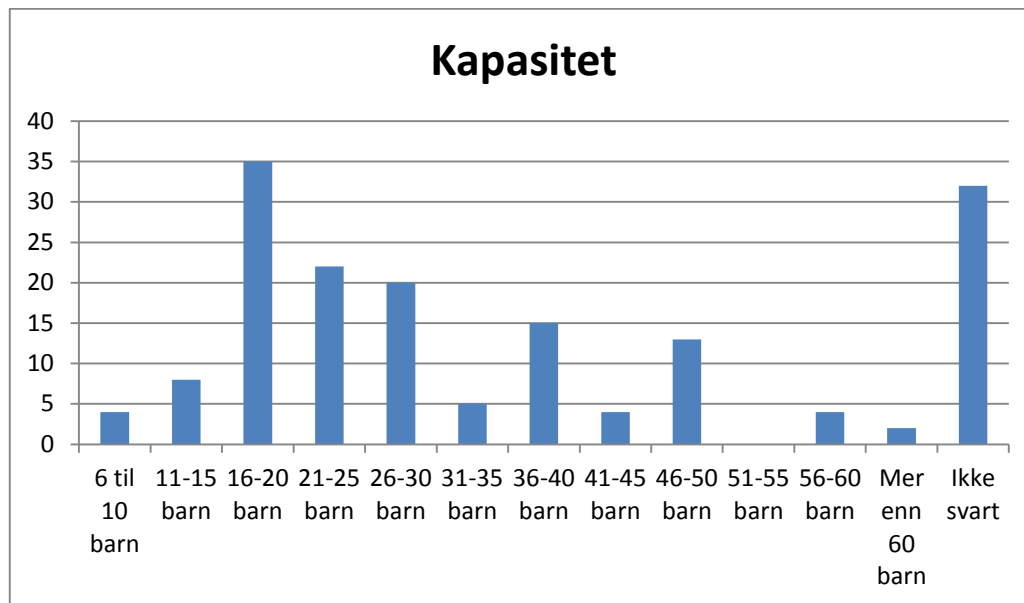
4.1.1 Antall åpne barnehager

I våre forsøk på å invitere samtlige åpne barnehager i Norge til spørreundersøkelsen (Haugset og Sivertsen 2014) kom vi fram til et nettoutvalg på 222 åpne barnehager som vi antar er i drift per i dag. I BASIL-registeret er det registrert 184 åpne barnehager for 2013. Vi vurderer det slik at anslaget på 222 kan være noe høyt, fordi nedlagte åpne barnehager som fikk henvendelse om spørreundersøkelsen kan ha latt være å sende svar om at barnehagen ikke eksisterer lenger. Vi ser også at flere av barnehagene som har svart på spørreundersøkelsen og en av barnehagene i dybdeundersøkelsen ikke er en del av BASIL-registeret.

På bakgrunn av dette anslår vi at det finnes mellom 184 og 222 åpne barnehager i Norge.

4.1.2 Kapasitet

I gjennomsnitt oppgir respondentene i spørreundersøkelsen at de de åpne barnehagene er godkjent for 30 barn, men det er en del variasjon (standardavvik⁶ på 14 barn). Som figur 4.1 viser, er det også en betydelig gruppe ledere for åpne barnehager som ikke har oppgitt noe svar på dette spørsmålet (se Haugset og Sivertsen 2014 for detaljer rundt dette).

Figur 4.1: Oversikt over svarene på spørsmålet om hvor mange barn den åpne barnehagen er godkjent for. Tallene på y-aksen angir antall barnehager.

Kommentarene tyder på at det er variasjon i hvor tydelig kommunen har definert et øvre antall samtidige brukere for de åpne barnehagene. Det synes også som denne størrelsen i noen barnehager bare betraktes som veiledende, slik at en ikke er redd for å overstige den i perioder for å kunne inkludere alle som ønsker å bruke tilbudet. 16 prosent av barnehagene har i løpet av inneværende år sett seg nødt til å avvise brukere på grunn av kapasitetsproblemer. Disse er gjennomgående godkjent for noe færre barn enn de øvrige barnehagene i utvalget.

Bare fire av fem barnehager i utvalget har svart på spørsmålet om kapasitet, og 28 prosent av inviterte åpne barnehager har ikke svart på undersøkelsen i det hele tatt. Dermed er det vanskelig å si noe om den totale kapasiteten i norske åpne barnehager. For de 132 åpne barnehagene som har svart på spørsmålet er samlet kapasitet på 3940 plasser. Om

⁶ Standardavvik er et begrep fra statistikken, som benyttes sammen med gjennomsnittsverdi for å beskrive svarfordeling (verdier) i et utvalg. Standardavviket, som er et spredningsmål, sier noe om hvor langt de ulike verdiene som finnes i utvalget (for eksempel antall barn en barnehage er godkjent for), ligger fra gjennomsnittsverdien i utvalget. Jo større standardavvik, jo større variasjon er det i disse verdiene. Standardavviket har samme benevnelse som gjennomsnittsverdien (f. eks antall barn), og er enkelt forklart «det gjennomsnittlige avviket» mellom verdien for hver enhet og gjennomsnittet.

disse er representative for de 222 åpne barnehagene som utgjør nettoutvalget i undersøkelsen, tilsier dette et totalt antall plasser på cirka 6 600. Vi vet imidlertid ikke om denne forutsetningen er troverdig.

4.1.3 Faktisk bruk

Et interessant funn i spørreundersøkelsen, som også påpekes, beskrives og eksemplifiseres av Tripp Trapp åpen barnehage (Tripp Trapp 2013, Veggeland, Fykse og Bjerga 2012), er at det er en lite enhetlig praksis rundt registrering og telling av frammøte og antall brukere av åpne barnehager i Norge. Vi finner et mangfold av måter å telle på: Antall besøk per dag, uke eller år, antall personer som benytter barnehage i løpet av året (uavhengig av hvor ofte de kommer) og variasjon i om det er barn, barn og voksne eller familier som registreres. Det finnes også enkelte åpne barnehager som velger å ikke registrere brukerne sine, ut over eventuelle «brannlister» som føres og makuleres dag for dag. I kommentarene i spørreundersøkelsen finner vi beskrivelser av ulike retningslinjer og pålegg fra kommunene om registrering og oversikt over antall brukere. Barnehagene fører de listene og de registre som kommunen pålegger dem for å få utbetalt driftstilskudd (private barnehager) eller få tildelt budsjett (kommunale barnehager).

På grunn av dette har vi ikke greid å sammenstille noe felles tallmateriale over antall brukere av åpne barnehager i denne undersøkelsen. Til det har svarene vært basert på for ulike registreringer, og det har vært presisert for dårlig hvilken enhet man faktisk oppgir.

4.1.4 Åpningstid

Det er stor variasjon i antall timer de åpne barnehagene har åpent per dag og hvor mange dager i uka tilbudet gis. I gjennomsnitt finner vi en åpningstid per uke på 12,2 timer (standardavvik 6,6 timer). Dette synes å ha vært relativt stabil de siste tre årene, siden 81 prosent oppgir at de ikke har hatt endringer i åpningstida si. Andelen som har økt åpningstida og andelen som har redusert er omtrent like stor. Det er imidlertid verdt å legge til at antallet åpne barnehager viser en nedadgående trend som ble forsterket fra cirka 2010. Reduksjon i tilbudet synes dermed først og fremst å komme i antall åpne barnehager, ikke i reduksjon i åpningstida hos barnehager som er i drift.

De åpne barnehagene gir i regelen et tilbud innenfor rammene av en ordinær arbeidsdag, vanligvis kortet ned litt «i begge ender» av dagen. I den grad respondentene i spørreundersøkelsen kommenterer klokkeslett for åpningstider, ligger også disse i stor grad mellom klokken 09.00 og 15.00.

Flertallet av de åpne barnehagene følger enten skoleruta og har åpent 10 måneder i løpet av året, eller de praktiserer et vanlig «arbeidsår» med 11 måneder åpent (og en måned «ferie»).

4.1.5 Stillingsressurser

I snitt har de åpne barnehagene litt over to ansatte medarbeidere, mens den gjennomsnittlige stillingsressursen ligger på 0,9 årsverk. Her er det imidlertid stor variasjon. 12

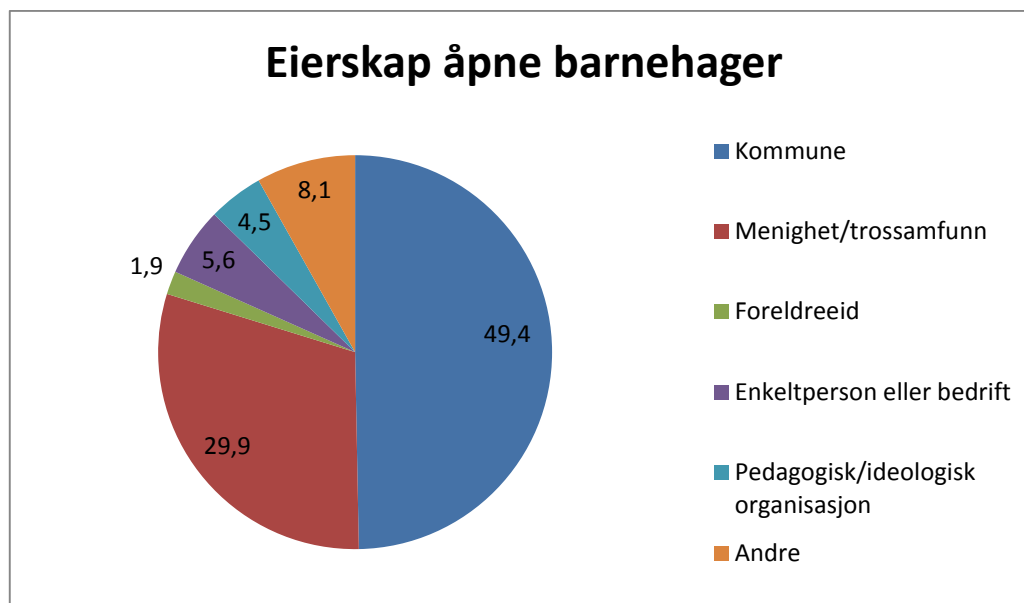
barnehager har mer enn to årsverk, og fra en barnehage rapporteres det om mer enn fire årsverk.

Kommentarene undervegs i spørreskjemaet samt data fra barnehagene vi besøkte tyder på utstrakt «sambruk» av stillingsressurser, etter ulike og lokalt «spesialtilpassede» modeller. For barnehagene som er lokalisert i familiesenter brukes stillingsressurser fra helsestasjon og forebyggende helse- og familieverkarbeid spesielt aktivt inn i den åpne barnehagen. For menighetsbarnehagene brukes ressurspersoner i menigheten (prest, organist, kateket etc.) aktivt inn i barnehagen.

Frivillige medarbeidere brukes en del i menighetsbarnehagene, og svært sjelden blant de kommunale åpne barnehagene. Frivillige medarbeidere er imidlertid ikke noen dominerende gruppe i åpne barnehager. Av kommentarene ser vi også at det gjerne er støttefunksjoner som fylles av frivillige, spesielt knyttet til matservering og tillaging av mat til brukerne.

4.2 Eierskap og organisering

Kommunale og menighets/trossamfunnside åpne barnehager utgjør henholdsvis 49 og 30 prosent av de åpne barnehagene i undersøkelsen (figur 4.2). Cirka en av tre åpne barnehager er en del av/avdeling i en ordinær barnehage.

Figur 4.2: Oversikt over eierforholdene i de åpne barnehagene. Tallene i figuren angir prosentandeler. N=154.

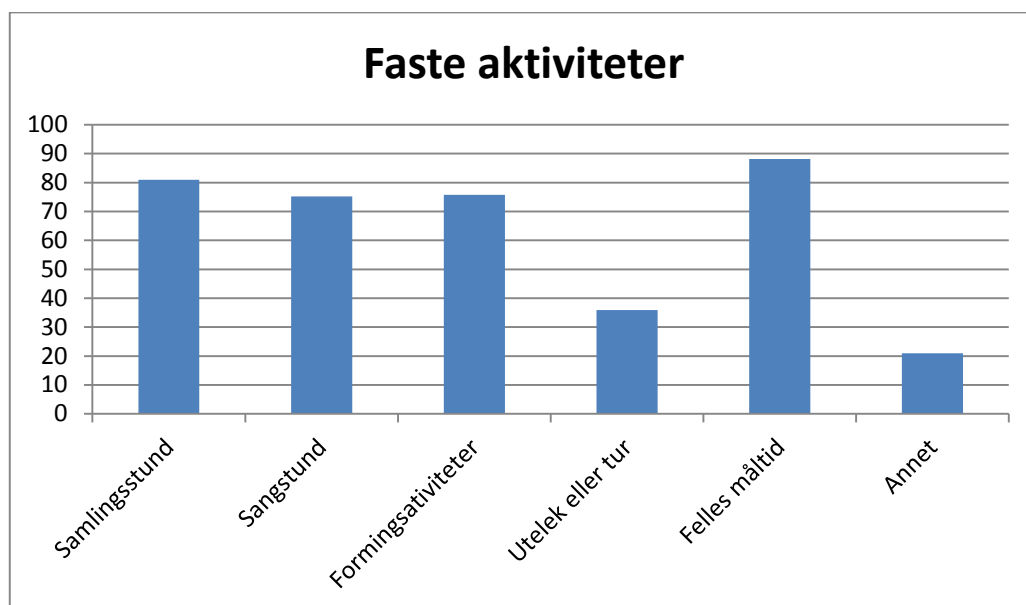
60 prosent av de åpne barnehagene tar betalt enten for oppmøte/deltakelse, eller for spesielle aktiviteter, mat eller materialer som brukes i barnehagen. Prisen varierer fra 10-60 kroner, men det er stor variasjon i prismodellene som brukes (hva man betaler for, hvem man betaler for, familiemoderasjoner, hensyn til spesielle grupper etc.). Vi finner eksempler på «sosialt utjevneende profil» på betalingen:

Vi tilbyr smørelunsj. Vi ber familiene betale totalt kr. 25 for smørelunsj inkludert kaffe og te. Samme pris uansett hvor mange barn de har med seg. Vårt tilbud er åpent for alle som ønsker å komme. Vi har en del familier med dårlig råd. Er det noen som ikke har penger, kan de likevel komme og de får mat. (sitat fra svar på åpent spørsmål knyttet til egenandel)

Datamaterialet fra spørreundersøkelsen viser et stort mangfold i lokale tilpasninger og sambruk/utnyttelse av stillingsressurser, lokaler og andre fasiliteter, og et utstrakt samarbeid spesielt med helsestasjonene. 93 prosent av barnehagene oppgir at de mottar kommunalt driftstilskudd i henhold til barnehagelovens forskrifter. Det er også innslag av andre typer driftstilskudd enn det ordinære kommunale barnehagetilskuddet.

4.3 Innhold i tilbudet

Felles måltid, samlingsstund, sangstund og formingsaktiviteter er faste, ukentlige innslag i mer enn 70 prosent av de åpne barnehagene. Utelek og turer er fast innslag hos 35 prosent (se figur 4.3).

Figur 4.3: Innslag av faste aktiviteter i åpne barnehager. Tallene på y-aksen angir hvor stor andel av de som svarte på undersøkelsen som oppgir at aktiviteten skjer minst en gang i uka. N=153.

Brukerne grupperes etter alder i halvparten av de åpne barnehagene, men en viss alderstilpassing av tilbudet synes å være vanlig også der en opererer med en gruppe. Babysang og babymassasje er vanlige innslag for de minste, språkgrupper for de mellomste og største og lesestund, gymaktiviteter og førskoleklubber rettes mot de eldste barna.

Det utarbeides egen årsplan for virksomheten i 73 prosent av de åpne barnehagene. Å ikke ha egen årsplan er mest vanlig for åpne barnehager som er en del/avdeling i av en

ordinær barnehage. Enkelte ledere for åpne barnehager gir uttrykk for at det er krevende å tilpasse rammeplanen til rammene for åpen barnehage:

Vi forsøker å følge rammeplanen, men er nødt til å regulere og gjøre utvalg etter vår driftsform. Variasjonene er store og årsplan ligger som et grunnlagsdokument, mens det daglige pedagogiske arbeidet skjer med bakgrunn i de barna/familiene som benytter seg av tilbudet til enhver tid.

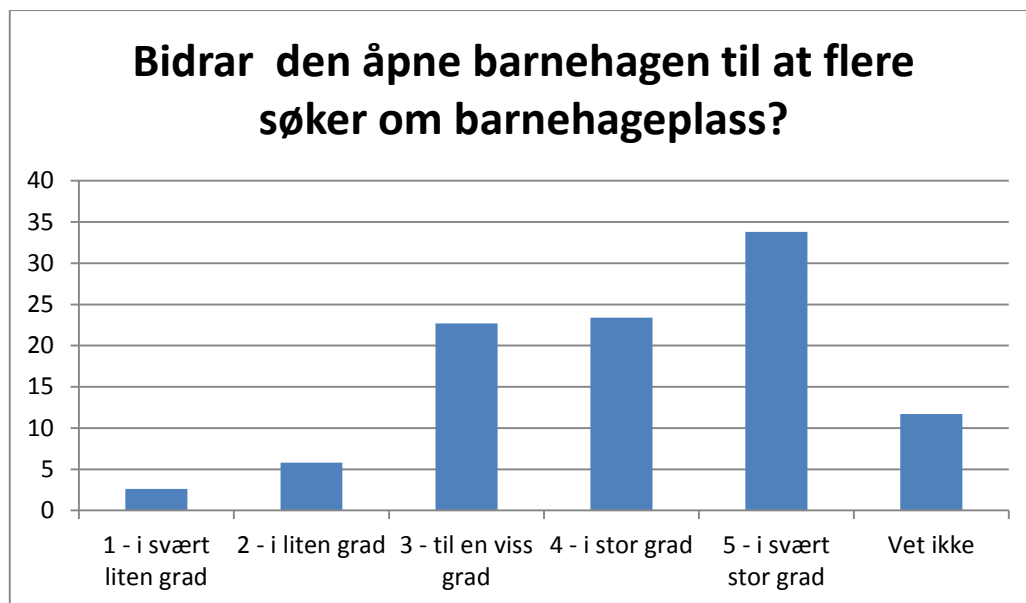
Andre opplever ikke at dette er problematisk:

Vi bruker vår årsplan tilnærmet på samme måte som ordinær bhg. Den er et viktig arbeidsredskap for personalet, et styringsdokument for den ped. virksomheten.

4.3.1 Brukerne av tilbudet

I gjennomsnitt anslår lederne for de åpne barnehagene at 60 prosent av brukerne er faste (minst en gang i uka over minst to måneder), og at 29 prosent av dem er fremmedspråklige (andre språk enn norsk, svensk, dansk, samisk og engelsk). Men det er stor variasjon mellom de åpne barnehagene i begge disse spørsmålene.

Det er bred enighet om at de åpne barnehagene er et viktig møtested for både foreldre og barn, og at den åpne barnehagen representerer en arena der barn og voksne kan få gode opplevelser sammen. Svarene er mer spredt når det gjelder hvorvidt åpne barnehager fører til at flere barn søker om plass i ordinær barnehage, og det er de kommunale åpne barnehagene som i størst grad mener barnehagen har denne effekten (figur 4.4). Å informere om hverdag og rutiner i ordinær barnehage og om ulike barnehager i kommunen synes å være relativt vanlig i åpen barnehage.

Figur 4.4: Oversikt over svarfordelingen på spørsmål om i hvor stor grad respondenten mener barnehagen bidrar til rekruttering til ordinær barnehage. Tallene på y-aksen angir prosentandel. N=154.

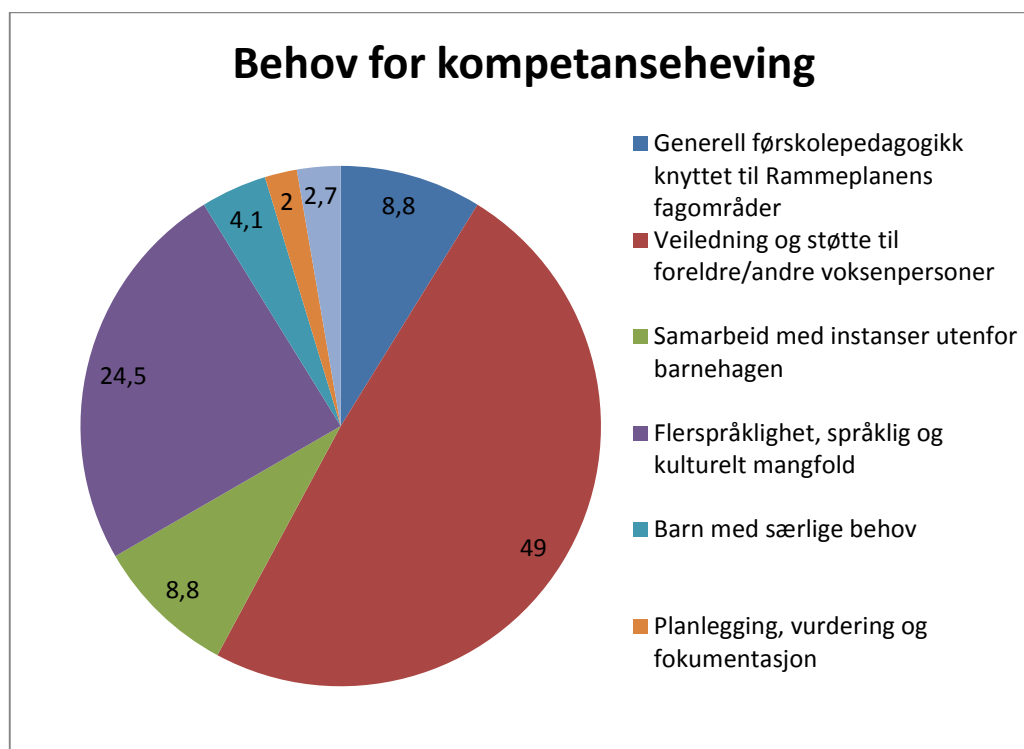
Samtlige barnehager i undersøkelsen har innslag av brukere som enten er i fødselspermisjon eller venter på barnehageplass mens barnet er 1-2 år, og to av tre barnehager oppgir at de har mange av disse brukerne. En av tre barnehager oppgir derimot at de per i dag ikke har brukere som benytter åpen barnehage som eneste barnehagetilbud fram til skolestart.

31 prosent av de åpne barnehagene har gjennomført organisert foreldreveiledning (temamøter, veiledningsgrupper, besøk fra fagpersoner etc.) i løpet av siste uke før undersøkelsen ble besvart. Uformell foreldreveiledning skjer løpende i de fleste barnehagene, og i størst grad i form av besvaring av spørsmål som foreldrene har knyttet til barneoppdragelse, utvikling og læring.

4.3.2 Ansattes kompetanse og kompetansebehov

Av de som har svart på spørsmålet om formell kompetanse (pedagogisk utdanning) i personalet oppgir 90 prosent at de har en førskolelærer/barnehagelærer og 7 prosent at de har andre typer pedagogisk personale (barnevernspedagog, spesialpedagog etc.) i personalet. Langt de fleste åpne barnehager synes dermed å ha kvalifisert pedagogisk personell på plass.

Når leder for åpne barnehager blir bedt om å angi på hvilket område de føler at det er mest behov for kompetanseheving hos personalet, velger cirka halvparten alternativet «veiledning og støtte til foreldre/andre voksenpersoner» (figur 4.5).

Figur 4.5: Oversikt over respondentenes opplevde behov for kompetanseheving i den åpne barnehagen på ulike felt. Tallene i figuren angir prosentandeler. N=147.

Kommentarer på de åpne spørsmålene i undersøkelsen tyder på at ansatte i åpne barnehager i stor grad brenner for denne barnehagetypens egenart, og har sterk tro på betydningen tilbudet har for brukerne – både barn, foreldre og familie. En av dem skriver det slik:

Støtt åpne barnehager som en viktig møteplass for småbarnsfamilier. Åpen barnehage egner seg særlig til å bygge nettverk familier imellom, til tidlig innsats i familier, til veiledning og støtte i foreldrerollen, som overgangsarena til ordinær barnehage, til møteplass for familier som velger å vente med ordinær barnehage (gjerne store familier og minoritetsspråklige). Åpen barnehage er et viktig tilskudd når man ikke velger et A-4 barnehageliv (alle i bhg fra 1 år).

Det går også fram at ledere for åpne barnehager føler at denne barnehagedriftsformen ikke er tilstrekkelig tatt hensyn til/høyde for i formelle føringer og tilskuddsordninger i barnehagesektoren:

Vi ønsker svært gjerne at det fantes en egen rammeplan for åpne barnehager. Vi ønsker at det skal fremmes at dette er et sted for barn under skolealder, men OGSÅ et sted for foreldre som ønsker å bygge nettverk, få veiledning og sosialt samvær. Vi ønsker at åpne barnehager ikke skal være kjent for hvordan de skal telle barna og registrere barna som går der, men som er et sted der folk opplever å bli sett, opplever og få venner, der de får veiledning og kompetanse. Der barna utvikler seg til å bli sosialt og kognitivt sterke mennesker i trygge omgivelser. Vi håper på at det skal bli kjent at åpen barnehage gjør en innsats i forebyggende arbeid! [menighetsbarnehage]

4.3.3 Åpne barnehagers bidrag og betydning

Det er mange kommentarer i datamaterialet fra spørreundersøkelsen (Haugset og Sivertsen 2014) som handler om hvilken betydning åpne barnehager har for brukerne av tilbudet, og for samfunnet. Det pekes på at åpen barnehage treffer og har betydning *både for barna og for de voksne* som kommer dit, og at dette kan være av spesielt stor betydning for *familier med annen kulturell og språklig bakgrunn enn den norske*. Den unike muligheten til *foreldreveiledning* og *tidlig innsats i familier som sliter* trekkes også fram:

Åpen barnehage egner seg særlig til å bygge nettverk familier imellom, til tidlig innsats i familier, til veiledning og støtte i foreldrerollen, som overgangsarena til ordinær barnehage, til møteplass for familier som velger å vente med ordinær barnehage (gjerne store familier og minoritetsspråklige).

I tillegg påpeker en del respondenter at betydningen av åpen barnehage **ikke må reduseres til en «oppvarming» til ordinær barnehage**, men at tilbudet har en egenverdi som noe kvalitativt annet enn en vanlig barnehage:

Åpen barnehage har en eorm verdi i seg selv. Ikke bare som en "øvelse" for barna før de begynner i vanlig barnehage. Her kan foreldrene være en del av barnas

hverdag, vi som personale har en unik mulighet til å se samspillet mellom mor og barn. De minoritetsspråklige får bli kjent med andre mødre i område. De får praktisere norsk gjennom å snakke med personalet og andre voksne.

5. DRØFTING OG ANALYSE

5.1 Hvor mange bruker de åpne barnehagene?

Både forundersøkelsene til og svarene fra spørreundersøkelsen (Haugset og Sivertsen 2014) tyder på en mangfoldig praksis når det gjelder hvordan man registrerer den faktiske bruken av norske åpne barnehager. Forsøket vårt på å ta høyde for dette mangfoldet gjennom en åpen formulering av spørsmålet om oppmøte i barnehagen lyktes bare delvis.

For å illustrere hvor krevende det er å sammenstille data om faktisk bruk av barnehagen når denne registreres og rapporteres på så ulike måter, plukket vi ut tilfeldig 20 barnehager for nærmere bearbeiding av tallene. 20 enheter er nok til å kunne gi en viss innsikt i problematikken, samtidig som det ikke er en uoverkommelig jobb å sammenstille flere spørsmål på tekstform. Dette underutvalget var temmelig likt resten av utvalget når det gjelder kapasitet (antall barn barnehagen er godkjent for), eierstruktur, åpningstider (timer per uke) og organisering (del av ordinær barnehage eller selvstendig enhet). Registreringspraksisen var også lik mellom hele utvalget og de 20 vi plukket ut tilfeldig.

Vi tok sikte på å sammenligne tallet for kapasitet (hvor mange barnehagen var godkjent for) med faktisk oppmøte for de som hadde oppgitt tall for gjennomsnittlig oppmøte (antall besøk per dag en har åpent), for å si noe om kapasitetsutnyttelsen.

6 av de 20 barnehagene vi trakk ut hadde ikke gitt noe svar på spørsmålet om oppmøte for 2013, verken som utlisting av registrert oppmøte eller som anslag. Vi har gått gjennom svarene fra de 14 øvrige, og forsøkt å sortere dem etter de tre måtene å rapportere på som synes mest vanlige:

- Antall barn (unike individer) som var innom barnehagen i løpet av 2013
- Antall besøk i 2013
- «Normalt» besøk per åpningsdag (anslag) eller gjennomsnitt for 2013.

Noen av formuleringene som respondentene har brukt (se vedleggene i Haugset og Sivertsen 2014) er uklare og krevende å tyde, men vi har valgt den tolkningen vi ut fra svar på andre spørsmål og kommentarer mener er mest sannsynlig.

Tabell 5.1: *Oversikt over 14 tilfeldig trukne barnehager blant de som har svart, når det gjelder oppgitt kapasitet, måten en teller/rapporterer om antall brukere på og det antallet brukere for 2013 som oppgis. Vi trakk ut 20 barnehager, men de seks som ikke hadde svart på spørsmålet om oppmøte/antall brukere er ikke inkludert i tabellen.*

Kapasitet:	Rapportering:	Antall:	Merknader:
Ikke oppgitt	Barn (unike) i 2013	20	
Ikke oppgitt	Barn (unike) i 2013	225	
Ikke oppgitt	Barn (unike) i 2013	25-30	
Ikke oppgitt	Barn (unike) i 2013	74	
18	Barn (unike) i 2013	70	
22	Barn (unike) i 2013	115 + 119	Rapporterer for to åpne barnehager
60	Barn (unike) i 2013	311	
25	Familier (unike) i 2013 Barn (unike) i 2013 Besøk i 2013, barn: Besøk i 2013, voksne	94 106 1846 1684	Rapporterer også at det var 24 nasjonaliteter innom den åpne barnehagen.
18	Besøk per dag, barn	3-4	Kapasitetsutnyttelse: 17 - 22 prosent
18	Besøk per dag	15-20	Ikke spesifisert om det er barn og/eller voksne. Kapasitetsutnyttelse: 83 - 111 prosent
25	Besøk per dag, barn	8-40	Kapasitetsutnyttelse: 32 – 160 prosent
30	Gjennomsnittsbesøk per dag 2013, barn	17	Kapasitetsutnyttelse: 57 prosent
40	Gjennomsnittsbesøk per dag 2013, barn	20	Kapasitetsutnyttelse: 50 prosent
12	?	20	Ikke spesifisert om det er barn/voksne, eller om det er unike personer eller antall besøk.

Tabell 5.1 illustrerer flere ting: For det første har ikke alle sett eller tatt hensyn til spørsmålsformuleringen vår om å presisere om tallet som oppgis gjelder antall barn og/eller antall voksne, og om det dreier seg om unike personer eller antall besøk. Spørsmålsformuleringene ble valgt (se vedlegget i Haugset og Sivertsen 2014) fordi vi visste at det var mange ulike praksiser når det gjaldt å registrere brukerne av åpne barnehager. Forsøke på å gjøre spørsmålet mulig å svare på for alle har sannsynligvis gjort det uklart og vanskelig å oppfatte for en del respondenter.

For det andre ser vi stor variasjon i faktisk bruk av de åpne barnehagene, både i gruppen som oppgir antall unike brukere i 2013 (20-311) og de som oppgir gjennomsnittsbesøk eller anslår normalt besøk (fra 3-4 barn og opp til 40 barn per gang). For det tredje antyder enkelte av svarene at variasjonen i oppmøte fra dag til dag og over årstider etc. kan være stor (mellom 8 og 40 barn), noe som også presiseres av flere i kommentarene til dette spørsmålet. Tabell 5.1 viser også at det er enkelte barnehager som registrerer både antall unike brukere og antall besøk, og kommentarene tyder på at omfattende og grundig

registrering av og oversikt over brukerne. Andre tyr til erfaringsbaserte anslag. Variasjonen i hvor opptatt man er av telling og registrering av bruken av åpen barnehage synes å være stor.

For de fire barnehagene som oppgir besøk per gang, varierer gjennomsnittlig kapasitetsutnyttelse (målt som andelen faktisk besøk utgjør av oppgitt antall barn barnehagen er godkjent for) mellom cirka 16 prosent og opptil 160 prosent (se tabell 5.1).

Datamaterialet slik det foreligger gir ikke grunnlag for å si noe samlet om faktisk bruk av åpne barnehager i Norge. Til det er det for mange manglende svar og for mye uklarhet rundt hva respondentene mener med svarene sine, i tillegg til problemet med at antall besøk ikke kan regnes om til antall unike brukere og omvendt. Dette mangfoldet i telling og registrering er neppe noe problem for den enkelte barnehagen, siden åpen barnehage som driftsform bygger på fritt og uforpliktende oppmøte og ikke på faste plasser. Det er heller ikke behov for rapportering i forhold til kontantstøtte⁷.

At en ikke har noen samlet oversikt over faktisk bruk av åpne barnehager kan imidlertid være et problem for mer overordnet styring og planlegging av tilbudet. Det fører også, slik Tripp Trapp-barnehagen påpeker og beskriver relativt grundig (Veggeland, Fykse og Bjerga 2012), til svært ulik praksis når det gjelder beregning av hvor mye midler de åpne barnehagene tildeles. I eksemplet viser Veggeland et.al. til at den samme situasjonen (samme antall barn besøkte åpen barnehage etter samme mønster over fire uker) gir utregninger av berettiget tilskudd fra 418 000 kroner til 1 276 000 kroner alt etter om en baserer seg på gjennomsnittsantall barn per dag, gjennomsnittlig antall (unike) barn per uke eller gjennomsnittlig antall besøk per uke.

5.2 Omfang, bruk og tilbud etter organisasjonsform

I dette avsnittet skal vi se på noen sammenhenger mellom måten den åpne barnehagen er organisert og eies på, og omfanget av tilbudet, bruksmønster og praksis rundt utarbeidelse av årsplan og gjennomføring av formell foreldreveiledning.

5.2.1 Variabler og analysemetode

Vi definerer disse begrepene på følgende måte, med utgangspunkt i det datamaterialet vi har fra spørreundersøkelsen:

- Organisasjonsform:
 - Eierskap
 - Kommunalt (49 prosent)
 - Menighet/trossamfunn (30 prosent)
 - Andre typer eierskap (21 prosent)

⁷ En kan motta kontantstøtte selv om en benytter tilbud om åpen barnehage.

- o Organisering
 - Del av en ordinær barnehage (34 prosent)
- Omfang
 - o Uketimer åpent (gjennomsnitt 12,2 timer, standardavvik 6,6 timer)
 - o Total stillingsressurs i barnehagen (gjennomsnitt 0,9 årsverk, standardavvik 0,7 årsverk)
 - o Kapasitet (antall barn barnehagen er godkjent for. Gjennomsnitt 30 barn, standardavvik 14 barn)
- Bruksmønster
 - o Anslått andel faste brukere (gjennomsnitt 61 prosent, standardavvik 23 prosent)
 - o Anslått andel fremmedspråklige brukere (gjennomsnitt 29 prosent, standardavvik 25 prosent)
- Årsplan
 - o Om barnehagen oppgir at de utarbeider årsplan (73 prosent)
- Foreldreveiledning
 - o Om barnehagen har gjennomført organisert foreldreveiledning (temamøter, veiledningsgrupper etc.) i løpet av de tre siste månedene (31 prosent)

5.2.2 Kommunal, menighetseid eller andre eiertyper

Det er ingen forskjeller av betydning⁸ i antall uketimer kommunale åpne barnehager, menighetseide barnehager og barnehager med andre typer eierskap har åpent. Det er heller ingen forskjell i gjennomsnittlig stillingsressurs knyttet til virksomheten mellom de tre kategoriene av eierskap.

Åpne barnehager som eies av menigheter/trossamfunn har imidlertid større kapasitet (godkjent for i gjennomsnitt 37,8 barn) enn barnehager med andre typer eierskap (gjennomsnitt 31,5 barn). Kommunale åpne barnehager har i gjennomsnitt lavest kapasitet (24,2 barn). Kapasiteten er også systematisk lavere i åpne barnehager som er en del av en ordinær barnehage enn i selvstendige åpne barnehager. Det er en sammenheng her, siden en langt større andel kommunale barnehager er en del av ordinær barnehage enn hva som er tilfelle blant barnehager med privat eiere.

Andelen fremmedspråklige brukere er lavest i menighetsbarnehagene (i snitt 20 prosent) og høyest i de kommunale åpne barnehagene (34 prosent). Det er ingen forskjeller av betydning i andelen faste brukere mellom kommunale, menighetseide og andre åpne barnehager.

⁸ Vi har benyttet variansanalyser med signifikanstester. Signifikanstestene er i denne sammenhengen foretatt innenfor rammene av stokastisk modellteori, ikke teori om sannsynlighetsutvalg. Tolkningen av signifikante resultater vil dermed være at sammenhengen med 95 prosent sikkerhet er et resultat av prosessene vi studerer og som skaper sammenhengene, og ikke av tilfeldige målefeil etc. (Jakobsen 2013).

Mens så godt som alle menighetseide barnehager svarer at de utarbeider årsplan for virksomheten i den åpne barnehagen, oppgir bare cirka halvparten av de kommunale åpne barnehager at de gjør dette (tabell 5.2).

Tabell 5.2: Sammenhengen mellom barnehagens eierskap og om en utarbeider årsplan for virksomheten eller ikke. Kjikvadratet er 34,06 (signifikant på $p < .000$ -nivå) og Cramer's $V = 0,480$ (en sterk sammenheng).

Utarbeider årsplan		Eierskap			Total
		Kommunal	Menighet/ trossamfunn	Andre typer eierskap	
Nei		35	1	3	39
		47,3%	2,2%	10,3%	26,4%
Ja		39	44	26	109
		52,7%	97,8%	89,7%	73,6%
Total		74	45	29	148
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Det er ingen forskjeller av betydning mellom de åpne barnehagene etter eierform når det gjelder hvorvidt de har gjennomført organisert foreldreveiledning i løpet av siste uke.

5.2.3 Del av ordinær barnehage eller selvstendig enhet

Åpne barnehager som er en del av/avdeling i en ordinær barnehage har i snitt åpent noe færre timer i uka (gjennomsnitt 10,1 timer) enn barnehager som er selvstendig som barnehage (gjennomsnitt 13,3 timer i uka).

Åpne barnehager som er en del av en ordinær barnehage har dessuten i snitt en total stillingsressurs på 56 prosent, mens snittet for selvstendige åpne barnehager er 104 prosent. I denne sammenhengen er det imidlertid viktig å være klar over at åpningstiden (timer per uke) i gjennomsnitt er kortere for åpne barnehager som er en del av en ordinær barnehage enn for selvstendige åpne barnehager.

Kapasiteten i åpne barnehager som er en del av en ordinær barnehage er systematisk lavere (snitt 23,3 barn) enn i barnehager som har en selvstendig organisasjonsform (snitt 33,0 barn).

Det er en viss tendens til at andelen faste brukere (kommer minst en gang i uka over en periode på minst 2 måneder) er lavere i åpne barnehager som er en del av en ordinær barnehage (gjennomsnitt 54 prosent) enn i de øvrige åpne barnehagene (gjennomsnitt 63 prosent), selv om denne forskjellen er litt for liten til at vi med sikkerhet kan si at den

ikke skyldes tilfeldigheter⁹. Det er ingen nevneverdig forskjell på andelen fremmedspråklige brukere i de to organisasjonsformene.

Halvparten av de åpne barnehagene som er en del av en ordinær barnehage oppgir at de utarbeider årsplan for virksomheten sin. Blant selvstendige åpne barnehager er denne andelen 85 prosent. Denne sammenhengen er relativt sterk (Cramer's $V=0.369$).

40 prosent av selvstendige åpne barnehager har drevet organisert foreldreveiledning i løpet av siste uke før de besvarte undersøkelsen, mot 16 prosent av åpne barnehager som er en del av en ordinær barnehage (tabell 5.3).

Tabell 5.3: Sammenhengen mellom barnehagens organisasjonsform og om en har drevet noen form for organisert foreldreveiledning i løpet av siste uke. Kjikvadratet er 9,34 (signifikant på $p<.00$ -nivå) og Cramer's $V=0,254$ (en moderat sammenheng).

Har drevet organisert foreldre- veiledning i løpet av siste uke		Avdeling i annen ordinær barnehage		Total
		Nei	Ja	
Nei		56	43	99
		59,6%	84,3%	68,3%
Ja		38	8	46
		40,4%	15,7%	31,7%
Total		94	51	145
		100,0%	100,0%	100,0%

5.3 Type tilbud

5.3.1 Fellestrekk ved de åpne barnehagene

De åpne barnehagene retter i stor grad tilbudet sitt mot brukere i barnehagealder: 0-6 år, men det går likevel fram at de fleste faktiske brukerne av de åpne barnehagene er under tre år. Et mindretall oppgir at de kun retter seg mot de yngste barna.

Cirka 80 prosent av åpne barnehager har «klassiske» barnehageelementer som samlingsstund, felles måltid, sangstund og formingsaktiviteter som faste innslag i tilbudet som gis. Utelek og turer er imidlertid langt mindre vanlig, noe som synes å henge sammen med både dårlig tilgang til uteområder og med brukernes preferanser: Mange voksne brukere av åpne barnehager ønsker ikke at aktiviteten skal foregå utendørs, spesielt ved dårlig vær og i den kalde årstiden. I en av barnehagene vi besøkte forklarte pedagogisk leder at de hadde forsøkt med fast utedag året rundt, men at det førte til at folk ikke kom de dagene. Å lære seg å være ute i forskjellige type vær og å kunne kle seg for å trives

⁹ $P=.072$

ute på tur kan imidlertid ses på som en del av norsk kultur og samfunn, og Filipovic-Kittelsen (2008) peker på at barn som ikke behersker dette kan risikere å bli utenfor i norsk skole som vektlegger dette. Både Emhjellen (2008) og Filipovic-Kittelsen (2008), som begge har sett på mekanismer for hvordan den åpne barnehagen kan bemyndige brukerne, understreker at det er viktig å gjøre foreldre og barn komfortable i situasjoner og på arenaer som er vanlige i norsk samfunn. Kanskje kan det være en viss motsetning mellom dette og å la brukerne avgjøre om en skal være ute eller ikke, når det gjelder brukere med en annen kulturell bakgrunn enn den norske.

De fleste barnehagene oppgir at tilbudet tilpasses brukere av ulik alder, men det varierer om dette skjer ved å dele brukerne inn i grupper etter alder. Mange argumenterer med at tilbudet uansett benyttes først og fremst av de yngste barna, og at det derfor ikke er noe behov eller grunnlag for å dele inn i aldersgrupper. Det synes imidlertid som de åpne barnehagene i stor grad har tanker om og en «beredskap» for skoleforberedende aktiviteter dersom det skulle bli aktuelt. Også i de utvalgte barnehagene vi besøkte samt Tripp-Trapp er flesteparten av barna under tre år. Av alderstilpassede tilbud for de yngste er spesielt babysang/småbarnssang vanlig, men også språkgrupper for de litt eldre tilbys av mange.

Data spesielt fra barnehagebesøkene tyder på at personalet i åpne barnehager ofte finner det utfordrende å planlegge, lage og gjennomføre pedagogisk tilrettelagte opplegg som er tilpasset begrenset åpningstid og en brukergruppe som er «i bevegelse», forstått som at brukere kommer og går og at en aldri helt vet sammensetningen av gruppa før de har møtt opp. Disse utfordringene understrekes også i Tingstad og Kvamstads undersøkelse fra 1998.

Et annet forhold er at ansatte i flere av de åpne barnehagene vi besøkte hadde mange ulike funksjoner og oppgaver ut over pedagogisk ledelse: De veileder foreldre, utfører praktiske oppgaver som vedlikehold, matlaging, renhold og servering, de markedsfører tilbudet og holder oversikt over hvem som er til stede i lokalene til enhver tid. Samtidig opplever mange at stillingsressursene er for små i forhold til behovet i den åpne barnehagen. En av de ansatte vi intervjuet uttrykte at er det en dag med få brukere, blir oppfølgingen av den enkelte god: Det at brukergruppen er i en slik bevegelse utfordrer det tilrettelagte, organiserte innholdet i barnehagedagen og fører det mot et «minstemål», spesielt når bemanningen er lav og lokalitetene bare måtelig tilpasset for formålet.

Resultatet av begrenset bemanning, mange andre oppgaver og liten forutsigbarhet i brukergruppen kan bli at store deler av tiden benyttes til fri lek i stedet for aktiviteter som det krever større innsats fra personalet for å organisere og gjennomføre. I barnehagene vi besøkte var det et relativt stort innslag av fri lek. Det ligger på mange måter i konseptet åpen barnehage at foreldrene skal gå inn som en del av bemanningen, og engasjere seg i og delta i organisering av aktivitetene. Under barnehagebesøkene så vi at dette skjer i svært varierende grad. Ingen av førskolelærerne vi intervjuet opplever foreldrene som spesielt samskapende i forhold til tilbudet, de er mer passive mottakere eller forbrukere av tilbudet og opplever seg selv og sin rolle som «tilsynsførere» i forhold til barnet. Pedagogiske ledere i barnehagene vi besøkte pekte på at dette kan komme av at barnehagene ikke er gode nok til å kommunisere hva de forventer av foreldrene. Med unntak

av barnehage G (Tripp Trapp) mente foreldrene som brukte barnehagene vi besøkte at det organiserte, pedagogisk tilrettelagte opplegget i barnehagen kom i andre rekke i forhold til betydningen av det å treffes og ha det trivelig sammen med barna. Jevnt over synes de fleste brukerne vi intervjuet at det at barnehagen var en møteplass og et trivelig sted å være sammen med andre, både for barnet og for dem selv, var viktigst. I Tripp Trapp rapporterte imidlertid foreldrene i barnehagens egne brukerundersøkelser at de var svært stor grad opptatt av det pedagogisk tilrettelagte tilbudet i barnehagen.

5.3.2 Ulike typer av åpne barnehager

Inndelinger av åpne barnehager etter «formelle» kriterier som eierform og organisering (om en er en del av en ordinær barnehage), slik vi delvis har gjort i framstillingen overfor, kan være nyttig nettopp fordi inndelingskriteriene er så åpenbare. Det er imidlertid ikke gitt at forhold som preger tilbudet brukerne av den åpne barnehagen får, følger disse skillelinjene. På bakgrunn av dybdeundersøkelsene av sju åpne barnehager, og støttet opp av funn i spørreundersøkelsen, presenterer vi i dette kapitlet en inndeling av de åpne barnehagene etter hva som synes å være hovedfokuset i barnehagene.

Ut fra funnene ser det ut som om barnehagene deler seg i tre ulike kategorier eller «idealtyper», samt et «spesialtilfelle» som er vanskelig å klassifisere fordi det framstår som unikt. Med idealtyper viser vi enkelte særtrekk som er spesielt tydelige. Det betyr ikke at de er gjensidig utelukkende, men at de så å si har hovedtyngden på ulike innholdsmessige ben. Disse idealtypene gir oss et begrepsmessig verktøy for å forstå de ulike typer funksjoner den åpne barnehagen har.

Den første typen barnehage kan forstås som «**den inkluderende og forebyggende barnehagen**»: Den er i stor grad ment som et ledd i forebyggende helse- og familievernarbeid i kommunen, i tillegg til at den er et pedagogisk tilrettelagt tilbud til barna. Alle de tre kommunale barnehagene i utvalget vårt (barnehage A, D og E) faller i denne kategorien, mens ingen av de fire private gjør det.

I den inkluderende og forebyggende barnehagen er det stort fokus på og en bevissthet rundt det å være et lavterskeltilbud. En er opptatt av barnehagens sosialt utjevnende funksjon og av inkludering (både av familier med minoritetsbakgrunn og av norske grupper med ulike utfordringer). Funksjonene til denne typen åpen barnehage er å være en trivelig, trygg og inspirerende møteplass for alle, samtidig som den favner og retter seg aktivt mot grupper med spesielle utfordringer og behov. Helsestasjonen og eventuelt andre kommunale støtte- og oppfølgingstiltak spiller aktivt sammen med åpen barnehage, og helsestasjonen er den viktigste rekrutteringarenaen. I denne typen barnehage legger man vekt på å gi et godt og tilpasset tilbud til barna, men man er også opptatt av foreldrene og deres situasjon og har dessuten et «videre blikk» både i forhold til rekruttering til vanlige barnehager, til lokalsamfunn og til integrering og inkludering (i vid forstand i forhold til ulike typer minoriteter og majoritetsbefolkning). I den grad ressursene tillater det, legger man i den inkluderende og forebyggende barnehagen stor vekt på foreldreveiledning.

Den andre typen barnehage kan betegnes som «**opplevelsesbarnehagen**». Dette er en type barnehage som tilbyr særpregede opplevelser for barn og foreldre. Barnehagen har et innhold og en profil som foreldrene oppsøker for å få en meningsfull opplevelse sammen med eller for barnet. Brukerne av disse barnehagene har en mer «forbrukspreget» holdning til barnehagen enn brukerne av den inkluderende og forebyggende åpne barnehagen, og de bytter gjerne ut tilbudet mot andre opplevelsestilbud (f. eks badeland, en annen åpen barnehage, Barnas turlag etc.).

I utvalget vårt representerer barnehage B og C, som for øvrig har mange likhetstrekk, opplevelsesbarnehagen. I begge disse barnehagene ønsker man å formidle en opplevelse som lages innenfor rammene av den organisasjonen som eier og driver barnehagen (en besøksgård og et friluftsmuseum). Dette betyr ikke at ikke den åpne barnehagen kan være en viktig, trivelig og inkluderende møteplass for brukerne, men snarere at barnehagen ikke opplever det som sitt «primære prosjekt» å være aktivt inkluderende overfor utsatte grupper. Man arbeider i stedet for organisasjonen som barnehagen hører til, og formidler i tråd med denne organisasjonen. På den måten kan en si at også barnehage G (menighetsbarnehagen Tripp Trapp) kunne vært plassert her, men denne har også andre trekk som gjør at vi har valgt å plassere den i en egen kategori. Det planlagte, organiserte pedagogisk tilrettelagte opplegget synes å være sentralt i opplevelsesbarnehagene.

Den tredje typen kan vi kalle «**den rammeplanorienterte menighetsbarnehagen**», og den er i utgangspunktet basert på barnehage G i utvalget. Det er spesielt tre trekk som kjennetegner denne barnehagen:

- Den har fastsatt særlige bestemmelser om tros- og livssynsspørsmål – en rettighet menighetsbarnehager har i henhold til barnehageloven. Dette innebærer fokus på kristen tro, kultur og tradisjoner.
- Det legges stor vekt på å tilby organiserte og pedagogisk tilrettelagte fellesaktiviteter og opplegg, og på å følge rammeplanen
- Barnehagen arbeider aktivt og bevisst med det å være et flerkulturelt møtested.

Inntrykket vårt er at Tripp Trapp i sterkere grad enn den inkluderende, forebyggende barnehagen først og fremst ser på seg selv som et pedagogisk tilrettelagt tilbud til barn forankret i rammeplanen, samtidig som en også understreker og jobber bevisst med barnehagens inkluderende, forebyggende og språklig integrerende funksjoner. Dette inntrykket baserer vi på måten barnehagen presenterer seg selv på, hva de har spurt om i sine årlige brukerundersøkelser og på hva Tripp Trapp beskriver som en ønsket situasjon for åpne barnehager framover (Veggeland, Fykse og Bjerga 2012): En ønsker egne lover, rammeplan og forskrifter for denne spesielle typen barnehage, og er sterk mostander av at åpen barnehage flyttes over i kategorien «barnetilsyn». Tripp Trapp legger vekt på å følge barnehagens regelverk også når det gjelder foreldremedvirkning, selv om det kreves enkelte tilpasninger (Veggeland, Fykse og Bjerga 2012). I 2000 ble Tripp Trapp benyttet som eksempelbarnehage i IKO barnehagekontors trykksak Åpen barnehage og andre alternative driftsformer (Weydahl 2000), og der fremkommer det at barnehagen har tilnærmet de samme formelle foreldremedvirkningsinstitusjonene som en ordinær barnehage.

Det er noen trekk i svarene fra ledere ved menighetsbarnehager i spørreundersøkelsen som antyder at betegnelse «den rammeplanorienterte menighetsbarnehagen» kan ha gyldighet ut over Tripp Trapp, men datamaterialet er ikke egnet til å trekke sterke konklusjoner om dette. I likhet med en av to som svarte på spørreundersøkelse er en også ved Tripp Trapp opptatt av å skaffe seg kompetanse også til å møte voksne brukeres behov (Tripp Trapp 2013). Blant lederne for åpne barnehager som eies av menigheter er det imidlertid en større andel (18 prosent) som etterspør kompetanseheving innen rammeplanens fagområder enn det er i kommunale åpne barnehager (1,4 prosent). Ut fra svarene på spørreundersøkelsen kan det synes som menighetsbarnehagene står i en særstilling blant åpne barnehager når det gjelder å utarbeide årsplan for virksomheten: Hele 98 prosent av menighetsbarnehagene i undersøkelsen oppgir at de lager årsplan. Det er imidlertid bare liten forskjell mellom menighetsbarnehager og kommunale åpne barnehager når det gjelder i hvor stor grad de vurderer at den åpne barnehagen framstår som et pedagogisk tilrettelagt tilbud til barn. De mener derimot i klart mindre grad enn kommunale barnehager at den åpne barnehagen rekrutterer til ordinær barnehage.

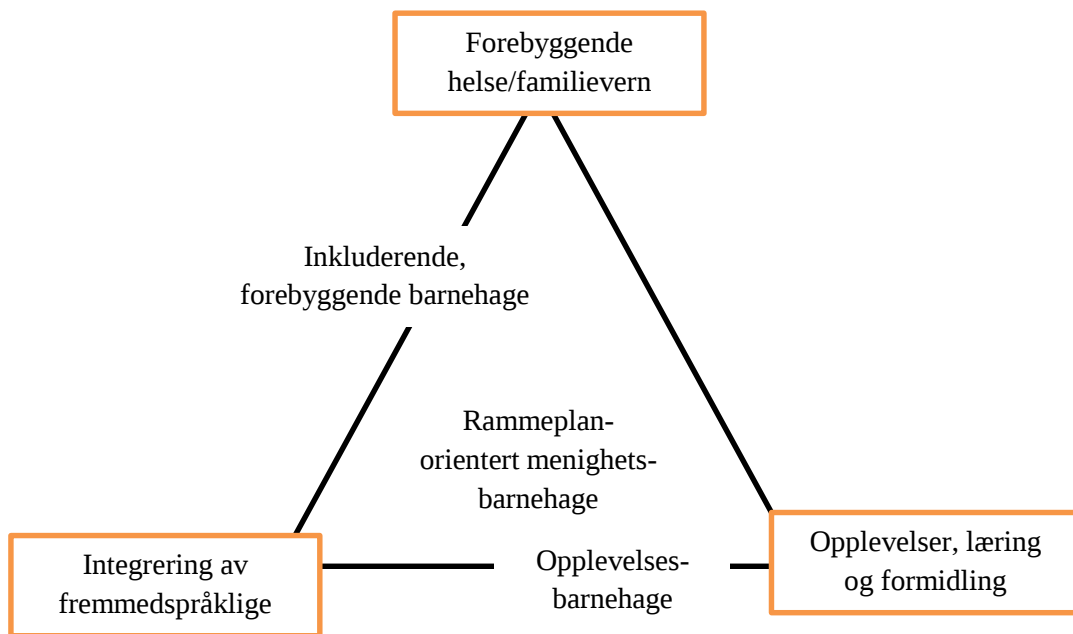
Barnehage F utgjør en helt spesiell utgave av åpen barnehage, som i praksis er et ekstratilbud på ettermiddags- og kveldstid der barna i tillegg er i ordinær barnehage. I tillegg har den så å si utelukkende brukere av kurdisk opprinnelse, og for disse brukerne dekker barnehage i hovedsak behovet for sosialt samvær med mennesker med samme kulturelle og språklige bakgrunn som en selv. En betegnelse på den kunne kanskje være «**det etnisk/språklig homogene møtestedet**». Vi finner ikke opplysninger om andre barnehager som likner på denne i datamaterialet fra spørreundersøkelsen, men det betyr ikke at vi har grunnlag for å si at den er helt enestående i sitt slag.

5.3.3 Dimensjoner i mangfoldet

Det er tre dimensjoner knyttet til vinklingen på tilbudet som synes å skille de åpne barnehagene i utvalget på sju. De tre «idealtypene» vi har beskrevet over forholder seg litt ulikt til:

- Sosial inkludering og forebyggende helse- og familievern (det å ha en spesiell omtanke for utsatte/marginaliserte grupper, blant annet gjennom aktive strategier for rekruttering til ordinær barnehage)
- Integrering av fremmedspråklige (det å ha en spesiell omtanke for brukere med annen kulturell/språklig bakgrunn enn den norske, blant annet gjennom aktive strategier for rekruttering til ordinær barnehage)
- Utdanning, opplevelser og formidling (vekt på barnehagen som læringsarena for barnet og på å gi brukerne opplevelser, gjerne knyttet til et bestemt verdigrunnlag/visjon etc.)

Selv om sosial inkludering og forebyggende helse- og familievern i mange tilfeller kan være sammenfallende med integrering av fremmedspråklige, så viser datamaterialet vårt at det ikke trenger å være slik. For eksempel kan barnehage C (museumsbarnehagen) illustrere dette: Barnehagen betyr et sted å få praktisert norsk og få seg et nettverk for ressurssterke utenlandske gjestearbeiderfamilier ved byens universitet/høgskoler. Asylsøkerfamiliene kom, trivdes ikke og forsvant igjen ...

Figur 5.1: Tentativ plassering av idealtypene av barnehager i et spenningsfelt mellom ulike oppgaver og funksjoner åpen barnehage kan ha.

Figur 5.1 illustrerer at selv om alle hjørnene i trekanten til en viss grad kan være til stede i åpne barnehager, vil hovedfokuset og utformingen av tilbudet for mange ha «hovedtyngden» i ett eller to av de tre hjørnene. Plasseringen av idealtypene av barnehager som vi fant i vår undersøkelsen må ses på som tentativ, men vi mener figuren med spennet mellom «mål-hjørnene» kan være nyttig som et konseptuelt verktøy i utviklingen av den åpne barnehagen som institusjon.

5.4 Personalets kompetanse og kompetansebehov

Åpne barnehager er virksomheter med relativt få ansatte. Modus i svarene om hvor mange ansatte (personer) barnehagen har er 1 ansatt (36 prosent), tett fulgt av 2 ansatte (35 prosent). Dermed er det begrenset hvor mange yrkeskategorier 71 prosent av de åpne barnehagene kan ha i staben sin, om en tar som utgangspunkt at hver ansatt har en type utdanning. Kommentarfeltet antyder at ulike former for dobbeltkompetanse også forekommer.

142 av 146 barnehager som faktisk svarte på spørsmålet om kompetanse blant ansatte har personale med pedagogisk utdanning blant sine ansatte. Hovedvekten ligger på førskolelærer/barnehagelærer (132 åpne barnehager), mens de øvrige har ansatte med andre typer pedagogisk utdanning.

Innslaget av barnevernspedagoger er svært beskjedent, og kommer i tillegg til førskolepedagoger i de aller fleste tilfellene. I ni åpne barnehager utgjør den uspesifiserte kategorien «Annen pedagogisk utdanning» det pedagogikkfaglige innslaget blant ansatte. For de barnehagene som har mer enn en ansatt, er den vanligste bakgrunnen for ansatt nummer 2 (etter ansatt med pedagogisk utdanning) at en er ufaglært innen barnehagefaget.

Når respondentene blir «tvunget» av spørsmålsformuleringen til å velge seg ett og bare ett område der de mener barnehagen har behov for kompetanseheving, så velger en av to kompetanse innen veiledning og støtte til foreldre og andre voksenpersoner. Dette begrunnes i kommentarfeltet ofte med at en ønsker å nå fram til barnet gjennom å styrke samspillet i hele familien og «gjennom foreldrene». Den åpne barnehagen er en mulig arena for foreldreveiledning på en helt annen måte enn en ordinær barnehage, siden barn og foreldre er der sammen. Kanskje føler ikke førskole- og barnehagelærere at utdanningen deres fokuserer så mye på veiledning og støtte til foreldre, som den gjør på generell førskolepedagogikk og på arbeid med fagområdene i rammeplanen. At relativt få prioriterer styrking av kompetansen i generell førskolepedagogikk trenger dermed ikke bero på at en mener at dette er mindre viktig i den åpne barnehagen, men på at en føler at en står bedre rustet innen dette feltet i utgangspunktet.

Også økt kompetanse innen flerspråklighet, språklig og kulturelt mangfold er på ønskelista til en av fire åpne barnehager, og her er det flere kommunale barnehager enn menighetsbarnehager som opplever et behov. I utvalget vårt av sju barnehager ser vi at samtlige kommunale barnehager hadde betydelig innslag av brukere med annen språklig og kulturell bakgrunn enn norsk. Det er også mange, uavhengig av eierform, som kommenterer at de gjerne skulle ha krysset av både for foreldreveiledning og for flerspråklighet på spørsmålet om behov for mer kompetanse. Disse to alternativene blir fort to sider av samme sak: Dersom en har brukere som har en annen språklig og kulturell bakgrunn blir det ekstra krevende å veilede foreldrene. Dette beskrives godt av Filipovic-Kittelsen (2008) i hennes studie av rådgiving i et flerkulturelt perspektiv: De ansatte i barnehagen opplever foreldreveiledningen som å balansere mellom respekt for andres ulike kulturer, og ønsket om å integrere familien i det norske samfunnet med tanke på å gi barna best mulig livssjanser i Norge. Fokus på å utvikle god kompetanse på dette feltet vil sannsynligvis være svært viktig for å maksimere barnehagens evne til å rekruttere barn til ordinær barnehage som eller ikke ville hatt barnehageplass før skolestart.

5.5 Brukerne av åpen barnehage

Om en skal beskrive brukerne av åpen barnehage ut fra det datamaterialet vi har samlet, ville stikkordene definitivt vært «mangfold» og «bredt spekter langs mange akser». Vi finner, som Vedeler (2009a-e) og Hansen (2012) også gjorde i sin undersøkelse av brukere av åpen barnehage i familiesenter, både familier som er utenfor arbeidslivet på mer varig basis og svært ressurssterke, høyt utdannede brukere med permisjon eller deltidsjobber. Vi finner nyankomne innvandrere som knapt snakker norsk og med liten kjennskap til norsk utdanningssystem og normer rundt barneoppdragelse, og engasjerte, norske mødre med allsidig og opplevelsesbasert opplæring av barnet på utvalgte arenaer som eget «prosjekt» (en av disse omtaler seg selv som «luksusbruker»). I utvalget ser vi i enkelte barnehager disse brukerne side om side, men det er også eksempler på barnehager som ikke spenner over hele spekteret selv om en kanskje ønsker det. I utvalget har vi funnet konkrete eksempler både på at familier fra det lokale asylmottaket ble invitert, men ikke ønsket å bruke en av opplevelsesbarnehagene, mens en norsk bruker av barnehage D ikke fant seg til rette fordi barnehagen framsto som «en plass for utlendinger».

Barnehage F framsto som et møtested for brukere knyttet til en bestemt språklig og kulturell bakgrunn.

Det er betydelig variasjon i svarene fra lederne av de åpne barnehagene i spørreundersøkelsen når vi ber dem anslå hvor stor andel av brukerne som benytter tilbudet på fast basis. I tråd med Vedeler (2009 a-e) og Hansen (2012) finner vi at i gjennomsnitt godt over halvparten av brukerne av de åpne barnehagene bruker barnehagen på fast basis, det vil si minst 1-2 ganger i uka. Men den anslåtte andelen faste brukere varierer mellom null og 95 prosent i de åpne barnehagene i undersøkelsen. Enda mer variasjon er det i anslagene lederne for de åpne barnehagene gjør av andelen minoritetsspråklige brukere. Her ligger gjennomsnittet på rundt 30 prosent, det vil si et relativt betydelig innslag. Svarene varierer imidlertid mellom null og 100 prosent minoritetsspråklige brukere av barnehagene.

På bakgrunn av intervjuer med 36 brukere av de seks åpne barnehagene vi besøkt (barnehage A-F), og med støtte i intervjuer med ansatte og observasjon i disse barnehagene, har vi utviklet en typologi over brukere av åpne barnehager. Til typologien hører også antydninger om hvilke behov barnehagen dekker for de ulike gruppene, og hvilke alternativer som finnes for å dekke disse behovene.

5.5.1 «Foreldrepermisjonsbrukeren»

Foreldrepermisjonsbrukeren benytter seg av åpen barnehage for å fylle foreldrepermisjonen med meningsfulle aktiviteter sammen med barnet, og for å treffe andre voksne i permisjonstida. Det kan være at permisjonstida går mot slutten og de man kjenner fra barselgruppe begynner i jobb og man trenger å finne på noe med noen. En annen grunn som oppgis av denne gruppen (med barn rundt 1 år) er at man også kan bruke dette tilbudet i permisjonstida (fødselspermisjon eller pappapermisjon) til å forberede barnet på rutiner i vanlig barnehage og det å forholde seg til andre barn og voksne. Data både fra spørreundersøkelsen og fra barnehagebesøkene/brukerintervjuene tyder på at foreldrepermisjonsbrukeren er en svært vanlig brukergruppe i de fleste åpne barnehagene: Nærmere 90 prosent av barnehagene oppgir at de har enten «en del» eller «mange» av disse brukerne, og de finnes i alle barnehagene (ingen har svart at de har «ingen» slike brukere). I følge de ansatte er fedre i pappapermisjon (fedrekvote) en gruppe brukere som synes å ha økt betraktelig de senere årene i flere av barnehagene. Foreldrepermisjonsbrukeren er brukere som er i vanlig jobb, som er positive til ordinær barnehage og som uansett kommer til å søke om barnehageplass for barna etter endt permisjonstid (evt. etter en periode som ventebruker).

Behov som dekkes for foreldrepermisjonsbrukerne er knyttet til det å treffe andre og ha det trivelig i en periode der man er mest hjemme. En søker blant annet å dekke barnas og ens eget behov for å være sammen med andre, behov for meningsfull hverdagsaktivitet, ønsket om felles opplevelser med barnet og innblikk i ordinær barnehage for barnet, nettverksbygging, treffe folk fra andre kulturer (mangfold oppsøkes). Alternativene ville vært å treffe barselgruppa, gå i en annen åpen barnehage eller benytte seg av andre tilbud til gruppen (hvis det finnes). Bruksmønsteret er drop in eller at en er fast

bruker over en relativt kort periode. Åpen barnehage har ingen funksjon som rekrutteringsarena til barnehagen, men den åpne barnehagen kan bidra til å lette overgangen til og forberede barnet på ordinær barnehage.

5.5.2 «Ventebrukeren»

Ventebrukeren bruker barnehagen som det eneste pedagogisk tilrettelagte tilbudet de har tilgang til for barnet, fordi man ennå ikke har fått den faste barnehageplassen man ønsker seg og har rett på. Grunnen til dette er at man står i barnehagekø, at barnet er født på «feil side» av 1. september eller at brukeren nylig har kommet til Norge med barna og at det formelle rundt barnehageplass ikke er i orden ennå. Ventebrukeren kan være ute i ubetalt permisjon fra lønnet arbeid, ha gått ned i stilling eller på andre måter prøve å «sy sammen» et omsorgstilbud for barnet mens man står uten ordinært barnehagetilbud. Åpen barnehage blir her en brikke i «omsorgspuslespillet».

90 prosent av de åpne barnehagene i spørreundersøkelsen oppgir å ha «en del» eller «mange» ventebrukere, og de finnes i samtlige barnehager som har svart (ingen har oppgitt at de ikke har denne typen bruker).

Behovet som dekkes er en meningsfull plass å være mens man venter. Alternativet er å benytte andre tilbud, noe som ofte for dyrt i lengden. Brukermønsteret er vanligvis fast bruker, og gjerne hver dag det er åpent.

5.5.3 «Kombinasjonsbrukeren»

Dette er brukeren som kombinerer bruk av åpen barnehage med (deltids)plass i ordinær barnehage. Ofte kan det komme av at familien/brukeren ønsker mer tid sammen med barnet, og derfor er i deltidsarbeid og benytter åpen barnehage som et tilbud de dagene man ikke jobber. Man benytter åpen barnehage for å skape/dele felles gode opplevelser med barnet, men også for å treffe andre barn og foreldre eller gjøre noe sammen med venner. Kombinasjonsbrukeren kan også være brukere som ikke har økonomi til å betale for full barnehageplass, men bruker dagene barnet ikke er i barnehage i åpen barnehage fordi det er billigere, men likevel et pedagogisk tilrettelagt tilbud. Kombinasjonsbrukeren er ofte delvis knyttet til arbeidsmarkedet, skjønt noen er hjemmeværende. De er positive til å sende barna i ordinær barnehage, men synes barnehageplassen kan være for dyr.

Den åpne barnehagen dekker behovet for å treffe og være sammen med andre, både for voksne og barn, ønsket om å skape god barndom for barna (tilknytning, opplevelser sammen), og behovet for et pedagogisk tilrettelagt tilbud i tillegg til ordinær barnehage. Alternativet til åpen barnehage er å bruke vanlig barnehage, finne på noe annet med barnet (være sammen med andre eller være hjemme). Kombinasjonsbrukeren kan være både fast bruker og drop-in bruker av åpen barnehage. Det er stor variasjon mellom de åpne barnehagene i spørreundersøkelsen når det gjelder hvor stort innslag denne gruppen utgjør, men over 40 prosent av barnehagene oppgir at de har «en del» eller «mange» av denne kategorien. Kombinasjonsbrukeren ser ut til å være mindre vanlig i kommunale barnehager enn i barnehager med andre typer eierskap.

5.5.4 «Hjemmebarndomsbrukeren»

Hjemmebarndomsbrukeren mener enten at de aller yngste barna (opp til 3 år) eller (mer sjeldent i materialet) at barn generelt hører hjemme i familien og får den beste omsorgen og opplæring i hjemmet. Med andre ord mener de at barnet ikke trenger, er modent for eller har godt av å gå i ordinær barnehage, spesielt gjelder dette de yngste barna. I denne gruppen finner vi etnisk norske foreldre (mødre, fedre og besteforeldre) som aktivt har valgt bort ordinær barnehage (og dermed også betalt arbeid), men også minoritetsforeldre (kvinner) som er hjemmевærende med barna og viderefører en omsorgspraksis fra sin egen kultur hvor barna er hjemme. Grunner som oppgis av de minoritetsspråklige hjemmebarndomsbrukerne er at de ønsker at barnet skal beherske morsmålet sitt godt før de begynner i ordinær barnehage, at barna har nok med å leke med eldre søsken og lære norsk av dem, og at det oppleves som kulturelt riktig og økonomisk rasjonelt at barna er hjemme med dem så lenge de er hjemme likevel.

Den åpne barnehagen gir disse brukerne en mulighet til å ha hovedansvaret og omsorg for barnet selv, samtidig som barnet får treffe andre barn og delta i et organisert og tilrettelagt tilbud. Den åpne barnehagen blir en viktig mulighet til kontakt med andre foreldre og barn i et samfunn med få hjemmearbeidende og få (ingen) barn å leke med på dagtid «i gata». Mange er faste brukere av åpen barnehage over tid, og blir kjent med andre som er i samme situasjon og har gjort det samme valget. For noen minoritetsspråklige hjemmebarndomsbrukere blir den åpne barnehagen den eneste arenaen hvor barn og voksne kan praktisere norsk. Barnehagen kan imidlertid også være en plass å treffe andre som f. eks snakker arabisk eller somali. «Hjemme-barndomsbrukeren» synes ofte det er greiere å sende barn i barnehagen eller på andre tiltak for språkopplæring når de er blitt litt eldre. Brukere kan også ha store barneflokker og det er en logistikk-utfordring å få barna i barnehage.

Over 60 prosent av barnehagene i spørreundersøkelsen oppgir at det har «en del» eller mange» som bruker den åpne barnehagen fram til planlagt utsatt barnehagestart ved 3-5 års alder, mens cirka 15 prosent sier det samme om brukere der åpen barnehage er eneste barnehagetilbud fram til skolestart.

For hjemmebarndomsbrukeren dekker åpne barnehager foreldre og barns behov for å være sammen med andre barn og voksne, for veiledning, nettverksbygging, integrasjon (begge veier ...), meningsfull hverdag med pedagogisk tilrettelagt innhold, og behovet for avlastning gjennom at barna kan leke med hverandre mens foreldre kan snakke sammen. Alternativer som nevnes er finne på noe med andre man kjenner som er hjemme, være sammen med besteforeldre, være hjemme, gå gatelangs, gå på cafe eller kjøpesenter eller benytte andre tilbud (men det oppgis å kunne bli for dyrt i lengden). Hjemmebarndomsbrukerne er gjerne faste brukere av den åpne barnehagen.

Ansatte i åpen barnehage jobber med å fremme et positivt syn på ordinær barnehage. For de hjemmebarndomsbrukerne som har dårlig kjennskap til norsk barnehage eller ikke ser verdien i å gå i ordinær barnehage f. eks for at barna skal lære seg godt norsk, kan samtaler med ansatte i åpne barnehager være rekrutterende til ordinær barnehageplass.

5.5.5 «Den arbeidsønskende brukeren»

Den arbeidsønskende brukeren er ufrivillig utenfor arbeidsmarkedet (hjemmeværende), og venter på eller ønsker seg jobb. Det kan ofte være at man er for dårlig i norsk eller har familiesituasjoner/helse som vanskeliggjør arbeidsdeltakelse. Hadde brukeren hatt en vanlig jobb ville hun brukt vanlig barnehage. Brukeren ønsker å sende barna i barnehage når /hvis man får en jobb (blir god nok i norsk), men synes det blir for dyrt å bruke vanlig barnehage ut fra den inntekten man har. Brukerne søker en arena som kan bidra til å fylle dagene deres og barnets med meningsfulle aktiviteter, men også for å forberede barnet på hverdagen i barnehagen og som en plass for barnet og seg selv å lære norsk.

Behov som dekkes er knyttet til det å treffe og være sammen med andre, å kunne praktisere norsk og skape seg kontakter, nettverksbygging og det å skape en meningsfull dag for barna (innhold). Alternativet er å være hjemme, gå gatelangs, gå på kjøpesenter etc. Andre tilbud blir ofte for dyre. Den arbeidssøkende brukeren er gjerne fast bruker av åpen barnehage.

5.5.6 «Den sosialt marginaliserte brukeren»

Den sosialt marginaliserte brukeren benytter barnehagen som et av de få eller eneste stedene man bringer barnet ut av hjemmet og gjør noe sammen. Disse brukerne har lite eller fraværende sosialt nettverk, og barnehagen er en av de få plassene man treffer andre voksne og barn. Det kan være psykisk syke eller mennesker med minoritetsbakgrunn som er nyankomne til Norge og derfor har lite nettverk rundt seg. Ofte er disse brukerne rekruttert via helsestasjonen, gjennom at helsesøster eller andre fagpersoner har aktivt oppfordret dem til å benytte åpen barnehage. Noen av disse brukerne er ukjente med norsk barnehagetradisjoner og institusjoner, og den åpne barnehagen blir en plass å gjøre seg kjent med barnehagen på. Mange av disse brukerne er utenfor arbeidsmarkedet. I forhold til innstillingen til ordinær barnehage, synes det som bortvalg av barnehageplass skyldes mer at man ikke kjenner den norske barnehagen enn at man er skeptisk til den.

I den åpne barnehagen dekkes behov som samvær med andre for både voksne og barn, nettverksbygging, integrasjon, foreldreveiledning og språkpraktisering. Alternativer til å bruke åpen barnehage som oppgis er å være hjemme, gå gatelangs eller gå på kjøpesenter. Valgmulighetene i forhold til å oppsøke arenaer som gir mening er begrenset, blant annet på grunn av språk og økonomi.

De sosialt marginaliserte brukerne er ofte faste brukere av barnehagen, og ønsker seg også lengre åpningstid. Åpen barnehage er viktig rekrutteringsarena til ordinær barnehage for de foreldre som ikke kjenner til barnehagen som institusjon, men kanskje er helsestasjon enda viktigere fordi den fanger opp og rekrutterer dem aktivt og målrettet til åpen barnehage. Helsestasjonens betydning for disse brukerne synes å være stor.

5.5.7 «Forbrukeren»

Forbrukeren benytter den åpne barnehagen som et opplevelsestilbud, og man «shopper» gjerne mellom ulike typer tilbud man kan delta på sammen med barnet. Brukeren har gjerne en klar formening om hva man selv og barnet skal få ut av å velge nettopp de

tilbud man velger, f. eks hvilken kompetanse man søker hos de som arbeider i den åpne barnehagen, hvilke andre barn og voksne man ønsker å treffe og hva barnet skal kunne få ut av (lære) et opphold i den åpne barnehagen. Vi ser at forbrukeren gjerne plukker ut aktiviteter fra en aktivitetsplan som f. eks ligger på nettet som hun mener passer for henne og barnet, og møter opp på de aktivitetene hun ønsker seg. Opplever forbrukeren av tilbudet ikke passer til egne behov og preferanser, unnlater man å oppsøke tilbudet.

Forbrukeren finner vi blant annet i kombinasjon med foreldrepermisjonsbrukeren, men forbrukeren kan også være en kombinasjonsbruker. Holdningen til vanlig barnehage er gjerne positiv fordi man mener dette er det beste for barna.

Behovene som dekkes er ønsket om felles opplevelser med barnet, læring, det å bli kjent med andre kulturer fordi barnet har godt av å treffe mangfold (mangfoldet oppsøkes aktivt). Alternativene er et bredt spekter av andre tilbud til foreldre og barn, og økonomien er sjelden begrensende for forbrukeren (f. eks nevner de besøksgård, badeland, lekeland ...). Bruksmønsteret er drop-in eller fast dag.

5.6 Forholdet mellom åpen barnehage og ordinær barnehage/familiebarnehage

En av hovedproblemstillingene i denne utredningen har vært hvorvidt åpen barnehage fungerer som en rekrutteringsarena til ordinær barnehage og familiebarnehage. Data-materialet vårt viser imidlertid at den åpne barnehagen også kan ha en funksjon som tilvenning til eller et alternativ til ordinær barnehage for enkelte brukergrupper.

5.6.1 Rekruttering

Slik vi har definert rekruttering handler dette om at barn som ellers ikke ville kommet i ordinær barnehage faktisk søkes inn etter at de har benyttet åpen barnehage. Det kan også forstås som at barn som ellers ville fått f. eks kun det siste året før skolestart i ordinær barnehage, søkes inn tidligere som en følge av bruk av åpen barnehage. Dette er et spørsmål det er vanskelig å svare på, fordi en jo ikke vet hvilke vurderinger og valg foreldre ville gjort uten den åpne barnehagen (det kontrafaktiske problem). Det vi har sett på er ledelsen i åpne barnehagers vurdering av i hvor stor grad den åpne barnehagen er en rekrutteringsarena, på hvor utbredt de gruppene der problemstillingen er aktuell er og på hvilke aktiviteter og mekanismer som er i sving i barnehagene som er rettet mot og kan tenkes å bidra til rekruttering.

Dersom vi tar utgangspunkt i typologien over brukere som ble presentert i forrige avsnitt, så er det spesielt hjemmearndomsbrukeren og den sosialt marginaliserte brukeren, eventuelt også den arbeidsønskende brukeren, som framstår som grupper der rekruttering til eller framskyndet start i ordinær barnehage er aktuelt. Foreldrepermisjonsbrukeren, forbrukeren, kombinasjonsbrukeren og ventebbrukeren har i stor grad enten allerede tatt i bruk fast barnehageplass eller de har uansett planer om å gjøre det innen barnet blir 2 år. Også store deler av gruppen hjemmearndomsbrukere har planer om å benytte ordinær barnehage – bare ikke mens barnet er svært ungt.

I de seks barnehagene vi besøkte hadde gruppene hjemmebarndomsbrukere, arbeidsønskende brukere og sosialt marginaliserte brukere stort innslag av familier med annen språklig og kulturell bakgrunn enn den norske/nordiske. Vi fant ved å studere de seks åpne barnehagene følgende mekanismer som kan tenkes å bidra til rekruttering:

- Holdningsarbeid som gjøres av ansatte i åpen barnehage gjennom å snakke positivt om betydningen av å sende barna i barnehagen, f. eks i forhold til språkopplæring og betydningen av å starte tidlig i barnehage for å lære seg godt norsk.
- Informasjonsarbeid som gjøres av ansatte i åpen barnehage om vanlige barnehager, deriblant også besøk i vanlig barnehage
- Praktisk hjelp til å fylle ut søknad på nett og velge barnehage
- Åpen barnehage som en plass foreldre får litt innblikk i barnehagerutiner
- Ved at foreldre tar barna med i åpen barnehage får de øynene opp for barnas behov for og glede av å treffe andre barn. En ser at også små barn kan ha utbytte av å delta i f. eks samlingsstund og andre organiserte fellesaktiviteter, en ser hva barna kan og hva de kan lære.

Data fra spørreundersøkelsen utfyller dette bildet, gjennom kommentarer som viser stor utbredelse av aktivitetene og mekanismene fra punktlista over. I begge datakildene finner vi indikasjoner på at «holdningsarbeidet» i forhold til rekruttering målrettes mot de som personalet i åpen barnehage finner det mest relevant for, forstått som «*de som vet minst og som trenger fast plass mest*» (sitat fra kommentarer til spørsmålet om rekrutteringsaktiviteter i barnehagen). Fra spørreundersøkelsen vet vi også at informasjon om hverdag og rutiner i barnehagen samt om ulike barnehager som finnes i den aktuelle kommunen, er svært vanlig i de åpne barnehagene (80 prosent har gjort det i løpet av siste tre måneder). Et klart flertall av barnehagene har også mange av de «klassiske» barnehageaktivitetene (samlingsstund, fellesmåltid etc.) på programmet, slik at det gis et innblikk i rutiner som en også vil møte i ordinær barnehage. Praktisk hjelp som søknadsutfylling og oversikt over ledige plasser er noe mindre utbredt, noe som kan henge sammen med vurderinger av om brukerne av den åpne barnehagen trenger denne bistanden eller ikke. Noen sier rett ut (enten i intervju eller i kommentarfelt i spørreundersøkelsen) at brukerne ikke etterspør eller trenger denne bistanden, eller at brukerne hjelper hverandre.

Lederne for åpne barnehager sine vurderinger av hvorvidt den åpne barnehagen fører til at flere kommer i ordinær barnehage, varierer over hele skalaen. Kommunale barnehager rapporterer om større grad av rekrutteringseffekt enn menighetsbarnehager – forskjellen er ett skalatrinn på skalaen fra 1-5. Det er naturlig å tenke at i alle fall deler av denne forskjellen skyldes sammensetningen av brukerne.

Uten å gå inn i noen (politisk ladet) diskusjon av hvorvidt oppvekst i heimen eller med barnehageplass er best for barn av ulik alder, vil vi påpeke at det faktum at 97 prosent av 3-5-åringer har barnehageplass alene gjør det å velge bort ordinær barnehage for denne gruppen problematisk. Det vil blant annet være få lekekamerater «på løkka», og ved skolestart vil en møte med en annen referanseramme og et annet kunnskapsgrunnlag

enn flertallet i klassen. «Utenforskapet» en utsettes for ved å ikke gå i barnehage er større ved en barnehagedekning på 97 prosent enn når rundt 50 prosent av barna går i barnehage, og med en sterk norm om å gå i barnehage kan familier som velger bort dette risikere å gi barnet et krevende utgangspunkt for utvikling og læring videre i skolesystemet.

Vi mener en kan snakke om en økende grensenytte av rekruttering av 3-5-åringer fra åpen barnehage og inn i ordinær barnehage etter hvert som barnehagedekningen øker. Med andre ord: selv om antallet barn som kan rekrutteres gjennom åpen barnehage reduseres, så gjør økende barnehagedekning at betydningen av å få disse barna over i ordinær barnehage blir større.

5.6.2 Tilvenning eller alternativ

Vi finner at den åpne barnehagen fungerer som en tilvenningsarena til ordinær barnehage for svært mange brukere. Det gir en «myk start» å kunne avslutte fødselspermisjonen/pappapermisjonen med å la barnet prøve en barnehage der omsorgspersonen er med. Dette understrekes i svært mange av kommentarene i spørreundersøkelsen, og nevnes av foreldre vi har intervjuet. Samtidig er det også enkelte ledere av åpne barnehager som er opptatt av at åpen barnehage har en egenverdi og ikke må reduseres til «oppvarming» til ordinær barnehage.

For enkelte av «hjemmebarndomsbrukerne» kan åpen barnehage framstå som et tilbud som gjør det mulig å velge bort ordinær barnehage, vanligvis for en kortere periode mens barnet er ungt. Det kan kjennes «tryggere» å velge å ha omsorgen for barnet selv dersom en kan besøke et tilbud tilrettelagt av pedagoger der barnet får trening i å omgås andre barn og voksne og en også får foreldreveiledning dersom en føler behov for det. Åpen barnehage gir også foreldrene sosialt samvær med andre som en ellers gjerne får langt mindre av som hjemmевærende enn når en er ute i arbeidslivet.

5.7 Åpne barnehagers bidrag i barnehagefeltet

I dette kapitlet vil vi forsøke å løfte drøftingen av åpne barnehager litt ut over problemstillinger og forskningsspørsmål, og ta utgangspunkt i følgende spørsmål:

- Hva er det spesielle/unike bidraget fra åpne barnehager i norsk barnehagesektor, i en situasjon med tilnærmet full barnehagedekning og lovfestet rett til fast barnehageplass?
- Hvilken funksjon bør åpne barnehager fylle, for hvem og på hvilken måte?

5.7.1 Det spesielle med åpne barnehager

Barnehagelovens beskrivelse av barnehagens innhold (paragraf 2) er et godt utgangspunkt for å drøfte forholdet mellom åpne og ordinære barnehager. Alle barnehager er forpliktet på følgende punkter (nummereringen er satt på av oss for å kunne vise til hvert enkelt punkt):

1. Barnehaugen skal være en pedagogisk virksomhet.
2. Barnehaugen skal gi barn muligheter for lek, livsutfoldelse og meningsfylte opplevelser og aktiviteter.
3. Barnehaugen skal ta hensyn til barnas alder, funksjonsnivå, kjønn, sosiale, etniske og kulturelle bakgrunn, herunder samiske barns språk og kultur.
4. Barnehaugen skal formidle verdier og kultur, gi rom for barns egen kulturskaping og bidra til at alle barn får oppleve glede og mestring i et sosialt og kulturelt fellesskap.
5. Barnehaugen skal støtte barns nysgjerrighet, kreativitet og vitebegjær og gi utfordringer med utgangspunkt i barnets interesser, kunnskaper og ferdigheter.
6. Barnehaugen skal ha en helsefremmende og en forebyggende funksjon og bidra til å utjevne sosiale forskjeller.
7. Departementet fastsetter en rammeplan for barnehaugen. Rammeplanen skal gi retningslinjer for barnehagens innhold og oppgaver.
8. Barnehagens eier kan tilpasse rammeplanen til lokale forhold.
9. Med utgangspunkt i rammeplan for barnehaugen skal samarbeidsutvalget for hver barnehage fastsette en årsplan for den pedagogiske virksomheten. (Barnehageloven, paragraf 2 Barnehagens innhold).

Å være en pedagogisk virksomhet, gi muligheter for lek og meningsfylte opplevelser, ta hensyn til ulike særdrag ved det enkelte barn og å stimulere kreativitet, nysgjerrighet og vitebegjær (punktene 1-3 og 5 i utdraget fra barnehageloven) er selvfølgelig like viktig i åpne barnehager som i ordinære barnehager. Innholdet i den pedagogiske virksomheten, som reguleres av rammeplanen (punkt 7-9), må imidlertid tilpasses den åpne barnehagens spesielle driftsforutsetninger (retten til dette gis slik vi ser det i punkt 8 i utdraget fra barnehageloven).

Den åpne barnehagens særegne driftsform, brukergrunnlaget og betydningen åpen barnehage har for brukerne i denne undersøkelsen gjør etter vår mening at det er naturlig å tenke at dens fremste oppgave er **supplere og utfylle** ordinære barnehager på områder og opp mot grupper som den åpne barnehaugen er spesielt velegnet til å nå. Vi mener at åpne barnehager har **spesielle forutsetninger** for å være sosialt utjevnende og sosialt inkluderende gjennom å fange opp og understøtte barn og familier med særlige utfordringer (jamfør punkt 6 i utdraget fra barnehageloven), og gi også barn uten barnehageplass glede og mestring i et sosialt og kulturelt fellesskap (punkt 4 i utdraget fra barnehageloven). I tillegg til funnene i eget datamaterialet finner vi også støtte for dette i tidligere forskning på åpne barnehager (Emhjellen 2008, Filipovic-Kittelsen 2008, Mellin-Olsen 2014, Mortensen og Fosse 2006 og Tingstad og Kvamstad 1998).

Utfordringene disse familiene har kan være av ulikt slag (språkproblemer, ensomhet, sykdom, arbeidsløshet, økonomi ...), av ulik varighet (permanent eller i perioder) og av ulik alvorlighetsgrad. Hos en del av foreldrene vi intervjuet, hang utfordringer med lite nettverk, løs eller ingen tilknytning til arbeidsmarkedet, helse- og språkproblemer og dårlig økonomi sammen med bortvalg av ordinær barnehage/fast barnehageplass for barna (spesielt hos den sosialt marginaliserte brukeren og den arbeidsønskende brukeren). Barn som kommer i den åpne barnehaugen går i liten grad i ordinær barnehage (få

kombinasjonsbrukere), og spesielt for litt eldre barnehagebarn vil treningen i å følge organiserte fellesaktiviteter sammen med andre barn være verdifull forberedelse til skolestart. I materialet vårt ser vi at selv om lederne for de åpne barnehagene møter få familier som velger bort barnehagen fullstendig for barna sine, så har svært mange åpne barnehager klare strategier for å drive målrettet rekruttering til ordinær barnehage overfor denne gruppen.

Fordi barnet kommer til åpen barnehage sammen med voksen omsorgsperson, vanligvis en av foreldrene, har man andre muligheter til å observere, styrke og støtte samspillet mellom foreldre og barn enn i en ordinær barnehage. Som det påpekes i TODDLER-prosjektet ved Universitetet i Stavanger (2013) så er det å styrke samspillet mellom foreldre og barn og derigjennom skape gode læringsprosesser tidlig i barnets liv et viktig grep for å utjevne ulikheter i læringsevne videre oppover i skolesystemet (jamfør punkt 6 i utdraget fra barnehageloven). En av informantene våre understreket at dersom en styrker og støtter foreldrene slik at de blir trygge og komfortable i egen hverdag, så styrker en derigjennom barnet også. Emhjellen (2008) fant blant annet at åpen barnehage kan fungere som en treningsarena for foreldre, blant annet i hvordan en skal forholde seg til krav om foreldreengasjement i ordinær barnehage og skole. Filipovic-Kittelsen (2008) fant at åpen barnehage ga foreldre med en annen kulturell bakgrunn enn den norske, trening i og kunnskap om hva som forventes på ulike arenaer i det norske samfunnet. Mortensen og Fosse (2006) fant at en av brukergruppene til Kirkens bymisjons åpne barnehager i Bergen var enslige mødre som hadde behov for støtte i aleneforeldrerollen. Foreldreveiledning, både organisert og uformell, synes å være et innslag i en stor andel av barnehagene i datamaterialet vårt. Enkelte barnehager forteller om tett samarbeid med helsestasjon, familievernkontor og andre instanser som kan bidra til å støtte foreldre og barn som trenger det. Datamaterialet vårt viser også at det finnes stort engasjement for denne siden av den åpne barnehagen hos en del av lederne for åpne barnehager. Blant annet er det å kunne gi veiledning og støtte til foreldre/andre voksenpersoner det området lederne for åpne barnehager ser størst behov for kompetanseheving i.

Mange ledere for åpne barnehager viser i denne sammenhengen spesiell omtanke for foreldre og barn med annen språklig og kulturell bakgrunn enn den norske. Å gjøre disse kjent med barnehagen som institusjon og å rekruttere barna til ordinær barnehage blir av mange informanter sett på som spesielt viktig. De begrunner dette med at det vil gi barna et best mulig utgangspunkt i det norske utdanningssystemet og samfunnet. Åpen barnehage er dessuten et tilbud med lavere terskel inn enn en ordinær barnehage: En «abonnerer» ikke på plass, det er ingen formelle søknadsprosedyrer og en forplikter seg ikke økonomisk ut over eventuelt en lav sum for oppmøte eller mat/kaffe per gang. Vi ser i datamaterialet fra spørreundersøkelsen at de barnehagene som har egenbetaling har mange ulike måter å gi denne en «sosialt utjevnende profil» på, slik at den ikke skal ekskludere de som har svak økonomi fra tilbudet.

5.7.2 Sosial utjevning, forebygging og inkludering

Åpne barnehager kan derfor etter vår vurdering utgjøre en god og viktig arena for:

- Sosial utjevning¹⁰ og integrering på tvers av kulturelt og sosioøkonomisk mangfoldig bakgrunn
- Inkludering og forebyggende helsearbeid overfor grupper som har behov for dette.

Det er dermed ikke sagt at alle åpne barnehager faktisk har denne funksjonen. Flere forhold synes å påvirke dette, og i tillegg til innholdet i tilbudet synes det å være sentralt hvem som bruker den åpne barnehagen og hvordan de rekrutteres til barnehagen. Undersøkelsen vår viser at de største brukergruppene i norske åpne barnehager er enten i foreldrepermisjon eller venter på lovfestet barnehageplass. Både intervjuene våre med brukere av seks åpne barnehager, evalueringen av Kirkens bymisjons barnehager i Bergen (Mortensen og Fosse 2006) og undersøkelsene av brukerne av åpne barnehager ved seks familiesenter (Vedeler 2009a-e, Hansen 2012) tyder på at brukerne av åpne barnehager kommer fra alle typer sosioøkonomisk bakgrunn og kan sies å utgjøre et slags tverrsnitt av norske småbarnsforeldre. Dette betyr at de aller fleste av dem ikke kan sies å være «utsatte grupper» eller å ha behov for spesiell støtte eller bistand. De er det Mortensen og Fosse kaller «*vanlige foreldrepar i en krevende overgangsperiode med små barn hjemme*» (Mortensen og Fosse 2006, side 39). Noen av de åpne barnehagene vi besøkte har i tillegg brukere som har spesielle utfordringer av ulike typer – andre har det så å si ikke. Dette inntrykket underbygges også av data fra spørreundersøkelsen, blant annet varierer andelen minoritetsspråklige brukere mellom 0 og 100 prosent, og innslaget av familier som benytter åpen barnehage som eneste tilbud fram til skolestart er også ulikt.

5.7.3 Hvilke forhold har betydning?

Dersom en ønsker at åpne barnehager skal bidra spesielt til sosial utjevning gjennom å gi et tilbud til, fange opp, inkludere og støtte familier og barn med spesielle utfordringer, vil et naturlig neste spørsmål være: Hvilke forhold ved barnehagen bidrar til at en i størst mulig grad oppnår dette målet?

Gruppen av barn og familier med spesielle utfordringer er på ingen måte ensartet, og det er selvfølgelig ikke mulig å definere kvaliteter i tilbudet i åpen barnehage som gjør dette optimalt for alle. Vi mener imidlertid at et visst ***mangfold i brukergruppen*** i den åpne barnehagen er en forutsetning for at tilbudet skal virke inkluderende, forebyggende og sosialt utjevne. I det legger vi at den åpne barnehagen bør rekruttere et mangfold av

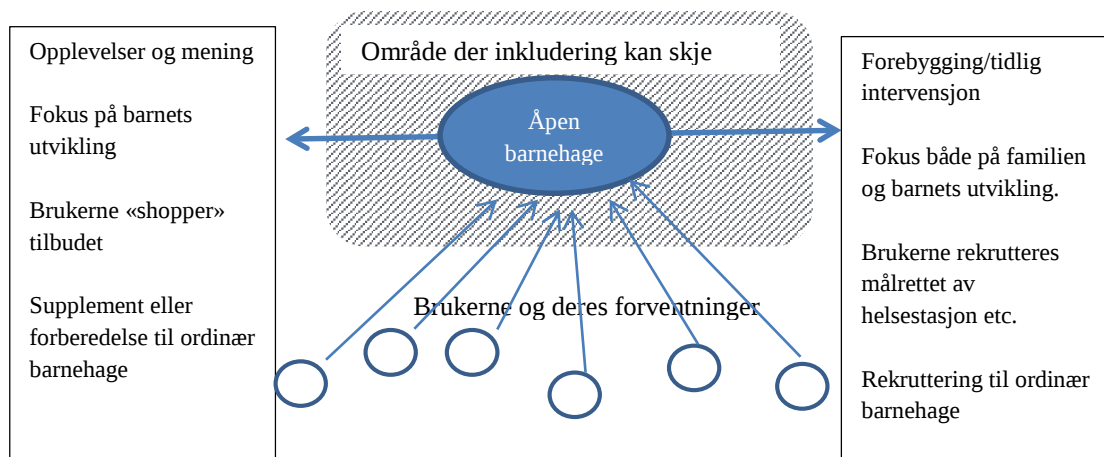
¹⁰ I begrepet sosial utjevning legger vi å legge til rette for at alle mennesker skal få de samme sjansene til å utvikle sine evner og få et godt liv, uavhengig blant annet av familiens sosiale status og økonomiske utgangspunkt. Det refereres ofte til sosioøkonomisk status i forbindelse med sosial utjevning, og vanligvis operasjonaliseres sosioøkonomisk status som en persons utdanningsnivå og inntektsnivå. Barnehage- og utdanningssystemet påvirker sosiale forskjeller, og barnehagedeltakelse ser ut til å virke positivt på barnas senere utdannings valg, utdanningslengde og yrkesmuligheter. Foreldre med lav sosioøkonomisk status (lav utdanning og inntekt) er de som benytter barnehagen minst for barna sine. Det å få flere av barna med denne bakgrunnen inn i barnehagen anses å være viktig for sosial utjevning, blant annet fordi det ser ut til å øke sjansene for at barna fullfører videregående utdanning og tar høyere utdanning (St.mld. 41. Kvalitet i barnehagen).

brukere, spesielt når det gjelder språklig og kulturell bakgrunn, sosioøkonomisk status og tilknytning til arbeidslivet. For familier med annen språklig og kulturell bakgrunn enn den norske betyr det selvfølgelig mye at det også er norske brukere av barnehagen, slik at den kan fungere som en språktreningsarena og som nettverksbygging på tvers av språk og kultur. Men også for andre grupper kan dette være viktig, blant annet for å unngå at bruk av tilbudet oppleves som stigmatiserende.

Leder for en av de kommunale åpne barnehagene i dybdestudien sier at hun mener det er optimalt dersom brukergruppen er variert, og består av både det hun kaller «ressurssterke og mindre ressurssterke brukere». Hennes erfaring er at dette ofte fører til fin samhandling, og til at man blir konstruktive rollemodeller for hverandre. Denne informanten ser ikke for seg at en gruppe som bare består av brukere med spesielle utfordringer ville fungert like godt, men har ikke gjort seg erfaringer med dette da barnehagen alltid har hatt mangfold blant brukerne. Både undersøkelsen vår og tidligere forskning (Mortensen og Fosse 2006, Vedeler 2009a-e, Hansen 2012) viser at mange åpne barnehager har dette mangfoldet blant brukerne. De store gruppene av foreldrepermisjonsbrukere og ventebukere (jamfør typologien utviklet i kapittel 5.5) bidrar til dette, og spørreundersøkelsen vår viser at dette er grupper som er tallrike i de fleste åpne barnehagene.

Undersøkelsene våre viser også eksempler på barnehager som har mer ensartede brukergrupper. På den ene siden gjelder dette opplevelsesbarnehagene (jamfør typologien utviklet i kapittel 5.3.3), som i liten grad synes å fange opp utsatte grupper og familier med spesielle utfordringer. På den andre siden finner vi at en av de kommunale inkluderende og forebyggende barnehagene synes å ikke appellere til norske brukere i foreldrepermisjon fordi det framstår som «en plass for utlendinger som ikke har andre plasser å gå til og at det er mange store barn». Denne barnehagen ser i stor grad på seg selv som et forebyggende tiltak og en døråpner til ordinær barnehage, mens opplevelsesbarnehagene ikke framhever dette som noe de har fokus på.

Figur 5.2 er et forsøk på å skissere «landskapet» åpne barnehager må navigere i med tanke på å best mulig fylle rollen som et sosialt utjevnende, inkluderende og forebyggende tilbud som supplerer ordinære barnehager. På ytterpunktene av aksene har vi plassert trekk fra henholdsvis opplevelsesbarnehagen (til venstre) og den inkluderende og forebyggende barnehagen (til høyre). Den blå sirkelen symboliserer den åpne barnehagen og innholdet/utformingen av tilbudet den gir, plassert i spennet mellom ytterpunktene på aksene. Jo lenger sirkelen trekkes mot et av ytterpunktene i aksene, jo større vekt legger barnehagen på de forholdene som er angitt i rammene ved aksene. Det skraverte feltet viser hvilke posisjoner langs aksene der tilbudet appellerer til brukergrupper som er brede nok til å sikre det mangfoldet som skal til for å optimalisere den forebyggende og sosialt utjevnende funksjonen til barnehagen. Som det framgår av figuren er det mulig å «bomme» på feltet på begge sidene, jamfør resonnementet i forrige avsnitt. De små sirkelene under aksene symboliserer ulike brukergrupper, med ulike forventninger til tilbudet i åpen barnehage basert på sine ulike behov, ønsker og preferanser.

Figur 5.2: Åpen barnehage og utformingen av tilbudet i spennet mellom ulike brukergruppers forventninger til tilbudet som gis.

Figur 5.2 legger til grunn at sosial utjevning, inkludering og forebygging av helseproblemer er et sentralt mål for driften av barnehagen. Det er ikke alltid tilfelle, og figuren vår fanger ikke opp ulikheter i barnehageeiers forventninger og ønsker for barnehagen. Ut fra datamaterialet vårt kan det synes som om kommunalt eide åpne barnehager i stor grad faktisk har forebygging og sosial utjevning som et av formålene, noe som også rimer godt med at forebyggende helsearbeid er et kommunalt ansvar. Men denne dimensjonen finnes også i stor grad i åpne barnehager med privat eierskap, både i materialet vårt og i Mortensen og Fosse (2006) sin evaluering av Kirkens bymisjons prosjekt i Bergen. For de private åpne barnehagene kan en imidlertid ha tilleggsdimensjoner, for eksempel formidling knyttet til kultur, ideologi eller livssyn/ religion. I to av barnehagene vi besøkte kan det se ut som dette bidro til mindre mangfold i brukergruppen, spesielt når det gjelder minoritetsspråklige og familier med utfordringer.

Hva som er «optimalt» innhold i en åpen barnehage som ønsker å være forebyggende og sosialt utjevne gjennom å plassere seg i det skraverte feltet, er avhengig av den lokale konteksten. Hvordan tilbudet utformes, presenteres og organiseres for å oppfylle forventningene og oppleves som godt for til dels svært ulike brukergrupper (familier), samtidig som en forholder seg til Rammeplanen for barnehagens innhold og oppgaver, er et spennende tema for videre forskning på åpne barnehager.

5.8 Særegne kvaliteter ved åpne barnehager

I forrige kapittel pekte vi på at åpne barnehager kan utgjøre en arena for sosial utjevning, integrering og forebyggende helsearbeid overfor grupper som har behov for dette. De åpne barnehagene kan ha *spesielle forutsetninger* for å ivareta disse funksjonene, men det ikke noe automatikk i at de faktisk gjør det. Med utgangspunkt i funn fra våre undersøkelser og annen forskning på området vil i dette kapitlet drøfte følgende spørsmål:

- Hvordan kan åpne barnehagers spesielle kvaliteter knyttet til sosial utjevning, forebygging og integrering videreutvikles?

Forskning viser at det å gå i barnehage kan være et viktig bidrag når det gjelder å bedre livssjansene til sosialt utsatte barn. Dette fordrer imidlertid at de ansatte i barnehagen har muligheter for og vektlegger godt samspill mellom voksne og barn i barnehagen, har god kompetanse og gode rammevilkår for barnehagens drift (Sommersel, Vestergaard og Larsen 2013).

Vi vil i dette kapitlet ta for oss disse tre faktorene, og se på hvordan en kan videreutvikle den åpne barnehagens sosialt utjevne og forebyggende funksjoner.

5.8.1 Muligheter for samspill

Samspill handler først og fremst om det som skjer i barnehagen, samhandlingen og kommunikasjon mellom de voksne og barna, mellom barna og mellom de ansatte og foreldrene - det som vi i kapittel 1.6 benevner som *prosesskvalitet*. Forskning på prosesskvalitet viser at gode barnehager har voksne som kommuniserer og resonnerer med barna, stiller aktive spørsmål og stimulerer barna til å reflektere, tenke og bruke språket (Nordal og Qvortrup 2012). Den prosessuelle kvaliteten i de åpne barnehagene, med stor vekt på fri lek, blir vurdert som positiv av brukerne. At foreldre/foresatte er til stede i åpen barnehage fører ofte til at barna blir tryggere, og dermed får bedre forutsetninger for å delta i tilrettelagte pedagogiske situasjoner. Slik fremstår også den åpne barnehagen som en arena som virker forebyggende, særlig de barnehagene der det er vekt på å få til en god dialog med omsorgspersonene som er med barnet i barnehagen.

De åpne barnehagene har en ekstra dimensjon i at barna har med seg minst en omsorgsperson som er til stede i barnehagen. Det gir en mulighet til å få til en sterk kopling mellom tilbudet som de(n) ansatte gir, barna og deres foresatte. De ansatte er fullt klar over denne muligheten, men datamaterialet indikerer at den blir utnyttet i ulik grad. Mange ansatte i åpne barnehager peker på viktigheten av denne funksjonen. I spørreundersøkelsen er det flere som kommenterer dette, for eksempel på denne måten: «*Åpen barnehage er en fantastisk arena for veiledning av foreldre i her og nå situasjoner*». Vi har sett mange eksempler på at de åpne barnehagene tilbyr både formell og uformell foreldreveiledning. Skal de åpne barnehagene ivareta sin inkluderende, utjevne og forbyggende funksjon, er det kanskje nettopp gjennom tett foreldrekontakt og muligheter for både uformell og formell foreldreveiledning at de har sin styrke og sin mulighet til å gjøre dette.

5.8.2 Kompetansen hos de ansatte

Hva er så de viktigste premissene for å få til dette gode samspillet mellom voksne og barn og mellom barn i de åpne barnehagene? Hva slags kompetanse er det viktig at de ansatte har? Den formelle kompetansen hos de ansatte i de åpne barnehagene skiller seg ikke vesentlig fra ansatte i ordinære barnehager, de aller fleste har førskolelærerutdanning. Når det gjelder den praktiske handlingskompetansen, det vil si hvordan en faktisk arbeider i barnehagen, så stiller åpne barnehagene en del spesielle krav til de ansatte. For det første er det viktig at de ansatte er oppmerksomme på både foreldrenes og barnas behov, og klarer å se de individuelle behovene. Som vi har sett er det et stort mangfold i brukergruppen, og det er svært varierende i hvilken grad de ulike brukerne er

faste/regelmessige brukere. Slik vil en ofte mangle den stabile gruppen av tilknyttede barn og foreldre som en har i ordinære barnehager. Det betyr at de ansatte i de åpne barnehagene må være ekstra dyktige til å lese situasjonen, fange øyeblikket og se hvilke behov de ulike barna og omsorgspersonene har. De må ha det en del kaller et «*godt pedagogisk blikk*». Dette er et begrep som ikke har en klar definisjon, men det kan forbindes med ansatte som har en eller flere av disse egenskapene (Stråhle, Sundgren og Walsch 1989, Gotvassli 2013, s. 107 - 111):

- De handler på intuisjon og har god evne til innlevelse
- De er lydhøre og har fantasi
- De fanger øyeblikket og tar barns perspektiv
- De viser evne til «ikke å ri prinsipper»
- De er oppmerksomme på enkeltindividets behov og signaler

Det er viktig at det mer spontane og «her og nå-perspektivet» i de åpne barnehagene blir sett på som kvaliteter som er viktig for å kunne ivareta en inkluderende, forebyggende og sosialt utjevnende funksjon. Men stor vekt på frilek og en lite organisert hverdag i de åpne barnehagene kan også være med på å svekke muligheten for samspill. Dette skjer dersom en ikke klarer å trekke med de voksne omsorgspersonene som er med barnet i den åpne barnehagen.

En annen viktig kompetanse hos ansatte i de åpne barnehagene blir derfor å klare å trekke med de voksne omsorgspersonene mer inn i arbeidet i de åpne barnehagene. Omsorgspersonene som kommer med barna sine til de åpne barnehagene har et mangfold av erfaringer, kunnskaper og ferdigheter. Det blir derfor svært viktig å mobilisere og ta i bruk denne kompetansen slik at flere kan få del i den. Dette har både med oppmerksomhet i forhold til denne muligheten, og praktisk tilrettelegging for at det faktisk kan skje. Tilretteleggingen trenger nødvendigvis ikke skje gjennom stramme strukturer og formelle samtaler, men kanskje like mye «her – og – nå» i f. eks frileken. I våre observasjoner i de åpne barnehagene har vi eksempler på hvordan ansatte på en forsiktig måte bringer foreldre sammen for nettopp å kunne samtale om utfordringer i det å være småbarnsforelder. De ansatte blir på denne måten en *katalysator* for å få delt kunnskaper, erfaringer og ferdigheter knyttet til å være småbarnsforelder. Som vi har sett i forrige kapittel kan mangfoldet i brukergruppen ha betydning for om en lykkes med å gjøre den åpne barnehagen inkluderende, utjevnende og forebyggende. Å få foreldrene i gang med prosesser der de lærer av hverandre er en av mekanismene i så måte.

5.8.3 Rammevilkår

Rammevilkår eller *strukturkvalitet* i barnehagen er ofte knyttet til målbare faktorer som voksentetthet, bygninger og uteareal. I de åpne barnehagene vi har undersøkt finner vi et stort mangfold av lokale tilpasninger i bruk og sambruk av lokaler, åpningstid, utnytting av stillingsressurser, samarbeid med helsestasjon og andre instanser. I en del av de åpne barnehagene med små lokaler, liten tilgang til utearealer og ellers marginale rammevilkår vil nok mulighetene for å gi et godt tilbud være begrenset, noe flere av informantene i undersøkelsen vår peker på. Dette er imidlertid ikke noe spesielt for de åpne

barnehagene, det er et trekk som også går igjen i de ordinære barnehager (Vassenden, Thygesen, Bayer, Alvestad og Abrahamsen 2011).

Ut fra våre observasjonsstudier, intervju med de pedagogiske lederne og kommentarer i spørreundersøkelsen er det også en del av de ansatte som nevner knappe personalressurser som en begrensende faktor for å kunne ivareta den åpne barnehagens oppgaver. To av tre barnehager har en eller to ansatte personer. Dette kan være tilstrekkelig dersom det er få barn i barnehagen, men dersom kapasiteten utnyttes - med plass til i gjennomsnitt 30 barn – kan det bli knapt med personell.

Noe annet som utgjør rammer for arbeidet i barnehager er *graden av formell planlegging, strukturerte aktiviteter og dokumentasjon av arbeidet*, knyttet til rammeplan for barnehagen. Rammeplanen er svært vid og gir stor lokal frihet. Arbeidet med innføring av rammeplanen i barnehagesektoren ser ut til å ha ført til en sterkere vektlegging av barns læring gjennom arbeidet med fagområdene, og til at arbeidet i sterkere grad dokumenteres og evalueres (Østrem, Bjar, Føsker, Hogsnes, Jansen, Nordtømme og Tholin 2009). På dette punktet synes de åpne barnehagene å skille seg noe fra ordinære barnehager. Graden av formalisert planlegging i form av årsplaner, periodeplaner eller ukeplaner fremstår som lavere i de åpne barnehagene. I ordinære barnehager har så å si alle barnehager årsplaner og månedsplaner. En undersøkelse av kvalitet i familiebarnehager viser f. eks at alle utarbeidet årsplan og kun 4 prosent oppgir at de ikke har månedsplaner (Rambøll 2012). I de åpne barnehagene som er organisert som selvstendige enheter (ikke del av en ordinær barnehage) er det 10 prosent som oppgir at de ikke har utarbeidet årsplan. Halvparten av åpne barnehager som er del av en ordinær barnehage mangler en egen årsplan for virksomheten.

Mindre fokus på skriftlige planer og dokumentasjon trenger ikke nødvendigvis være en indikasjon på manglende kvalitet. I rapporten *Perspektiver på kvalitet i daginstitusjoner* (Kragh - Muller 2010) trekkes det frem at arbeidet med rammeplaner og de tilhørende dokumentasjonskravene er med på å svekke heller enn å styrke den pedagogiske kvaliteten, fordi førskolelærerne bruker mer tid på administrativt arbeid enn på arbeid med barna. Undersøkelsene våre viser at en del ansatte i åpne barnehager føler at rammeplanen og dens vektlegging av langsiktig planlegging (f. eks årsplan) er lite relevant for og dårlig tilpasset virksomheten i åpen barnehage. Fra dag til dag-variasjoner i oppmøte, både når det gjelder antall og hvem som kommer, gir et annet utgangspunkt for planlegging av aktiviteter og læring/progresjon i læring enn i en barnehage der barna har faste plass over flere år.

5.8.4 Videreutvikling av åpne barnehager

Vi mener at de åpne barnehagene under visse betingelser kan ivareta viktige funksjoner som arena for sosial utjevning, integrering og forebyggende helsearbeid overfor grupper som har behov for dette. Skal denne barnehagetypen ha muligheten til dette, må det legges mye tid og omtanke i relasjonene mellom de ansatte voksenpersonene, de voksne omsorgspersonene og barna – det er her kvaliteten kan videreutvikles. Som vi har sett består ansattressursen i en av tre de åpne barnehagene av en ansatt, og paradoksalt nok, så vil det være slik at dersom den ansatte vier mye tid på det som rammeplanen legger

opp til av planlegging og dokumentasjon, så kan det gå ut over den forebyggende og integrerende funksjonen. Det er ikke sikkert at de åpne barnehagene trenger en egen tilpasset versjon av rammeplanen, men det må i hvert fall være akseptert at barnehager med denne særegne driftsformen kan benytte friheten til lokal tilpasning som rammeplanen innbyr til.

Det er også viktig at de ansatte har «det gode pedagogiske blikket» og at en klarer å mobilisere og ta i bruk mye av den erfaring, kunnskaper og ferdigheter som omsorgspersonene som kommer til barnehagen med sitt barn innehar. De ansatte må hele tiden spørre seg hvilket samspill de kan invitere foreldre/omsorgspersoner inn i, hvordan barnehagen kan dra nytte av dem og om noen av barna eller de voksne som trenger spesiell hjelp og oppmerksomhet.

6. KONKLUSJONER

I dette kapitlet svarer vi på forskningsspørsmålene som ble presentert i kapittel 1.3. Den siste delen av kapitlet presenterer konklusjoner på den delen av drøftingene som tar utgangspunkt i våre egenformulerte, noe videre forskningsspørsmål (kapittel 5.7 og 5.8).

6.1 Organisering, omfang og tilbudet som gis

6.1.1 Eierforhold

I all hovedsak er det kommuner og menigheter som driver åpne barnehager i Norge. Halvparten av de åpne barnehagene i Norge er kommunale, og nesten en tredjedel er eid av menigheter/trossamfunn. De øvrige fordeler seg mellom ulike stiftelser og organisasjoner, samt noen få privatpersoner, foreldregrupperinger og bedrifter.

6.1.2 Forhold til annen virksomhet

En av tre åpne barnehager er en del av driften av i/en avdeling av en ordinær barnehage. Disse åpne barnehagene har i snitt færre timer åpent per uke, lavere kapasitet (godkjent for færre barn samtidig) og mindre stillingsressurs knyttet til seg enn åpne barnehager som er selvstendige enheter. Også selvstendige barnehager oppgir i stor grad at de samarbeider med andre barnehager. Helsestasjonen er den virksomheten som flest åpne barnehager oppgir å ha samarbeid med, og her er det små forskjeller mellom kommunale barnehager og menighetsbarnehager. Innholdet i samarbeidet varierer imidlertid mye.

6.1.3 Lokaler og samlokalisering med andre

Menighetsbarnehagene har i stor grad lokaler knyttet til kirke eller menighetshus, og sambruker dette med andre aktiviteter som foregår til andre tider. Cirka en av fem kommunale barnehager er en del av et familiesenter. De åpne barnehagene i undersøkelsen synes å ha utviklet et stort mangfold av lokale tilpasninger og løsninger for sambruk av både av lokaler og ansattressurser med annen virksomhet.

Data fra besøkene i de utvalgte barnehagene viser at lokalenes størrelse og utforming i enkelte tilfeller oppleves å sette begrensninger for tilbudet som personalet kunne tenkt seg å gi brukerne av barnehagen. Det varierer blant annet om man kan prege lokalet «som en barnehage», der for eksempel leker kan stå framme og barnetegninger får henge på veggen, eller om en må rydde bort alle spor av barnehagen etter åpningstiden fordi rommet skal brukes til andre ting. Flere barnehager kommenterer uoppfordret i spørreundersøkelsen at de ikke disponerer utearealer, det samme finner vi i enkelte av barnehagene vi besøkte.

6.1.4 Omfang av virksomheten

Antallet åpne barnehager i Norge ligger sannsynligvis mellom 184 (registrert i BASIL for 2013) og 222 (antallet unike barnehager vi greide å kontakte i forbindelse med spørreundersøkelsen). På grunn av stort mangfold i måten faktiske brukere registreres

og telles på i de åpne barnehagene har det ikke lyktes oss å lage noen samlet framstilling av faktisk antall brukere av åpne barnehager. Når det gjelder de åpne barnehagenes kapasitet er det stor variasjon, med et gjennomsnittlig tak på 30 brukere samtidig. Kommunale barnehager og barnehager som er en del av en ordinær barnehage har i gjennomsnitt færre plasser tilgjengelig enn private og selvstendige barnehager. 16 prosent av barnehagene har sett seg nødt til å avvise brukere på grunn av kapasitetsproblemer, men også mange av de øvrige har på enkelt dager eller i perioder hatt kapasitetsproblemer som de har løst på ulike måter uten å avvise brukere.

I gjennomsnitt gis et tilbud i 12,2 timer per uke i de åpne barnehagene, og det vanligste er at barnehagen er åpen to eller tre dager i uka i 10-11 måneder i året. Åpne barnehager som er en del av en ordinær barnehage har kortere åpningstid enn selvstendige åpne barnehager.

I gjennomsnitt er det knyttet 0,9 årsverk til hver åpen barnehage, og 72 prosent av barnehagene har en eller to ansatte personer. Det er i tillegg en viss bruk av frivillig arbeidskraft, spesielt i menighetseide barnehager. En del barnehager poengterer i spørreundersøkelsens kommentarfelt at de føler at de burde hatt mer personalressurser for å kunne gi et faglig godt tilbud i den åpne barnehagen.

6.1.5 Pris/egenandel

60 prosent av de åpne barnehagene oppgir at de tar inn egenandeler fra brukerne av tilbudet, og disse egenandelene varierer mellom 10 kroner per familie og 60 kroner per barn. «Prismodellene» som legges til grunn for egenbetalingen er imidlertid veldig ulike: Alt fra «inngangspenger» som dekker både opphold, mat og forbruksmateriell, til forbruksbestemt betaling for mat, drikke, formingsmaterialer osv. Mange barnehager har «sosialt utjevneende profil» på egenbetalingen, gjennom søskenmoderasjoner, at f. eks fremmedspråklige slipper å betale eller at en bevisst ser gjennom fingrene med at enkelte ikke betaler. Også blant barnehagene som i utgangspunktet gir et gratis tilbud (inngang og alle aktiviteter er gratis) er det vanlig å betaler noen kroner for kaffe/te til voksne, og/eller mat som serveres.

6.1.6 Aldersgrupper og aldersinndeling

De aller fleste åpne barnehagene gir et tilbud til barn mellom 0 og 6 år, men det er gjennomgående at de yngre barna (0-3 år) er i klart flertall. Innslaget av barn fra 3-6 år varierer mellom barnehagene, og hos noen er disse gruppene så å si fraværende. Dette gjør at mange ikke opplever at det er behov for aldersinndelte aktiviteter. Mange understreker imidlertid at de har mer skoleforberedende aktiviteter «liggende klar» dersom det skulle komme eldre barn. De som har aldersinndelte tilbud har ofte baby- eller småbarnsang og eventuelt babymassasje for de yngste, språkgrupper for de «mellomstore» og store barna og førskoleaktiviteter, formingsaktiviteter, lesegrupper og gymaktiviteter tilpasset de store barna.

6.1.7 Hvilke tilbud gis i de åpne barnehagene, og langs hvilke dimensjoner finner vi variasjon?

Vi finner stor variasjon og stort mangfold i utformingen av tilbudet i åpne barnehager, samt en rekke lokale tilpasninger og samarbeidsmodeller som bidrar til god utnyttelse av lokaler, kompetanse og stillingsressurser. Fellestrekk er likevel at «klassiske» barnehageaktiviteter som samlings- og sangstund, felles måltid og formingsaktiviteter er en del av hverdagen for de fleste. Det er verdt å merke seg at uteaktiviteter (turer/utelek) synes å være et mindre vanlig innslag.

Vi har funnet tre dimensjoner som de åpne barnehagene i dybdeundersøkelsen synes å ha ulik vektlegging av og ulik innretning mot:

- forebyggende helse- og familievern,
- integrering av fremmedspråklige brukere og
- opplevelser, læring og formidling

6.1.8 Hva er ansattes vurdering av kvalitet i barnehagen, og av spesielle utfordringer i så måte?

Ansattes i barnehagene vi besøkte legger ulike «målestokker» til grunn når de vurderer kvalitet i den åpne barnehagen: Hos noen legges vekten i hovedsak på i hvor stor grad en får til å skape opplevelser, meningsfylte aktiviteter, tilrettelagte opplegg, læring og realisering av det enkelte barnets potensial. I andre åpne barnehager legger en i tillegg stor vekt på at tilbudet skal styrke, myndiggjøre og utruste foreldrene slik at familien som enhet står sterkest mulig i møte med samfunn og utdanningssystem. I typologien vi har utviklet over åpne barnehager (kapittel 5.3.3) har vi kalt disse idealtypene av barnehager henholdsvis *opplevelsesbarnehager* og *inkluderende og forebyggende barnehager*. Typen *rammeplanorienterte menighetsbarnehager* befinner seg i en slags mellomposisjon, men kjennetegnes av sterk vekt på rammeplanen og på organisert, pedagogisk tilrettelagt innhold i tilbudet.

Personalet i åpne barnehager finner det generelt krevende å planlegge, lage og gjennomføre organiserte pedagogisk tilrettelagte opplegg (fellesaktiviteter) i den åpne barnehagen, sammenlignet med i en ordinær barnehage. Dette skyldes rammebetingelser som at åpningstiden er begrenset og at størrelsen på og sammensetningen av brukergruppen varierer uforutsigbart fra åpningsdag til åpningsdag. De ansatte har dessuten flere og mer sammensatte oppgaver enn ansatte i ordinære barnehager. Blant disse er ledelse av foreldre som skal hjelpe til med de organiserte aktivitetene, praktiske oppgaver med matlaging, vedlikehold og markedsføring av tilbudet og ikke minst veiledning i forhold til barneoppdragelse og foreldrerollen. Mange gir uttrykk for at stillingsressursene blir for knappe i forhold til det de opplever er behovet, tiden strekker ikke til og ansatte gir uttrykk for at løsningen litt for ofte blir fri lek som er mindre ressurskrevende å organisere.

6.1.9 Hvilken vekt legger barnehagen på forholdet til de voksne som kommer sammen med barna?

Foreldremedvirkning skjer i ordinære barnehager gjennom formelt definerte organer (samarbeidsutvalg, foreldreutvalg etc.), og vi finner denne typen organer også i enkelte åpne barnehager. Det synes imidlertid å være vanligere at åpne barnehager i stedet sikrer foreldrenes medvirkning gjennom løpende kommunikasjon undervegs i barnehagedagen. Det ligger i konseptet åpen barnehage at foreldrene skal gå inn som en del av personalet i barnehagen, men i datamaterialet vårt finner vi at ansatte og foreldre har noe ulikt syn på hva foreldrerollen skal være. Foreldrene ser det i liten grad som sin oppgave å være med og «skape barnehagehverdagen» sammen med personalet, og synes i stor grad å heller forholde seg til tilbudet som passive forbrukere med ansvar for tilsyn med sitt eget barn.

Uformell foreldreveiledning i form av at ansatte svarer på spørsmål angående barns læring og utvikling og barneoppdragelse etc. er et vanlig innslag i flertallet av barnehagene i spørreundersøkelsen, og i majoriteten av dem har personalet også brakt tema knyttet til disse temaene på bane overfor enkeltforeldre. Organisert foreldreveiledning er klart mindre utbredt. Vi finner at det er forskjeller mellom barnehagene når det gjelder i hvor stor grad de ser det som en sentral oppgave å støtte og veilede foreldrene, og at vektlegging av dette er størst i det vi har kalt *den inkluderende og forebyggende barnehagen*. Selvstendige barnehager rapporterer om mer organisert foreldreveiledning enn åpne barnehager som er en del av en ordinær barnehage. I *opplevelsesbarnehagene* svarer en også gjerne på spørsmål om barneoppdragelse og barns utvikling, men opplever mindre etterspørsel etter det og tar sjeldnere initiativ til det.

6.2 Personalets formelle kompetanse

90 prosent av de åpne barnehagene oppgir at de har minst en utdannet førskolelærer/barnehagelærer blant sine ansatte, og 97 prosent oppgir at de enten har førskole/barnehagelærer eller personer med andre typer pedagogisk utdanning i staben. Førskolelærerne er mest tallrike blant ansatte i åpne barnehager, fulgt av ufaglærte (personer som ikke har formell utdanning innen barnehagefaget).

Lederne for åpne barnehager ønsker først og fremst å heve kompetansen når det gjelder veiledning og støtte til foreldre og andre voksenpersoner (en av to), samt innen flerspråklighet og språklig og kulturelt mangfold (en av fire).

6.3 Betydningen åpen barnehage har for brukerne

6.3.1 Hvilke behov dekker åpen barnehage for ulike brukere?

Gjennom intervjuer med 36 brukere av åpen barnehage har vi utviklet en typologi med sju «idealtyper» av brukere. Felles for alle disse er at den åpne barnehagen dekker behov foreldrene har for å treffe andre småbarnsforeldre og ha noe meningsfylt og trivelig å

fylle dagene med, og at barnehagen dekker behovet barna har for å leke med/lære å forholde seg til andre barn i en tid der de fleste barn har barnehageplass (forbrukeren og kombinasjonsbrukeren har i noe mindre grad dette behovet).

- Foreldrepermisjonsbrukeren og ventebbrukeren (venter på lovfestet barnehageplass) bruker den åpne barnehagen for å gi barnet en «mykere» tilvenning til/forberedelse til ordinær barnehagestart
- Kombinasjonsbrukeren (med deltids plass i ordinær barnehage) og forbrukeren bruker den åpne barnehagen som en måte å skape gode opplevelser sammen med barnet, og den dekker behovet for å gjøre noe meningsfylt sammen når barnet ikke er i ordinær barnehage.
- For hjemmearndomsbrukeren, som har utsatt eller (sjeldnere) valgt bort den ordinære barnehagen, er den åpne barnehagen ofte en forutsetning for det valget en har gjort. Den dekker behovet for å være sammen med andre barn, og for et innslag av pedagogisk tilrettelagt, organisert aktivitet selv om en har omsorgsansvaret selv. For hjemmearndomsbrukeren har også den åpne barnehagen et element av avlastning i seg, fordi barnet kan leke med andre så en selv kan samtale med andre voksne. Foreldreveiledning er også viktig for denne brukergruppen.
- For den arbeidsønskende brukeren og den sosialt marginaliserte brukeren dekker den åpne barnehagen behov knyttet til det å føle seg som en del av samfunnet og å ha kontaktpunkter og nettverk utenfor hjemmet. Økonomi hindrer ofte disse brukerne i å benytte andre tilbud som kunne dekket de samme behovene, og i tillegg har spesielt den sosialt marginaliserte brukeren ofte behov for støtte og veiledning, og i mange tilfeller også trening i norsk språk.

6.3.2 Hvor sentral er den åpne barnehagen for å dekke disse behovene?

Hvor sentral den åpne barnehagen er for å dekke behovene varierer også mellom de ulike gruppene av brukere. Økonomi, som ofte er nært knyttet til forholdet en har til arbeidsmarkedet, begrenser mulighetene til å velge andre tilbud som koster penger. Dette vil vanligvis være en større begrensning for arbeidsønskende og sosialt marginaliserte brukere og i noen grad for ventebbrukere og hjemmearndomsbrukere, enn for permisjonsbrukere, kombinasjonsbrukere og forbrukere. Et annet forhold som begrenser alternativene, spesielt for familier med barn som nærmer seg skolestart, er at langt de fleste barn går i barnehagen. Det finnes få arenaer å oppsøke for at barna kan få leke med andre på dagtid.

Behovene for foreldreveiledning og støtte, blant annet for å bli kjent med norsk barnehagesystem og bli trygg i foreldrerollen, dekkes i liten grad på andre områder enn den åpne barnehagen (eventuelt i samarbeid med helsestasjonen).

6.4 Rekruttering til ordinær barnehage og familiebarnehage

Med rekruttering mener vi her om den åpne barnehagen bidrar til at barn som ellers ikke ville gått i ordinær barnehage, faktisk søker om barnehageplass som følge av møtet med den åpne barnehagen.

6.4.1 Fører åpen barnehage til at barn som ellers ikke ville gått i barnehage før skolestart, søker om plass?

Store brukergrupper i den åpne barnehagen planlegger uansett oppstart i ordinær barnehage for barnet, enten når permisjonstida er over, når man får lovfestet plass eller når barnet blir litt eldre. Det er også innslag av barn som går deltid i ordinær barnehage. Gruppene der rekruttering kan skje, det vil si grupper som enten ikke er kjent med barnehagen, ikke har råd til eller ikke ønsker barnehage for barnet, er ikke store. Innslaget av disse gruppene varierer også mellom barnehagene, og dermed varierer også muligheten barnehagen har til å kunne rekruttere. Vi finner imidlertid at lederne i barnehagene i stor grad er bevisst denne oppgaven, og at det å fortelle om, forberede til og snakke mye og positivt om den ordinære barnehagen er relativt vanlig i åpne barnehager. Det synes å være betydelig bevissthet rundt betydningen av at spesielt barn med andre morsmål enn norsk går i barnehage, og gjerne mer enn ett år før de skal starte på skolen. Lederne i kommunale åpne barnehager rapporterer større tro på rekrutteringseffekten av åpen barnehage enn kolleger i menighetseide barnehager.

Selv om gruppen barn som kan rekrutteres til ordinær barnehage er liten, så vil vi påpeke at dette er et område der den åpne barnehagen kan få stor betydning for enkeltpersoner/familier.

6.4.2 Framskynder eller utsetter bruk av åpen barnehage ordinær barnehagestart?

Å delta i åpen barnehage sammen med unge barn, for eksempel i foreldrepermisjonen, gjør at foreldrene får se barnet i samspill med andre barn og voksne på et tidligere tidspunkt enn ved barnehagestart. Informanter i de åpne barnehagene i dybdestudien peker på at enkelte foreldre gjennom dette får «øynene opp» for også små barns behov for sosialt samvær med andre barn, og for hva små barn kan lære seg. De peker også på en myk tilvenning eller utprøving av barnehagelivet i en åpen barnehage der foreldrene er med, kan gjøre foreldrene tryggere på å sende det unge barnet i ordinær barnehage.

På den andre siden oppgir en del brukere av åpne barnehager at de selv aktivt har valgt å ha omsorgen for barnet selv mens det er f. eks under tre år, og at tilbudet i åpen barnehage er med og gjør dette valget mulig for dem. De ønsker at barnet skal ha en plass å treffe andre barn, noe som kan være vanskelig når langt de fleste andre barn er i barnehage på dagtid. Den åpne barnehagen tilbyr organisert aktivitet tilrettelagt for barnet og dets læring og utvikling, samtidig som en kan ha omsorgen for barnet selv. Å ha en plass å treffe andre voksne mens en er hjemme med små barn er også viktig for disse foreldrene.

På denne måten kan åpne barnehager både framskynde og utsette barnehagestart i ordinær barnehage, men datamaterialet fra denne undersøkelsen tilsier at foreldregruppene dette gjelder i svært stor grad uansett har tenkt å benytte seg av ordinær barnehageplass før barnet skal starte på skolen.

6.4.3 Hvilke mekanismer er i funksjon der barnehagen har en rekrutteringseffekt?

En av mekanismene for rekruttering til ordinær barnehage handler om *informasjonen de åpne barnehagene sprer om barnehagen som institusjon*, om barnehagehverdagen og om ulike barnehager i nærområdet. Spesielt overfor grupper som har bakgrunn fra andre land og kulturer enn den norske, og som kanskje ikke kjenner barnehagen fra før, kan dette være en viktig rekrutteringsmekanisme. Siden åpen barnehage i stor grad har i seg elementer fra «dagsorden» i ordinære barnehager (samlingsstund, sangstund, felles måltid etc.), så er møtet med den åpne barnehagen i seg selv en lite blikk inn i barnehagehverdagen. Å få prøve uforpliktende og mens en selv er tilstede sammen med barnet kan gjøre «nye brukere» trygge på at barnehagen er et godt og trygt sted for barna.

Nært knyttet til informasjon er også *holdningsarbeid* som ansatte i åpen barnehage gjør, gjennom å vise til, argumentere for og «framsnakke» barnehage og barnehageplass. Informanter viser blant annet til målrettet informasjon og innsats for å få foreldre med annen språkbakgrunn enn norsk til å forstå at ett år i barnehagen før skolestart kan være for lite til at språket læres godt nok. Det vises også til at denne innsatsen målrettes aktivt mot de som ansatte i åpne barnehager mener «vet minst og trenger fast plass mest», og familier med minoritetsspråklig bakgrunn trekkes ofte fram.

De åpne barnehagene tilbyr også *praktisk hjelp* i forbindelse med det å skaffe seg fast barnehageplass, blant annet til å fylle ut søknader, minne om søknadsfrister, forklare opptakssystemet, oversette søknader og skaffe oversikt over hvilke barnehager som ligger nærmest og/eller mest praktisk til i forhold til heimen.

Det at den åpne barnehagen i mange tilfeller *bringer sammen et relativt bredt spekter av brukere* langs mange dimensjoner, kan også bidra til rekruttering. Dette fordi det å treffe, bli kjent med og være sammen med grupper som har et positivt forhold til barnehagen (f. eks permisjonsbrukere, ventebukere og arbeidsønskende brukere) i seg selv kan virke motiverende for å søke plass for barnet. Intervjuene våre med brukere av åpen barnehage viste imidlertid at få av dem hadde negative holdninger til den ordinære barnehagen som institusjon. At de eventuelt valgte bort barnehageplass for barna sine handlet i stedet om andre forhold som økonomi og tilknytning til arbeidslivet.

6.5 Hvordan kan åpne barnehager videreutvikles?

I kapittel 5.7 og 5.8 formulerte og drøftet vi tre problemstillinger som handler om hva som bør være den åpne barnehagens plass og bidrag i barnehagesektoren, og hvilke kvaliteter ved den åpne barnehagen som kan videreutvikles for å fylle denne funksjonen. I dette kapitlet presenterer vi konklusjoner på disse spørsmålene.

6.5.1 Det unike bidraget til åpne barnehager

- Hva er det spesielle/unike bidraget til åpne barnehager i norsk barnehage-sektor, i en situasjon med tilnærmet full barnehagedekning og lovfestet rett til barnehageplass?

Vi argumenterer for at særtrekkene ved driftsformen åpen barnehage gjør den spesielt velegnet til å kunne understøtte familier, og derigjennom barnet, som har spesielle utfordringer av ulike typer (psykiske og fysiske helseproblemer, fremmedspråklig bakgrunn, ensomhet, fattigdom, utenfor arbeidslivet etc. – mangfoldet er stort). Åpne barnehager kan, på grunn av tilbudets uforpliktende lavterskelkarakter og at foreldrene er til stede underveis, på en spesielt god måte bidra oppfylle formålet om å ha en helsefremmende og forebyggende funksjon og bidra til å utjevne sosiale forskjeller (barnehageloven, paragraf 2). Også det å rekruttere barn til ordinær barnehage kan ses som en del av dette. Undersøkelsene våre viser stor grad av bevissthet rundt både rekruttering til ordinær barnehage og det å fange opp familier som sliter blant ledere og ansatte i åpne barnehager. Spesielt har mange omtanke for familier og barn med bakgrunn i annen kultur og med annet språk enn det norske. Det varierer imidlertid mellom barnehagene i hvor stor grad disse gruppene faktisk benytter tilbudet. Når det gjelder rekruttering, vil vi peke på at selv om andelen barn som ikke er i ordinær barnehage (fast plass) ved 5-årsalder i dag er liten, så har viktigheten av erfaringer fra barnehage økt for de få barna som ikke har barnehageplass.

- Hvilken funksjon bør åpne barnehager fylle, for hvem og på hvilken måte?

Hvis en ser på gruppene som bruker åpen barnehage, så er de største gruppene unge barn med foreldre som enten er i ordinær foreldrepermisjon eller har utvidet denne enten frivillig eller i påvente av lovfestet barnehageplass. Undersøkelsene våre i dette prosjektet, samt tidligere undersøkelser (Mortensen og Fosse 2006, Vedeler 2009a-e og Hansen 2012), viser at disse gruppene i stor grad er et tverrsnitt av norske barnefamilier. Denne typen brukere synes å være relativt tallrike i de fleste åpne barnehagene. Det er større variasjon i hvor mange minoritetsspråklige familier som benytter barnehagene, og innslaget av familier som bruker åpen barnehage som eneste tilbud fram til skolestart varierer også.

Vi argumenterer for at for at barnehagen skal virke forebyggende, integrerende/inkluderende og sosialt utjevnende, så er en avhengig av at også andre grupper enn familier med spesielle utfordringer benytter tilbudet. Tilbudet må dermed framstå som attraktivt for et mangfold av brukere, noe mange åpne barnehager i dag synes å gjøre. I data-materialet vårt finner vi imidlertid også indikasjoner på at noen barnehager ikke har denne bredden. Dersom en skal optimalisere den åpne barnehagens sosialt utjevnende og forebyggende funksjon, må en passe på at tilbudet både har lav nok terskel og gode strategier for å fange opp utsatte grupper, og at en samtidig gir et tilbud som oppleves attraktivt for det brede lag av småbarnsfamilier.

6.5.2 Hvordan videreutvikle åpne barnehager?

- Hvordan kan åpne barnehagers spesielle kvaliteter knyttet til sosial utjevning, forebygging og integrering videreutvikles?

Vi mener det kan være nyttig med større generell bevissthet rundt hva en ønsker at en åpen barnehage skal være, hvilke grupper en ønsker å nå og hva som må til for at den åpne barnehagen skal fungere som en forebyggende, integrerende/inkluderende og sosialt utjevnende arena. Løsningene som velges må imidlertid alltid være lokalt tilpassede.

Dersom en ønsker å videreutvikle åpne barnehager som institusjon med tanke på integrering, forebygging og sosial utjevning, må en sørge for å utvikle et tilbud som også appellerer til brede lag av norske småbarnsfamilier. Mangfoldet i brukergruppen er en forutsetning for å lykkes.

Videre må det legges vekt på relasjonene mellom barnehagens ansatte og de voksne brukerne som benytter tilbudet sammen med sine barn, noe som blant annet fordrer at det er nok ansatte til stede. Det må være rom for samtaler, foreldreveiledning og det å «se» personer som trenger ekstra støtte, samtidig som en driver det pedagogiske tilbudet.

Vi mener også at det må vises forståelse for at enkelte av rammeplanens og lovverkets pålegg om formell planlegging og organer for foreldresamarbeid ikke passer like godt til den åpne barnehagen som driftsform, slik at en ikke bruker unødvendig tid på dette.

Ledere for åpne barnehager ønsker seg kompetanseheving når det gjelder veiledning og støtte til voksne (foreldre) som bruker barnehagen. Dette er forståelig, siden langt de fleste av dem er førskolelærere og dermed kanskje har fått begrenset med opplæring i å veilede voksne. Et mulig tiltak kan være å tilby en form for etterutdanning på dette området, kanskje også kombinert med kunnskap om det å forholde seg til brukere med annen kulturell og språklig bakgrunn enn den en selv har.

En mangfoldig brukergruppe kombinert med ulik grad av stabilitet i gruppen kan være pedagogisk krevende, og det stiller krav til at ansatte utvikler et «godt pedagogisk blikk». Det vil si at de hele tiden evner å lese situasjonen, se hvilke ressurser og muligheter som ligger i dagens brukergruppe og motivere foreldre til å bidra inn i utformingen av tilbudet. Når personalressursene er begrenset, blir det ekstra viktig at ansatte tar rollen som katalysator som får mobilisert ressurser som ligger hos brukerne av tilbudet.

LITTERATURLISTE

- Emhjellen, Tone Helberg. 2008. *Helsefremmende arbeid i nærmiljøet – med fokus på Åpen barnehages bidrag til å skape nettverk blant småbarnsmødre*. Masteroppgave i helsefremmende arbeid, Høgskolen i Vestfold.
- Filipovic-Kittelsen, Anika Campbell. 2008. «Men alle er glad i ungene sine, vil det beste for ungene sine, det er felles.» En kvalitativ undersøkelse av hva rådgivere i to åpne barnehager vektlegger i rådgiving med foreldre med flerkulturell bakgrunn. Masteroppgave i spesialpedagogikk, Universitetet i Oslo.
- Gotvassli, Kjell-Åge. 2013. *Boka om ledelse i barnehagen*. Universitetsforlaget: 2013.
- Hammersley, Martyn og Paul Atkinson. 1993. *Feltmetodikk: grunnlaget for feltarbeid og feltforskning*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Hansen, Mariann Bellika. 2012. *Åpen barnehage i Familiens hus – larvik kommune. Resultater fra brukerundersøkelser gjennomført våren 2012*. RKBU rapport 5 – 2012. Tromsø: Universitetet i Tromsø, det helsevitenskapelige fakultet.
- Hatlem, Marianne og Catharina Frank. 2009. *Den åpne barnehagen – et tilbud med egenverdi og en port inn til den ordinære barnehagen*. Første Steg, mai-juni 2009, side 30-32.
- Haugset, Anne Sigrid og Håkon Sivertsen. 2014. *Åpne barnehager i Norge. En kartlegging av omfang og organisering*. Notat 2014:5. Steinkjer: Trøndelag Forskning og Utvikling AS.
- Jakobsen, Tor Georg. 2013. The Logic behind Statistical Inference – Sample Theory, Population Size, and Stochastic Model Theory. Nettartikkel. Kilde: <http://www.popularsocialscience.com/2013/04/03/the-logic-behind-statistical-inference-sample-theory-population-size-and-stochastic-model-theory/> (lesedato 21. mai 2014).
- Kragh-Muller, Grethe. 2010. *Perspektiv på kvalitet i daginstitusjoner*. København: Danmarks Pædagogiske Universitetsskole, Aarhus Universitetsforlag.
- Kunnskapsdepartementet. 2005. Lov om barnehager (barnehageloven). LOV-2005-06-17-64. Lenke: <http://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-06-17-64>
- Kunnskapsdepartementet. 2006. Rammepplan for barnehagens innhold og oppgaver.
- Kunnskapsdepartementet. 2009. St. meld. Nr. 41 (2008-2009) Kvalitet i barnehagen. <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/dok/regpubl/stmeld/2008-2009/stmeld-nr-41-2008-2009-.html?id=563868> (lesedato 10. februar 2014).
- Kunnskapsdepartementet. 2013. Meld. St. 24 (2012 - 2013). Framtidens barnehage.
- Kvale, Steinar. 1998. *Det kvalitative forskningsintervjuet*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Kvistad, Kari og Frode Søbstad. 2005. *Kvalitetsarbeid i barnehagen*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.

- Mellin-Olsen, Anna Engeline. 2014. Håpet fødes i handling. Erfaringer fra arbeid i en flerspråklig åpen barnehage. I Nora Lindèn og Linda Marie Moberg (red.): *Leik og skapende aktiviteter. Språkstimulering i barnehagen*. Oslo: Gyldendal akademisk forlag.
- Mortensen, Øystein og Elisabeth Fosse. 2006. «Empowerment i praksis». *Evaluering av Kirkens bymisjons nærmiljøarbeid – Ada*. Rapport fra HEMIL-senteret. Bergen: Universitetet i Bergen.
- Nordal, Thomas. og Lars Qvortrup. 2012. *Kvalitet i dagtilbudet - hva sier barna?* Padeia,(4). 7 - 18.
- Rambøll. 2012. *Kvalitet i familiebarnehager*. Oslo: Utdanningsdirektoratet.
- Sommersel, Hanna Bjørnøy, Stinna Vestergaard, Michael Søgaard Larsen. 2013. *Kvalitet i barnehager i skandinavisk forskning 2006-2011. En systematisk forskningskartlegging*. København: Institut for Uddannelse og Pædagogikk Aarhus Universitet.
- Stråhle, Lena, Gunnar Sundgren og Jim Walch. 1989. *Kvalitet och utveckling i förskolan*. Lund: Studentlitteratur.
- Tingstad, Vebjørn og Vidar Kvamstad. 1998. *Åpen barnehage. Kvinnecafe eller møteplass med barnet i sentrum?* Rapport nr. 51. Trondheim: Norsk senter for barneforskning.
- Tripp-trapp åpen barnehage. 2013. *Tilbakeblikk og betraktninger i forbindelse med 20-årsjubileum høsten 2013*. Sandnes: Hana menighet.
- Universitetet i Stavanger. 2013 (?). Parental Involvement. Film med dokumentasjon fra TODDLER-prosjektet. Webadresse: <http://www.youtube.com/watch?v=fw0XewtuBpk&feature=youtube> (lastet ned 13. mars 2014).
- Vassenden, Anders, Janne Thygesen, Stian Brosvik Bayer, Marit Alvestad og Gerd Abrahamsen. 2011. *Barnehagens organisering og strukturelle faktorer betydning for kvalitet*. Rapport IRIS - 20011/029. Stavanger: IRIS:
- Vedeler, Gørill Warvik. 2009a. *Åpen barnehage i Familiens hus – resultater fra brukerundersøkelse i Nes kommune i Akershus fylke*. RBUP Nord rapport nr. 5/2009. Tromsø: Universitetet i Tromsø, det medisinske fakultet
- Vedeler, Gørill Warvik. 2009b. *Åpen barnehage i Familiens hus – resultater fra brukerundersøkelse i Åpen barnehage ved Furuhuset i Oslo kommune*. RBUP Nord rapport nr. 6/2009. Tromsø: Universitetet i Tromsø, det medisinske fakultet.
- Vedeler, Gørill Warvik. 2009c. *Åpen barnehage i Familiens hus – resultater fra brukerundersøkelse ved Fauske kommune*. RBUP Nord rapport nr. 7/2009. Tromsø: Universitetet i Tromsø, det medisinske fakultet

- Vedeler, Gørill Warvik. 2009d. *Åpen barnehage i Familiens hus – resultater fra brukerundersøkelse i Mørkved familiesenter i Bodø kommune*. RBUP Nord rapport nr. 8/2009. Tromsø: Universitetet i Tromsø, det medisinske fakultet
- Vedeler, Gørill Warvik. 2009e. *Åpen barnehage i Familiens hus – resultater fra brukerundersøkelse i Brumundal, Moelven og Nes familiesenter i Ringsaker kommune*. RBUP Nord rapport nr. 9/2009. Tromsø: Universitetet i Tromsø, det medisinske fakultet
- Veggeland, Anne Elisabeth, Helga Fykse og Hilde Bjerga. 2012. Innspill til NOU 2012: 1 Til barnas beste- Ny lovgivning for barnehagene - fra Tripp Trapp åpen barnehage i Sandnes. Høringsnotat datert 3. mai 2013, Sandnes.
- Weydahl, Sissel Rimehaug (red.). 2000. *Åpen barnehage og andre alternative driftsformer*. Oslo: IKO Barnehagekontor.
- Østrem, Solveig., Harald Bjar, Line Rønning Føsker, Hilde Dehnæs Hogsnes, Turid Thorsby Jansen, Solveig Nordtømme og Kristin Tholin Rydjord. 2009. *Alle teller mer. En evaluering av hvordan Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver blir innført, brukt og erfart*. Tønsberg: Høgskolen i Vestfold rapport 1/2009.

Vedlegg 1: Intervjuguider og observasjonsskjema

Intervjuguide, strukturerte intervju foreldre Åpen BHG Barnehage

I. Bakgrunnsinformasjon

1. Kjønn:
2. Utdanning:
3. Antall år i Norge/det aktuelle lokalsamfunnet hvis tilflytter/opprinnelsesland/plass:
4. Jobbsituasjon/yrke:
5. Antall barn /antall barn i åpen barnehage alder på barnet:
6. Har du erfaring med bruk av «vanlige» barnehager (hvis ja, hvilken?)?
7. Hvor ofte bruker du/dere den åpne barnehagen?
8. Hvordan fikk dere vite om den åpne barnehagen?

II. Hvorfor har dere/du valgt å bruke åpen barnehage?

1. Hva er grunnen til at dere benytter tilbudet om åpen barnehage? (Til intervjuer: kryss av, gjerne flere for å finne et evt. mangfold av grunner for å velge denne typen barnehage)
 - Som sosial arena for barnet?
 - Som et supplement til hjemmeomsorg (som vi vektlegger i familien)
 - Som sosial arena for brukeren (foreldre)
 - Som et tilbud med spesiell pedagogisk profil og innhold vi ønsker for barnet
 - Som et tilbud vi bruker fordi vi venter på annen barnehageplass
 - Som vårt nærmeste tilbud
 - Som en skånsom tilvenning til vanlig barnehage
 - Som det pedagogiske tilbudet vi har valgt til barnet i tillegg til omsorg i hjemmet
 - Som et supplement til hjemmeomsorgen (som vi evt. er tydelig på som best for barnet)
 - Som et tilbud som lærer barnet (og foreldre/bruker) om det norske samfunnet og norsk språk
 - Som et pedagogisk tilbud fordi vi hadde dårlig erfaring med vanlig barnehage
 - Som en plass vi som foreldre kan leke med barna og dele felles opplevelser
 - Andre begrunnelser som vi ikke har tenkt på:

Utdypende kommentar om vektlegging av ulike årsaker (hva oppleves som viktig og hvorfor (f.eks: best for barn, innhold i pedagogisk tilbud, foreldreveiledning?):

2. Hvilket behov dekker den åpne barnehagen for dere? Finnes det andre løsninger (hvor ville dere vært hvis åpen barnehage ikke fantes?)?
3. Hva tenker du om det pedagogiske ved tilbudet i barnehagen? (Bevisst valg? Shoppet rundt? Ikke reflektert over det?)
 - a. Er det tydelig for deg hva som er den pedagogiske profilen her?
 - b. Har dere fått informasjon om årsplan etc?
 - c. Er det noe spesielt du vektlegger?

4. Har den åpne barnehagen ført til nye sosiale kontakter (arbeid) og vennskap for deg (familien) og ditt barn (ført til deltakelse i lag/organisasjoner)? Hva var det ved barnehagen som bidro til dette eller ikke? (var det noe spesielt barnehagen gjorde som gjorde det lettere for deg/dere å bli kjent med andre?)
 - a. Når du er i barnehagen hvordan opplever du den sosiale kontakten med de andre barna og foreldrene

Til grupper som ikke er norske:

1. Opplever du at å komme til åpen barnehage gir deg innsikt i det norske samfunnet?
 - a. Hva gjør at det blir lett eller vanskelig?
2. Har den åpne barnehagen noe å si i forhold til å lære seg norsk språk (for både foreldre og barn): skjer dette på en måte som dere har nytte av?
 - a. I så fall kan dere peke på hva som gjør det lett eller vanskelig?
3. Har du blitt kjent med noen norske gjennom den åpne barnehagen? (hvis ikke allerede svart på over)

III. Barnehagen som rekrutteringsarena til ordinær barnehage el. familiebarnehage

1. Vil dere i fremtiden at barnet/barna skal begynne i ordinær barnehage eller i familiebarnehage?
 - a. Hvorfor/hvorfor ikke? (hva tenker de om ordinær barnehage?)
2. Hvilken rolle har i så fall erfaringene fra åpen barnehage spilt i dette valget?
3. Hvilke tanker har dere i forhold til å organisere omsorgen/tilsynet på dagtid for barnet fram til skolealder? (hvorfor/hvorfor ikke/hva er viktig for dere)

IV. Opplevelse av barnehagens kvalitet

a) Strukturell kvalitet:

Hva synes du om:

1. Åpningstider
2. Lokalitet og tilgjengelighet (inne og ute)
3. Pris
4. Antall barn

b) Prosesskvalitet

1. Hvordan oppleves relasjonen både din og barnets, med de ansatte barnehagen?
 - a. Oppsøker de deg aktivt? Føler du deg ivaretatt og sett av de ansatte? Tilbakemeldinger på egen foreldrepraksis og råd, får du det? Blir du hørt i forhold til hvordan man legger opp dagen?)

c) Resultatkvalitet

1. Kan du oppsummere for oss hva som er det viktigste utbyttet du/familien/barnet får av å være i åpen barnehage (er det noe dere savner?):

Intervjuguide, strukturerte intervju ansatt Åpen Barnehage

I. Bakgrunnsinformasjon

1. Kjønn
2. Utdanning
3. Hva går stillingen din ut på (tittel og arbeidsoppgaver: kort)?
4. Hvor lenge i nåværende stilling?
5. Hvorfor begynte du å jobbe i åpen barnehage?

II. Fakta om barnehagen (evt. supplere med informasjon fra hjemmeside)

1. Litt historikk om barnehagen: hvem etablerte den? Hvordan drevet?
2. Eier?
3. Åpningstider?
4. Omsetning?
5. Pedagogisk profil?
6. Annet?

III. Om ulike aspekter ved kvaliteten i åpne barnehager

1. Hvordan vil du beskrive tilbudet med åpen barnehage? (Hva vektlegger dere at barnehagen skal være for barn og voksne?)

a) Strukturkvalitet:

1. Hvordan organiserer dere barnehagedagen?
2. Hva er deres hovedoppgaver som ansatte?
3. I hvilken grad har dere en egen pedagogisk profil? (hvorfor er denne valgt?)
4. Hvilke åpningstider har dere og hvordan er disse tilpasset brukerne?
5. Lokalitet?
6. Om kompetanse innad blant ansatte: hva er behovene?
7. Hvem opplever du bruker denne typen tilbud? (ser du ulike brukertyper?)
 - a) Hvorfor tror du åpen barnehage brukes av disse gruppene?

b) Prosesskvalitet:

1. Hvordan opplever du «formatet» åpen barnehage som ramme for (gode) relasjoner mellom voksne og barn? (utdyp)
2. Hvordan opplever du åpen barnehage som arena for lek, omsorg og læring?
3. Arbeider dere med å aktivisere barn og voksne sammen? I så fall hvordan?
4. Hvordan arbeider dere med å inkludere og samarbeide med foreldrene (og barna)?
5. Hvordan arbeider dere i forhold til språkopplæring for minoritetsspråklige?

c) Innholdskvalitet:

1. Hvordan opplever du åpen barnehage som ramme for å oppfylle kravene i Rammeplan i forhold til fagområdene?
2. Hvordan bruker dere planverkene som utarbeides i barnehagen?
3. Hvilke utfordringer møter dere, hva er relativt uproblematisk?

d) Resultatkvalitet:

1. Kan du reflektere over funksjonene til den åpne barnehagen-
 - a) som rekrutteringsarena for vanlige barnehager?
 - b) som integreringsarena (nettverksbygging) for foreldre og barn (språk)
 - c) i forhold til barn og foreldre som har sosiale problem?
 - d) i forhold til å løse samfunnsutfordringer?
 - e) i forhold til barnas videre «barnehagekarriere»?
2. Kan du peke på noen faktorer som gjør at den åpne barnehagen kan virke integrerende?
3. Kan du peke på noen faktorer som gjør at den åpne barnehagen bidrar til rekruttering til ordinære barnehager (evt. identifisere noen faktorer som gjør at den ikke virker rekrutterende)
4. I hvilken grad har dere arbeidet med å rekruttere til vanlige barnehager? (i så fall hvordan?)

IV. Om å lede den åpne barnehagen

1. Hvordan opplever du den åpne barnehagen som arena for barnehageledelse:
 - a) i forhold til ulike aktører: ansatte, egen organisasjon, eiere, foreldre, barn?
 - b) spesielle utfordringer?
2. Hvordan jobber du med barnehagens relasjon med «omverden», profilering, strategi?
3. Hvilke styringssignaler opplever du i forhold til hva myndighetene (kommunen, eiere) ønsker skal være rollen til åpne barnehager? (samfunnsmandatet?)
4. Hvilken funksjon mener du at den åpne barnehagen har (samfunn og brukere)? Hvordan fanges disse opp? Og tolkes?
5. Hvordan oppleves framtidsutsiktene til den åpne barnehagen? (fremtidig rolle?) Både i forhold til samfunnet og brukerne og ordinære barnehager?
6. Hvordan ser du den åpne barnehagens rolle i forhold til andre, ordinære barnehager?

Observasjonsguide - Åpen Barnehage

1) Tema: Hvordan opplever vi at barnehagen fremstår?

- a) Beskriv: lokalene og utemiljø
- b) Beskriv lekene
- c) Beskriv innemiljøet: det som henger på veggene, innredning, lydnivå
- d) Er det sambruk av arealene med noen?

2) Tema: Hvordan er gangen i barnehagedagen?

- a) Hva gjør de og når?

3) Tema: samhandling mellom foreldre og pedagogisk ansatte/foreldresamarbeid

Hvordan forholder de ansatte seg til foreldrene/de voksne som er med barna?

- a) Hvordan forholder foreldrene seg til det opplegget som pedagogene skisserer (er det et tydelig pedagogisk opplegg?): godtas det umiddelbart eller forhandles det om det?
- b) Tas foreldre med på råd om pedagogisk opplegg?
- c) I hvor stor grad skjer det uformell veiledning/rådgiving av foreldrene?
- d) Rettes oppmerksomheten til de ansatte i hovedsak mot barna, eller både barna og de voksne?
- e) Prøver personalet i barnehagen aktivt å «bringe» foreldrene sammen?

4) Tema: nettverksbygging og samhandling mellom foreldre/voksne som følger barnet i den åpne barnehagen

- a) Sitter foreldre sammen, eller leker de med barna sine?
- b) Leker foreldrene med hverandres barn?
- c) Hvilke språk samtaler foreldrene seg i mellom på?
- d) Er det skille på hvem som prater med hverandre ut fra språk- eller kulturtilhørighet?